

1981/82:164

Torsdagen den 3 juni fm.

Kl. 10.00

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 25 maj.

2 § Föredrogs och hänvisades

Motion

1981/82:2572 till socialutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter

Finansutskottets betänkande 1981/82:41

Socialutskottets betänkanden 1981/82:51–53

Kulturutskottets betänkande 1981/82:28

Utbildningsutskottets betänkanden 1981/82:36 och 38

Jordbruksutskottets betänkande 1981/82:41

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:29

4 § **Säkerhets- och försvarspolitikern, m. m.**

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1981/82:18 om säkerhets- och försvarspolitikern samt totalförsvarets fortsatta utveckling (prop. 1981/82:100 och 1981/82:102).

Anf. 1 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålls gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 2 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Fru talman! Regeringens förslag i totalförvarspropositionen till inriktning av vårt totalförsvaret under perioden 1982/83–1986/87 utgår i allt väsentligt från 1978 års försvarskommittés förslag. Det är med stor tillfredsställelse jag

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

kunnat konstatera den breda uppslutningen bakom den grundläggande inriktningen av vår försvarspolitik. Denna uppslutning är ett viktigt bidrag till den svenska neutralitetspolitikens trovärdighet.

Försvarskommittén har haft den svåra uppgiften att lämna förslag om totalförsvarets uppgifter och resurser i ett längre tidsperspektiv. En oroande säkerhetspolitisk utveckling i omvärlden och de anspråk den ställer på vårt totalförsvär har måst vägas mot en bekymmersam ekonomisk utveckling i vår omvärld, som givetvis också har påverkat utvecklingen i vårt eget land. Denna utveckling kräver återhållsamhet med de offentliga utgifterna. De anslag som regeringen föreslår för totalförsvaret innebär i reala resurser ungefär oförändrad satsning, men inom den ramen en förstärkning av vissa civila totalförsvärsfunktioner.

I början av 1970-talet rådde optimism i bedömningarna av relationerna mellan stormaktsblocken. I det då rådande avspänningsklimatet bedömdes krigsriskerna som små, och det fanns förväntningar om verkliga framgångar i nedrustningssträvandena. Vårt försvarsbeslut 1972 påverkades av dessa uppfattningar. Av olika skäl skärptes emellertid motsättningarna åter under 1970-talet. 1977 års försvarsbeslut återspeglar delvis denna omsvängning. I dag präglas läget i omvärlden av ökad spänning mellan supermakterna, av akuta konflikter och fortsatt upprustning.

Många människor känner en djup oro särskilt för kärnvapen och konsekvenserna av ett kärnvapenkrig. Jag anser att vi måste ta denna oro och de förhållanden den grundas på med största allvar. Vi bör fortsätta att verka för ett brett nedrustningsprogram inom FN:s ram och för att kärnvapenarsenalerna reduceras. Vi bör också verka för begränsningar och på lång sikt för bortdragande av kärnvapnen i Europa. Men i avvaktan därpå är det angeläget att verka för stabilitet i den militära balansen och för sådana doktriner som minskar risken att kärnvapnen kan komma till användning i Europa. Den risken kan inte uteslutas, och vi måste därför lägga ökad vikt vid våra egna skyddsåtgärder mot kärnvapnens verkningar och informera allmänheten om dessa. Vi måste med kraft reagera mot våld, förtryck och krig varhelst det uppträder. Vi måste arbeta för fred och avspänning så långt vår förmåga räcker.

Det finns ingen motsättning mellan dessa strävanden på det internationella planet och vår försvarspolitik. I själva verket rör det sig om två sidor av samma arbete för freden. Vårt försvar är defensivt. Det är till för att värna svenskt territorium och svenska folkets frihet. Vårt försvar är fredsbevarande genom sin förmåga att avhålla från angrepp mot vårt land. Ensidig svensk nedrustning ger inget bidrag till en fredligare värld. Ingen kan övertyga mig om att vi skulle få en fredligare tillvaro i vårt land om vi inte längre kunde avvisa främmande länders flyg som kränker svenskt territorium. Inte heller skulle vår tillvaro bli fredligare om främmande länders kärnvapenväpnade ubåtar kunde utnyttja våra skärgårdar utan att vi hade förmåga att ingripa.

Dessa frågor måste behandlas i dagens försvarsdebatt. Inte därför att det i riksdagen finns utbredda stämningar för ensidig svensk nedrustning. Här är

enigheten bakom ett starkt svenskt försvar kompakt. Men det finns grupper utanför riksdagen som söker ge försvaret en annan roll än den som stakas ut i denna kammare.

Vår neutralitetspolitik och vårt försvar bidrar till lugn, stabilitet och en låg supermaktsprofil i Norden. Områdets strategiska betydelse ökar emellertid. Det gäller att motverka att detta leder till en höjd spänningsnivå i vårt närområde. Ett tecken på Nordens strategiska betydelse är den militära aktivitet som kontinuerligt förekommer i vårt närområde och som även leder till kränkningar av svenskt territorium. Det är angeläget att vi kan upptäcka och beslutsamt avvisa sådana kränkningar för att upprätthålla respekten för vårt områdes integritet. Ökade resurser satsas för upptäckt och identifiering av främmande ubåtar. Nya och skärpta regler för ingripande mot kränkningar förbereds.

Bedömningar av risker för framtida konflikter och deras allmänna karaktär måste alltid bli osäkra. Ett eventuellt krig i Europa kommer troligen åtminstone inledningsvis att föras med konventionella stridsmedel. Skulle en upptrappning till kärnvapenkrig ske, minskas vårt lands strategiska betydelse. Ett konventionellt försvar som kan hålla oss utanför ett krig i dess konventionella fas bidrar därmed väsentligt till att minska riskerna för att vi blir utsatta för direkta anfall med kärnvapen. Trots detta kan vi indirekt utsättas för kärnvapnens verkningar och måste därför ägna ökad uppmärksamhet åt skyddet av befolkningen. Upprustningen inom maktblocken med kemiska stridsmedel är oroande och leder till att vi måste förbättra vårt skydd även mot dessa stridsmedels verkningar.

Militära hot mot Sverige kan uppkomma i samband med en konflikt mellan stormaktsblocken. Jag bedömer att Sverige därvid i sig självt inte utgör något förstahandsmål, men att svenskt territorium kan beröras av operationer, som syftar till kontroll över strategiskt viktiga områden i vår närhet. Den styrka en angripare kan avdela mot oss begränsas genom att huvuddelen av resurserna måste avdelas mot huvudmotståndaren. För att vårt totalförsvar skall verka krigsavhållande måste det vara uppbyggt så att en operation mot oss kan väntas ta tid och medföra stora förluster. De rent militärgeografiska förhållandena kan därvid rätt utnyttjade ge oss fördelar. Angriparen måste, även om han når vissa mål, räkna med att avdela avsevärda resurser för ockupation och försvar av taget område.

Alltjämt räknar vi med att en konfliktutveckling mellan stormaktsblocken skall ge oss förvarning inför ett angrepp. Vi satsar därför relativt stora resurser på en effektiv underrättelsetjänst. Men angrepp kan med hänsyn till den militärtekniska utvecklingen sättas in med mindre förberedelser än som tidigare ansetts möjligt. I likhet med försvarskommittén anser jag därför att vi måste förbättra vår förmåga att snabbt höja beredskapen inom hela totalförsvaret. Det militära försvaret måste snabbt kunna öka sin styrka i särskilt utsatta delar av landet.

Varaktigheten av framtida krig och konflikter kan aldrig bedömas med någon säkerhet. Även om de skulle få kort varaktighet kan de emellertid få långvariga efterverkningar. Därför är det viktigt att i vår försörjning skapa

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

lång uthållighet på de mest livsnödvändiga försörjningsområdena.

Inom det militära försvaret har kostnadsutvecklingen sedan länge skapat bekymmer. En successivt minskande andel av anslagen har kunnat satsas på utbildning och materielanskaffning för krigsorganisationen. Vidare har priskompensationen med nettoprisindex skapat osäkerhet i den ekonomiska planeringen och försvarat ett rationellt utnyttjande av tilldelade medel.

Jag konstaterar med tillfredsställelse att det råder bred enighet om att införa ett nytt system för att kompensera det militära försvaret och civilförsvaret för löne- och prisstegringar. Åtgärden bedömer jag som mycket väsentlig för att säkerställa den långsiktiga stabilitet i försvarsplaneringen som vi i denna kammare har varit angelägna om och som utomlands uppfattats som en garanti för stabilitet i försvarspolitik.

I propositionen föreslås en kraftfull satsning på rationaliseringar och minskningar i fredsorganisationen för att hålla uppe styrkan i krigsorganisationen. Självfallet kommer det att få konsekvenser för enskilda människor, organisationer och kommuner.

För flertalet centrala myndigheter, militära staber och högre regionala ledningsorgan har beslutats om eller föreslagits kraftiga rationaliseringar, som i många fall kommer att leda till behov av omorganisationer. Det är angeläget att avvakta konsekvenserna av dessa åtgärder innan nya förslag om eventuella ytterligare och mer långtgående reduceringar läggs fram.

I första hand har alltså besparingssträvandena inriktats på rationaliseringar inom de centrala försvarsmyndigheterna. Men därutöver är det nödvändigt att även göra stora ingrepp i förbandsorganisationen. Dessa utgår från en överkapacitet i utbildningshänseende som finns redan i dag, och den blir större i och med sjunkande värnpliktskullar. Ofta framförs argumentet att förbandsindragningar ger små besparingar. Detta är enligt min mening ett kortsiktigt synsätt. Det är därför nödvändigt att vidta åtgärder för att på lång sikt säkerställa ekonomiskt utrymme för att kunna vidmakthålla krigsorganisationens styrka. De beslut som nu skall fattas måste ses mot denna bakgrund. Det är viktigt att säkerställa att de rationaliseringar som förutsätts för de närmaste 10 åren verkligen blir av. En särskild delegation kommer att tillsättas för att för regeringens räkning följa och samordna rationaliseringsverksamheten.

En av utgångspunkterna vid utformningen av fredsorganisationen är att få ett någorlunda jämnt utnyttjande av utbildningsresurserna. Variationer i värnpliktskullarnas storlek möts genom att fler värnpliktiga får vänta med sin grundutbildning under vissa perioder. Just nu är vi inne i en period när vissa värnpliktiga skulle få vänta upp till tre år efter inskrivningen. För att minska de ekonomiska och sociala problemen förordar jag att ca 7 000 fler värnpliktiga grundutbildas under den närmaste femårsperioden jämfört med överbefälhavarens förslag.

Vid beslut om nedläggningar av förband måste många hänsyn vägas samman. Jag har funnit att det i många fall varit nödvändigt att ta regionalpolitiska hänsyn. Redan militäroperativa skäl gör att Norrland och Gotland inte alls berörs av nedläggningar. Men mina förslag om Skövde,

Karlsborg, Hässleholm och Karlskrona har klart påverkats av regionalpolitiska hänsyn.

Ett enigt försvarsutskott har föreslagit att Bergslagens militärområde skall bibehållas och att sjukvårdsskolan skall stanna kvar i Göteborg. Jag har, fru talman, förstäelse för dessa ställningstaganden. Under alla förhållanden måste dock arbetet bedrivas vidare för att vi skall nå det i bred enighet uppsatta besparingsmålet 7,9 miljarder kronor under perioden 1982-1992. Överbefälhavaren har i regeringens anvisningar för fortsatt planering redan fått i uppdrag att komma med konkreta förslag. Rationaliseringar blir även nödvändiga i framtiden, och ytterligare åtgärder måste enligt min mening tas upp till behandling i nästa försvarsbeslut för att förverkligas under 1990-talet. Redan i år avser jag att tillkalla en särskild utredare för att överväga möjligheterna till besparingar genom strukturförändringar inom försvarets gemensamma myndigheter och genom vidgad samverkan med statsförvaltningen i övrigt.

Det militära försvaret skall även i fortsättningen bygga på den allmänna värnpliktens grund. Det skall även i fortsättningen utformas som ett djupförsvar och så att stridskrafterna kan utnyttjas med tyngdpunkt i kust- och gränsområden. Därigenom tas våra naturliga försvarsbetingelser till vara.

Den föreslagna ekonomiska ramen och rationaliseringsåtgärderna skapar utrymme för att successivt modernisera krigsorganisationen och därmed möta förändringar i möjliga yttre hot. Inom armén ökas antalet Norrlandsbrigader från fyra till fem. En ny typ av förband, en mekaniserad brigad, tillkommer. En andra arméflygbataljon sätts upp. Inom marinen moderniseras ytattackförbanden genom att den svenskutvecklade roboten 15 tillförs och genom att de första i en serie robotbåtar levereras. Minjaktfartyg av ny typ tillförs och ubåtsbeståndet moderniseras successivt.

Ökad vikt läggs vid luftförsvaret. Medan inriktningen i förra försvarsbeslutet var mot 8 divisioner JA 37, föreslås nu en inriktning mot 12 jaktdivisioner genom att ett antal J 35 Draken bibehålls längre än som tidigare planerats.

Vårt största militära materielprojekt är ersättaren till flygplanet AJ 37 Viggen när det i början av 1990-talet av åldersskäl börjar utgå ur krigsorganisationen. Enighet råder mellan de stora partierna om behovet av ett nytt flygplan. Vi är dessutom eniga om att utforma flygvapnet så att varje enskilt flygplan alternativt kan utnyttjas för jakt-, attack- eller spaningsändamål. Olika anskaffningsmöjligheter har undersökts. I det svenska JAS-projektet har tillvaratagits de möjligheter den tekniska utvecklingen erbjuder att med ett mindre och billigare flygplanssystem tillgodose rimliga prestandakrav.

I totalförsvarspropositionen förordade jag att planeringen inriktas mot att inom landet utveckla och tillverka ett svenskt JAS-system under förutsättning att återstående förhandlingsfrågor löses på ett tillfredsställande sätt före den 1 maj 1982. Ett preliminärt avtal har sedermera träffats inom angiven tidsram, och för att genomföra det har överbefälhavaren planerat in 25,7

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

miljarder kronor i prisläge februari 1981 för perioden 1982–2000. Därav faller 3,8 miljarder på den närmaste femårsperioden.

Regeringens ställningstagande till JAS-projektet utgår från en sammanvägning av följande bedömningar:

Från säkerhetspolitisk synpunkt har det ett stort värde att vi genom inhemsk utveckling och tillverkning kan vidmakthålla en svensk profil på den viktigaste försvarsmaterielen. Vi blir därigenom mindre beroende av omvärlden än vid andra anskaffningsalternativ.

Ansvariga myndigheter och regeringen bedömer att prestanda för det svenska JAS är helt godtagbara i den hotmiljö vi nu kan överblicka. Överbefälhavaren har funnit att projektet ryms inom en i huvudsak oförändrad ram för försvarsmakten utan att obalans uppstår mellan olika funktioner. En viss kostnadsstegring har skett, men säkerheten i kalkylerna är nu avsevärt högre än vid motsvarande tidpunkt för tidigare flygplansprojekt. Försvarets materielverk bedömer projektet som tekniskt realiserbart inom angiven ekonomisk ram. Tillfredsställande åtaganden har gjorts från industrins sida. I ett längre tidsperspektiv kan det bli aktuellt att utnyttja systemets utvecklingspotential. Ekonomiska reserver har inplanerats för att möta sådana behov. Jag finner därför att de villkor regeringen uppställt för ett ja till projektet har blivit uppfyllda.

För svensk industri innebär JAS-projektet en betydande industri- och sysselsättningspolitisk satsning. Ändå kommer antalet personer som sysselsätts med utveckling och produktion av militära flygplan att i stort sett halveras jämfört med vad som krävdes för flygplanet Viggen. I gengäld ökas sysselsättningen med civila flygplan tack vare kraftfulla satsningar under medverkan av statsmakterna. Utvecklingen av det svenska JAS-flygplanet ger möjligheten att i god tid inrikta resurserna mot den situation som uppträder då utvecklingen av JAS i huvudsak avslutats.

De frågor som enligt min mening skall ställas i samband med JAS-beslutet är följande:

Behöver Sverige ett nytt flygplanssystem efter Viggen? – Alla bedömare svarar ja på denna fråga.

Skall detta flygplanssystem av bl. a. säkerhetspolitiska och industripolitiska skäl utvecklas och produceras i Sverige? – Alla de demokratiska partierna svarar ja på denna fråga.

Uppfyller det föreslagna JAS-systemet de militära fordringarna och är det ekonomiska underlaget tillräckligt fast? – Samtliga ansvariga myndigheter och regeringen svarar ja på denna fråga.

Jag beklagar, fru talman, att socialdemokraterna inte nu är beredda att ta ställning till JAS-projektet. Ett uppskov ger stora nackdelar, även om beslutet senare skulle bli ett ja. Offerten från industrigruppen JAS går ut den 15 juli i år, och det är inte säkert att lika förmånliga kontrakt kan förhandlas fram senare. Försvarsindustrins trovärdighet gentemot dess utländska samarbetspartners påverkas negativt. Om beslutet om ett år blir nej, kostar oss uppskovet ytterligare ungefär en halv miljard kronor. Och ändå blir beslutsunderlaget enligt min bedömning inte nämnvärt bättre än det vi redan

har.

Genom att nu säga ja till JAS visar vi däremot vår vilja att slå vakt om en självständig svensk försvarsprofil. Detta har en säkerhetspolitisk betydelse. För att långsiktigt hålla prestanda och kostnader under kontroll lägger vi stor vikt vid en effektiv ledning av projektet. Efter riksdagsbeslutet, som jag hoppas blir positivt, kommer regeringen att fastställa en bestämd ekonomisk ram för hela JAS-projektet fram till år 2000. Även fortsättningsvis skall arbetet bedrivas under stor öppenhet, så att de demokratiska partierna får insyn i projektet och kan påverka dess fortsatta utveckling. Det är min förhoppning att vi – när beslutet väl är taget – i bred enighet skall kunna göra JAS till en värdefull del av totalförsvaret.

En mängd åtgärder föreslås för att stärka det militära försvarets beredskap. Det gäller övningsverksamheten, transportresurserna m. m. Som exempel vill jag peka på de två stora militära övningarna innevarande år: "Norrskén" i februari och "Sydfront" i september. Överbefälhavaren utreder f. n. de åtgärder som sammantagna skall kunna ytterligare förbättra vårt beredskapssystem. Jag räknar med att senare återkomma till regeringen med de förslag som kräver särskilda åtgärder eller föreskrifter från statsmakternas sida.

Värnpliktstjänstgöringen innebär och kommer alltid att innebära uppoffringar för den enskilde medborgaren. Det är angeläget att lätta de ekonomiska bördorna. Propositionens förslag syftar till förbättringar av behovsprövade förmåner för värnpliktiga med försörjningsplikt mot anhöriga. Detta är enligt min mening en socialt ansvarsmedveten fördelningspolitik i ett läge där resurserna som vi alla vet är knappa. Med hänsyn till att en särskild kommitté tillsatts med uppgift att snabbt komma med förslag om förmånssystemet är jag inte beredd att nu föreslå ytterligare förmånsförbättringar utöver dem som föreslagits i försvarspropositionen.

Omvärldens tilltro till vår vilja och förmåga att försvara oss bygger inte enbart på det militära försvarets styrka utan också på bedömning av det civila samhällets förmåga att fungera. De civila totalförsvarsgrenarna skall bl. a. svara för befolkningens skydd och försörjning och för understöd åt de militära försvarsanstängningarna. I situationer då vi inte direkt hotas skall de kunna begränsa konsekvenserna i Sverige av konflikter och krig i omvärlden. Utvecklingen av stridsmedlen och förändringarna i vårt samhälle motiverar den ökade satsningen på de civila totalförsvarsgrenarna.

Civildörsvarsverksamheten ges ökad vikt. Den inriktas främst på att ge befolkningen skydd mot verkningarna av konventionella stridsmedel insatta mot militära mål och mot verkningarna av markstrider. Ökad uppmärksamhet måste dock ägnas åt skyddet mot kärnvapen och kemiska stridsmedel. Förmågan att möta överraskande angrepp måste förbättras, vilket får konsekvenser inom civilförsvarets alla verksamhetsområden.

Personalen ges regelbundet återkommande övning. Verksamheten inriktas också på att åstadkomma en stark samhällsanknytning och att skapa förutsättningar för befolkningen att aktivt delta i civilförsvarsverksamheten.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Förutsättningarna för skyddsrumbyggandet förbättras. I första hand skall vi givetvis ta till vara alla möjligheter att bygga skyddsrum i takt med nyproduktion av bostäder och lokaler. Detta är det mest ekonomiska sättet att bygga skyddsrum. Därutöver måste de allvarigaste bristerna i de största kommunernas innerområden avhjälpas. Förberedelser påbörjas för att vid kris öka tillgångarna genom att iordningställa skydd av enklare slag.

Skyddsmasker och motsvarande skydd för barn anskaffas i sådan takt att behovet för hela befolkningen är täckt inom en tioårsperiod.

En särskild hemskyddsorganisation införs. För ledning av denna behövs ca 8 000 ledningsgrupper med tre personer i varje grupp. Grupperna blir en viktig länk mellan myndigheter och befolkning i händelse av krig. Ledningsgrupperna skall utbildas och övas i fredstid.

Ledningen för civilförsvaret på lokal nivå i krig föreslås föras över till kommunerna med början under budgetåret 1984/85. Kommunerna skall då även ta över den fredstida planeringen av verksamheten. Kommunerna får i uppdrag att utarbeta skyddsplaner som skall klarlägga hur de samlade skyddstillgångarna skall utnyttjas och vilka utrymningar som skall förberedast. Jag anser att det principbeslut som riksdagen nu står inför att fatta om kommunal ledning av den lokala civilförsvarsverksamheten i krig innebär ett väsentligt steg för att på stor bredd engagera befolkningen i totalförsvaret. Jag är medveten om att planläggningsarbetet inom kommunerna kan bli omfattande men vill framhålla att kostnaderna skall täckas av staten. Vi prioriterar förberedelsearbetet, och det kommer att ledas av en kommitté som snarast skall tillsättas. I första hand blir det fråga om provplanläggning i några kommuner.

Den utformning civilförsvaret får i och med att riksdagen godtar regeringsförslaget innebär stärkt lokal förankring. Viktiga civilförsvarsfunktioner i krig förs till den del av samhällsapparaten som verkar närmast de berörda människorna. Kommunerna har i fredstid ansvaret för att samhällsservicen för barn och äldre fungerar. De får nu också tillfälle att planera för hur dessa grupper skall skyddas i krislägen. Även utbyggnaden av hemskyddet innebär en starkare lokal förankring genom det stora antal ledningsgrupper som skall organiseras och utbildas. Denna decentraliserade utformning av civilförsvaret bör öka vår förmåga att klara kriser och påfrestningar.

Det ekonomiska försvaret får en delvis ny inriktning. Det skall säkerställa den för individens överlevnad och samhällets funktion viktigaste försörjningen genom att komplettera det fredstida samhällets resurser och förbereda dess omställning till kris- och krigsförhållanden. I första hand skall försörjningsförmågan säkerställas för livsmedel, beklädnad, värme, hälso- och sjukvård samt nödvändigt understöd i form av insatsvaror, arbetskraft, energi och transporter.

Det blir en viktig uppgift för det ekonomiska försvaret att minska den sårbarhet som utvecklingen mot koncentration och storskalighet lett vårt land in i. Vi måste förbättra vår försörjningsberedskap på en rad vitala områden. Vi måste kunna försörja oss med livsmedel, och vi måste minska

utlandsberoendet på energiförsörjningens område. Ökad självförsörjning och minskad sårbarhet på dessa områden gynnar dessutom näringsliv och sysselsättning inom landet. Regeringens förslag beträffande det ekonomiska försvaret kommer att mera utförligt behandlas av statsrådet Molin senare under debatten.

Det psykologiska försvarets vikt bör framhållas på grund av dess avgörande betydelse för vår motståndsförmåga och försvarsvilja. Forskningen inom psykologiskt försvar intensifieras. Den tekniska utvecklingen på massmedieområdet uppmärksammas liksom vikten av att beredskapslagring och lagring av viktiga förnödenheter fullföljs.

De frivilliga försvarsorganisationerna är en betydelsefull länk i totalförsvaret. Ca 700 000 människor är verksamma inom dessa organisationer. Frivilligorganisationerna är demokratiskt uppbyggda folkrörelser. De är en av hörnstenarna i vårt försvars folkliga förankring. Denna stora folkrörelsens insatser har även säkerhetspolitisk betydelse. Utländska bedömare av svensk försvarsförmåga har att räkna med inte bara det motstånd som kan bjudas av militära förband, byggda på allmän värnplikt. Eventuella angripare måste också räkna in i sina kalkyler den samlade försvarsvilja som tar sig uttryck i uppslutningen bakom frivilligförsvaret. Denna syn på frivilligförsvarets betydelse återspeglas i anslagsfördelningen för nästa budgetår.

För att ytterligare stärka frivilligförsvarets verksamhet har jag i propositionen anmält min avsikt att tillsätta en särskild utredare för att se över förmånssystem, ledighetsregler och kvinnors möjlighet att få utbildning och uppgifter inom totalförsvaret. Utredningen kommer att tillsättas inom kort, och avsikten är att den skall arbeta snabbt.

Hälsö- och sjukvården och socialtjänsten har stor betydelse för befolkningens motståndsvilja och samhällets funktionsförmåga i kriser och krig. Jag anser det synnerligen angeläget att behoven av bättre försörjningsberedskap och skydd blir tillgodosedda. Statsrådet Ahrlund kommer att närmare behandla dessa frågor snare under debatten.

Jag vill också påpeka vikten av att polisens resurser tas till vara inom totalförsvaret. Polisen har god täckning över hela landet och en hög beredskap, och den bör även fortsättningsvis delta i kuppförsvaret. För att dessa uppgifter skall kunna skötas måste försvarsutbildning ingå som en del i den ordinarie utbildningen.

Sårbarheten har ökat hos flertalet samhällsfunktioner bl. a. på teleområdet. Jag anser det angeläget att de krigsskyddsåtgärder som redan tidigare vidtagits också fullföljs.

Som en konsekvens av framlagda förslag beräknas utgifterna för totalförsvaret bli ca 22 miljarder budgetåret 1982/83. Inom den ramen ges civilförsvaret och hälso- och sjukvården betydande förstärkningar.

Fru talman! Debatten om huruvida JAS-beslutet skall fattas nu eller efter valet bör inte få undanskymma det faktum att det råder bred enighet om den svenska säkerhetspolitiken, om totalförsvarets inriktning i stort och om nästan allt vad gäller de civila totalförsvarsgrenarna. Vi är ense om att ett nytt femårigt totalförsvarsbeslut skall fattas, och vi är ense om att förbättra

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

stabiliteten i planeringen genom ett nytt priskompensationssystem. Det försvarsbeslut som nu skall fattas bör därför gentemot omvärlden klart markera vår vilja att värna vår frihet och vårt oberoende. Min förhoppning är att det också inåt skall bidra till stöd för och tilltro till våra samlade försvarsanstängningar. På detta sätt bör försvarsbeslutet bli ett stöd för vår säkerhetspolitik.

Anf. 3 ERIC HOLMQVIST (s):

Fru talman! Det finns anledning att instämma i det allra senaste som försvarsministern sade och betyga att det verkligen är med tillfredsställelse man kan konstatera att riksdagen sannolikt i mycket stor enighet – bortsett från ett par punkter – i dag eller i kanske i morgon bittida kommer att besluta om totalförsvarets utformning för den kommande femårsperioden. Det stora antal reservationer som finns fogade till betänkandet får inte undanskymma det faktum att det råder stor enighet om grunddragen i vår säkerhets- och försvarspolitik.

Det finns inga svårigheter för oss socialdemokrater att ansluta oss till den målsättning som statsministern angivit för den svenska säkerhets- och försvarspolitiken. Den överensstämmer ju helt med vad som angavs redan i 1968 års försvarsbeslut. Men det är ändå viktigt att det på nytt markeras att vårt lands säkerhetspolitik formas i samverkan med inte minst utrikespolitik, internationell nedrustning, handelspolitik och biståndspolitik.

Det är naturligtvis inte betydelselöst hur vi ordnar vårt militära försvar, civilförsvaret eller andra delar av vårt totalförsvaret. Men lika visst är det först i ett vidare sammanhang som vi, i samverkan med andra nationer, har utsikter att kunna bygga upp en bestående fred och trygghet för oss själva och också för andra länder och folk.

Det är bra att det på nytt framhålls att Sverige skall föra en strikt alliansfri politik och att det svenska försvaret skall ha en klar defensiv karaktär och således inte kunna uppfattas som ett hot mot någon i vår omgivning.

Det bör – det vill jag gärna säga – fästas stor vikt vid de här uttalandena. Och alla som har att företräda regeringen – och riksdagen också, för den delen – måste vinnlägga sig om att ge klara och entydiga besked på den här punkten, så att ingen kan tvivla på att alliansfrihet och neutralitet inte bara är vackra ord utan en levande realitet för oss här i landet.

Det är alltså inte om de grundläggande principerna för vårt försvar som vi är oense.

Låt mig gärna säga att regeringen i flera avseenden förberett det beslut, som vi nu går att fatta, på ett tillfredsställande sätt. Vi har getts tillfälle att i vanlig ordning inom utredningar och kommittéer få framföra våra åsikter och kan också konstatera att vad vi har sagt i dessa sammanhang i flera avseenden vunnit beaktande vid propositionens utformning.

Jag vill också ge regeringen ett erkännande för att den i ökad utsträckning har insett, att i den samhällsekonomiska situation där vi nu lever måste också försvarskostnaderna bli föremål för en noggrann prövning. Från det att moderaterna 1977 fick bestämma försvarsanslagets omfattning och inrikt-

ning har man under de gångna fem åren i två omgångar reducerat anslaget till det militära försvaret. I första omgången gällde det 300 milj. kr. och i andra 250 milj. kr. För innevarande budgetår är alltså medelsansvisningen till militära ändamål 550 milj. kr. mindre än vad den skulle ha varit om man hade låtit 1977 års beslut gälla.

Genom denna anpassning har mittenpartierna i stort sett kommit ned till de anslagsramar som vi från socialdemokratiskt håll hela tiden har förespråkat. Att denna frigörelseprocess från moderatinflytandet har tagit så lång tid att förverkliga är att beklaga. Att moderaterna däremot ånyo driver en överbudspolitik och begär ett par miljarder mer i militärsnlag under den kommande femårsperioden är inget att förvåna sig över.

Vi förebrår således inte regeringen för att den under den nu snart avslutade femårsperioden har gjort dessa avsteg från 1977 års beslut. Däremot kan det finnas anledning, när vi nu skall summera erfarenheterna av de fem åren, att peka på ett par företeelser som utgör avvikelser från vad som omfattades av det förra försvarsbeslutet. Bestämmelserna om hur man skulle förfara med oförbrukade medel har exempelvis ändrats. Högst 2 % av anslagssumman skulle få överföras från ett budgetår till ett följande. Däri låg naturligtvis en markering av att i den mån pengarna inte behövdes för de aktuella försvarsändamålen skulle de föras tillbaka till statskassan, en mycket rimlig inställning i den situation vi nu har. När det såg ut som om kompensationsmedlen genom inflationen skulle bli större än vad man hade beräknat, begärde man av riksdagen möjligheten att få överflytta sådana medel, inte med 2 % utan med 4 %, således en avvikelse från det grundläggande försvarsbeslutet. Detta drevs igenom med en rösts övervikt här i riksdagen. Man har också tagit sig för att utan anmälan till riksdagen, inför ett budgetårsskifte, ur försvarsanslaget förbruka 118 milj. kr. för inköp av en förvaltningsbyggnad. Ett tredje fall av nyintroducerade metoder för medelsförbrukning inför ett budgetårsskifte inträffade i föl då de borgerliga ledamöterna inom försvarsutskottet, utan att frågan hade berörts vare sig i proposition eller i motioner, tog initiativet till utökade beställningsbemyndiganden för materielanskaffning till marinen med 200 milj. kr.

Vad jag här har nämnt visar hur stor uppfinningsrikedom det har funnits då det gällt att till varje pris förbruka pengar som anvisats, men som inte behövts i anspråk för de av riksdagen beslutade ändamålen.

De summor jag har nämnt visar att det inte rör sig om futiliteter när vi socialdemokrater anmärker på regeringens och de borgerliga partiernas handläggning av dessa ärenden. Jag tror bestämt att varken riksdagen eller regeringen är betjänta av att låta fiffiga ämbetsmän finna kryphål varigenom fattade beslut kan kringgå på olika sätt. Det är också önskvärt, det vill jag betona, när vi nu kommer överens och fattar ett nytt försvarsbeslut att regeringen visar en vilja att följa det beslutet även när det gäller sådana saker som jag har pekat på.

Vad gäller Bastionen har de följsamma borgerliga ledamöterna i konstitutionsutskottet sett till att det inte skulle falla en skugga över det ansvariga statsrådet. I försvarsutskottet har vi socialdemokrater haft den

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

föreställningen att det åtminstone skulle vara möjligt att få de borgerliga ledamöterna med på att riksdagen borde fastställa en gräns för beslut av s. k. förvaltningskaraktär i framtiden. Trots att vi har satt den gränsen så högt som 10 milj. kr. har inte de borgerliga ledamöterna velat vara med om en sådan kontrollåtgärd från riksdagens sida. Jag ber, fru talman, utan att egentligen hysa någon förhoppning om framgång i denna sak, att få yrka bifall till reservation 1 under punkt 5, som jag och mina socialdemokratiska kamrater i försvarsutskottet har avgivit.

Innan jag går in på flygplansfrågan, som av naturliga skäl torde få ett rätt stort utrymme i den följande debatten, vill jag helt kort återvända till planeringsramarna för femårsperioden och utgiftsramarna för nästa budgetår, som vi nu har att ta ställning till. Genom att de borgerliga partierna har skilt sig åt och moderaterna nu har gått sina egna vägar har vi socialdemokrater kommit att stå för utskottets förslag i dessa avseenden liksom i fråga om krigsorganisationens utveckling, vilken naturligtvis har samband med hur mycket pengar som anvisas.

Låt mig börja med att konstatera att även om regeringens planerings- och utgiftsramar inte avviker från vad vi socialdemokrater har föreslagit med mer än 85 milj. kr. per år räknat, är innehållet i dem inte det samma som i vårt förslag. Från socialdemokratiskt håll har vi ständigt betonat vikten av att vårt värnpliktsförsvar utgör kärnan i vår försvarsorganisation. I ett demokratiskt samhälle, där det finns stor personlig frihet för människorna, finns det också goda förutsättningar för att bygga upp försvarsorganisationen på medborgarnas vilja att medverka till att skydda sitt eget samhälle. Vi finner – såsom andra socialdemokrater i försvarsutskottet kommer att utveckla i denna debatt – det angeläget att på olika sätt ta till vara allt det kunnande och engagemang som de värnpliktiga representerar. På samma sätt vill vi att de anställda inom försvaret i all den utsträckning som det är möjligt skall ges inflytande och möjligheter till utveckling i sina arbetsuppgifter.

Vi har för vår del utlovat att de värnpliktigas ekonomiska villkor skall förbättras på ett rejält sätt. Bl. a. föreslår vi att dagpenningen skall höjas till minst 30 kr. under femårsperioden. Höjning bör nu ske med 4 kr. i en första etapp. De borgerliga tycks inte ha räknat med en höjning med mer än 1 krona, som en omedelbar åtgärd, för att först efter en närmare utredning vilja ta ställning till den framtida utvecklingen. Några medel för förbättringar av de värnpliktigas situation har inte avdelats inom regeringens ramar. Det blir måhända samma ordning som tidigare rekommenderats från borgerligt håll – om det skall ske några uppräknings för de värnpliktiga måste riksdagen göra särskilda medelsanvisningar för det ändamålet. Det är angeläget att försvarsministern – när han nu sagt att han vill utreda den här frågan – också ger oss ett besked om huruvida riksdagen då har att räkna med särskilda framställningar om ökade anslag till den militära verksamheten.

Detta är på något sätt avslöjande för hur man på den borgerliga sidan ser på försvarsfrågan i dag. Den tenderar att alltmer bli en fråga om materielen, medan de människor som skall verka inom organisationen ägnas ett alltför ringa intresse. Härvidlag har det skett en klar försämring under de sex år som

vi har haft borgerliga regeringar. Även om inte regeringspartierna vill ge så mycket pengar till materielanskaffningen som moderaterna, tävlar de med dem om det antal Norrlandsbrigader, mekaniserade bataljoner, ubåtar, robotbatterier, tunga transportflygplan, m. m. som skall tillföras organisationen under de närmast tio åren. Jag ger faktiskt moderaterna rätt i den kritik som de riktat mot regeringens vaga och mycket opreciserade beskrivning av vad man vill åstadkomma.

Vi socialdemokrater har – för att ta ett exempel – föreslagit två nya mekaniserade bataljoner. Moderaterna har menat sig ha råd till fem. Vad säger då mittenpartierna och regeringen? Jo, i planen anger man 2–5 sådana bataljoner.

Vi anser oss ha råd med 12 ubåtar. Moderaterna tänker sig 13–14. Vad säger då centern och folkpartiet? Jo, att 12–14 ubåtar skall tillkomma under perioden.

Detsamma gäller för det mesta av det övriga i vår krigsorganisation i dag och förslagen om hur den skall se ut om tio år.

Även om nu mittenpartierna vill hålla igen på värnpliktsförmånerna, så kommer de besparingar man där gör inte att räcka till för att man skall hålla jämna steg med moderaterna i fråga om materielanskaffningen. Det är inte sannolikt att regeringen ens kommer att nå upp till medeltalet av vad den ställt upp som mål för krigsorganisationen. Mycket talar för att regeringen när det gäller försvarets styrka och omfattning inger förväntningar som inte kan infrias.

När det gäller krigsorganisationens utveckling ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan under punkt 7, mom. 2 a och 2 c, samt när det gäller planeringsramen och utgiftsramen till vad utskottet hemställt under punkt 7 mom. 6 b.

Som en konsekvens därav föreslår jag även bifall till utskottets hemställan under punkt 16, mom. 6, 7, 10, 11, 14 och 15 vad avser de olika vapengrenarna.

I mitt anförande tvingas jag gå förbi flera viktiga frågor, som emellertid mina partikamrater kommer att ta upp i den fortsatta debatten. Det gäller ändringarna i fredsorganisationen för det militära försvaret men också frågor som rör civilförsvaret, det ekonomiska försvaret och övriga delar av totalförsvaret. Det är glädjande att det har vuxit fram ett ökat medvetande om att alla dessa olika delar av det svenska totalförsvaret är mycket betydelsefulla för att vi skall kunna hålla en tillfredsställande beredskap mot olika slag av hot mot vår säkerhet och trygghet.

Låt mig i detta sammanhang göra en personlig reflexion. Det är mycket bra att vi har fått till stånd en ordning med ett samlat totalförsvarsbeslut, som det vi i dag skall fatta. Men är det inte alltför ambitiöst att samtidigt gå in på utbildningsfrågor, värnpliktsförhållanden och mycket annat, som så lätt kommer i skymundan och som borde ha varit föremål för mycket mera inträngande behandling? Det är värt att i framtiden fundera över om vi inte kan finna en bättre ordning för handläggningen, en ordning som möjliggör ett ökat intresse för dessa frågor, som är så utomordentligt betydelsefulla för

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

både värnpliktiga och andra men som tyvärr inte får nämnvärt utrymme när de behandlas i skuggan av ett sådant här övergripande beslut.

Jag vill uttala min glädje över att det inom utskottet, när det gäller det förslag som föreligger från marinchefen om en total omläggning av hela värnpliktssystemet för marinen, varit möjligt att enas om att icke ge klarsignal till förslaget utan göra det till föremål för en utredning. Jag hoppas att försvarsministern kommer att följa vad ett enigt försvarsutskott här har kommit fram till. När frågan betraktas ur en annan synvinkel än den marinchefen självfallet ser den ur kan vi penetrera problemen bättre och även beakta de konsekvenser som förslaget får för Karlskrona, Göteborg och andra orter.

Som många gånger förr har dock luftförsvaret och flygplansanskaffningen fått ett alltför stort utrymme i försvarsdebatten. Å ena sidan möter vi i dag en fredsrörelse inom vilken vissa grupper ser som sin viktigaste uppgift att protestera mot att vi här i Sverige strävar efter att tillföra försvarsorganisationen ett nytt svensktillverkat plan, då Viggensystemet i början på 1990-talet börjar gå ut ur organisationen. Fredens sak gagnas inte av att små och neutrala stater som Sverige avstår från möjligheten att hävda sin rätt till nationell frihet och suveränitet. Det borde även de mest engagerade fredsvännerna kunna inse.

Å andra sidan möter vi en opinion som lika omotiverat kräver snabba och tveklösa beslut om ett nytt stridsflygplan. Trots att det gäller ett inslag i försvaret som blir en realitet först om ett tiotal år, får enligt denna opinion inte delade meningar i högsta försvarsledningen och ovissheter om planets prestanda och kostnader hindra oss från att här i dag eller i morgon bittida träffa ett bindande beslut om detta flygplan.

Det förtjänar erinras om att det fanns lika ivriga röster som för ett par tre år sedan krävde ett beslut om det lätta attackplanet B3LA som då sågs som en avgörande förutsättning för att vi skulle få ett fullgott försvar och för att flygindustrin i landet skulle kunna överleva. Tack och lov fanns det också den gången besinning, eljest hade vi i dag varit i den situationen att vi över huvud taget inte hade haft ekonomiska möjligheter att diskutera hur det framtida flygplanet skall se ut. Vi är inte betjänta av att träffa viktiga beslut under tvång eller i osäkerhet om beslutets innebörd.

Det är inte tillfredsställande att den ena halvan av riksdagens ledamöter ställs inför kravet att på mycket kort tid sätta sig in i och ta ställning till en så komplicerad fråga som utveckling och tillverkning av ett svenskt JAS-plan utgör. Hur inträngande informationen har varit på den borgerliga kanten har jag inte möjlighet att bedöma. Låt mig bara erinra om att inget land hittills, inte ens stormakterna, har gett sig på den svåra uppgiften att åstadkomma ett stridsflygplan som är så beskaffat att det utan modifieringar och förändringar i själva flygplanskroppen och dess utrustning kan fylla uppgiften att vara ett fullgott plan för såväl jakt- och attack- som spaningsfunktionen.

Jag röjer väl inga hemligheter när jag påstår att varken konstruktörerna, representerade av Saab och övriga medverkande svenska företag, eller beställareparten, representerad av flygvapnet och försvarets materielverk, i

dag har klart för sig hur planet skall figurera och utrustas för att på bästa sätt fylla denna allsidiga uppgift. Som i så många andra fall när man står i en valsituation kan man inte få allt det bästa på en gång. En ökad manövreringsförmåga leder till minskad lastförmåga. Ökade prestanda i fråga om instrumentering leder till ökad vikt och minskad rörelschastighet.

Det framgår av det material som vi fått till utskottet att man har goda förhoppningar att redan någon gång i höst få försök slutförda och utvärderade som kan bli avgörande för planets vingutformning och andra väsentliga ting.

Som vi framhållit i vår reservation har den kostnadsram som för bara två tre månader sedan ansågs gälla för att svara mot de ställda kraven inte kunnat hållas. Det har nu visat sig att i stället för 24,9 miljarder kronor krävs det 25,7 miljarder kronor. Därtill kommer att viss vapenanskaffning, som tidigare ansetts böra ske före sekelskiftet och som skulle vara med i projektet, nu förts över till en tid som ligger efter sekelskiftet. En sådan väldig förändring får vi också räkna i pengar, och då blir avvikelserna inte längre 800 milj. kr., utan den torde uppgå till 1 100–1 200 milj. kr. vid det här laget.

När man under hösten får fram det bättre underlaget för ställningstagandet till hur planet skall utformas kan det bli tal om ytterligare kostnadsökningar, anmäls det, på 300 milj. kr. Det beror på vilken väg man går och om man skall utnyttja Rockwell-vingen, som det finns option på, eller avstå från denna.

Jag skall inte fortsätta att referera reservationens innehåll, som jag antar att ledamöterna med stort intresse redan har tagit del av. Vi har för vår del inte kunnat komma till en annan uppfattning än att ärendet inte är färdigberett på ett sådant sätt att riksdagen nu bör fatta ett bindande beslut om JAS-planet. Det hade varit klokare om försvarsministern hade avstått från att förelägga riksdagen ett förslag som rymmer så mycket av osäkerhet såväl i fråga om den tekniska utformningen av planet som i fråga om kostnaderna.

Låt mig uppriktigt säga att jag för min del hade hoppats att vi skulle kunna fatta ett beslut i riksdagen även i flygplansfrågan. Men sedan jag har tagit del av materialet inser jag att det inte rimligtvis kan ske.

Dess bättre finns det tid och utrymme för en bättre och grundligare penetrering av möjligheterna att nå en lösning som kan förena såväl vår militärledning, som står splittrad i frågan, som oss politiker, som inte i dag är överens i frågan. Vi har i reservation 8 föreslagit att en särskild kommitté tillsätts som skyndsamt skall medverka till ett mera preciserat förslag, som kan föreläggas redan nästa riksmöte. Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till denna reservation.

I avvaktan på denna vidare beredning bör överläggningar äga rum mellan regeringen och industrigruppen om en förlängning av offerten liksom om de begränsade kostnader som kan bli aktuella i sammanhanget.

Fru talman! Jag har sett den beskyllningen riktas mot oss socialdemokrater, att vi av taktiska skäl vill förhålla denna fråga. Vad skulle sådant tjäna till?

Jag antar att ingen här i riksdagen vill beskylla oss socialdemokrater för bristande intresse för och omsorg om försvarsorganisationen. Under flera årtionden har vi gång på gång gett exempel på att vi vill ha ett fullgott försvar till skydd för det samhälle som vi själva har varit med om att skapa. Det är detta som vägleder oss också i dag.

Anf. 4 PER PETERSSON (m):

Fru talman! Det femårsbeslut som riksdagen nu står i begrepp att fatta har föregåtts av ett mycket långt och intensivt beredningsarbete med alla de fyra stora demokratiska partiernas medverkan och insyn. Erfarenheterna visar att det är av stort värde för Sverige med långsiktigt arbetande parlamentariska säkerhets- och försvarspolitiska kommittéer.

Redan år 1978 tillsattes på försvarsminister Krönmarks initiativ en stor försvarskommitté med vida direktiv. Kommittén, Fk 78, har med stöd av ett effektivt arbetande sekretariat och ett stort antal experter utfört ett omfattande arbete.

Fk 78 har under sitt arbete blivit överens på många väsentliga områden. Det är betydelsefullt med enighet om säkerhetspolitiken, om värdet av femåriga försvarsramar och om värdet av ett rättvisande försvarskostnadsindex som skall medföra att den reella köpkraften är lika stor det femte året som det första. Försvarsutskottet är också enigt i denna fråga.

De fyra partierna i försvarsutskottet är vidare överens om ökade anslag till civilförsvar, sjukvård i krig, ekonomiskt försvar och övrigt totalförsvar. För mig är det dock ur försvarspolitisk synpunkt omöjligt att förstå varför socialdemokraterna vill anslå ytterligare 30 milj. kr. till beklädnad, ett område där vi i ett krigsläge är bättre tillgodosedda än på praktiskt taget alla andra totalförsvarsområden.

Det är också värdefullt att vi i stort är överens om förändringar i fredsorganisationen och helt överens om besparingsmålet där – minst 7,9 miljarder kronor – under åren 1982–1992.

Såväl i försvarskommittén som i försvarsutskottet är vi överens i bedömningen att Sveriges säkerhetspolitiska läge gradvis har försämrats under senare år och att detta ställer ökade krav på vårt totalförsvar. Försvarskommittén, som ingående studerat utvecklingen i norra Europa, har enhälligt konstaterat att supermakterna, dvs. Sovjet och USA, fått ett starkt ökat intresse för vårt nordliga område. Det kan avläsas i den ökade spanings- och övningsverksamheten i vårt närområde samt i förekomsten av kärnvapenbärande ubåtar i Östersjön.

Sovjet har också byggt upp världens starkaste marina bas på Kolahalvön och bl. a. placerat många av sina stora kärnvapenutrustade ubåtar där. På Norges önskan har NATO lovat lagra militär materiel i ökad utsträckning i mellersta och norra Norge, detta för att bättre och snabbare kunna möta ett överraskande anfall från Öst. Anfallets syfte antas vara att komma i besittning av delar av Atlantkusten.

Försvarskommittén kan tänka sig att redan vid inledningen av ett stormaktskrig i Europa kan det bli en kamp om strategiska positioner i

Skandinavien och vid Nordkalotten och att det då för båda parter kan framstå som lockande att kunna utnyttja svensk mark och svenskt luftrum.

Om Sverige har ett svagt försvar, kan det framstå som fördelaktigt för båda parter att försöka ta en genväg genom vårt land eller att försöka utnyttja Sverige som ett basområde. Det nordiska området kan alltså bli ett "hett" område vid en stormaktskonflikt. Även om Sverige inte är huvudmålet för anfall från öst eller väst, är risken stor och ökande för att Sverige och Nordkalotten kan dras in i en stormaktskonflikt. Den militärpolitiska utvecklingen har medfört att ett anfall kan komma mycket snabbt. Insikten om detta och om att ett starkt svenskt försvar är den verksammaste kraften för att avhålla en fiende från att anfälla oss har medfört att 1982 års försvarsbeslut innebär väsentliga förstärkningar av försvaret i det glesbefolkade norra Sverige.

Det är värt att notera att de pågående krigen i Afghanistan, Irak och Iran samt kring Falklandsöarna har det gemensamt att angriparna har gjort felbedömningen att de anfallna saknat förmåga och vilja att försvara sig.

Fru talman! I utskottet har vi tyvärr inte blivit överens om det försämrade säkerhetspolitiska lägets krav på satsningar på ett fredsbevarande och krigsavhållande militärt försvar. Tyvärr vill såväl regeringspartierna som socialdemokraterna sänka de militära anslagen i förhållande till köpkraften i försvarsramarna åren 1977–1982. Detta trots att en höjning av ramarna är säkerhetspolitiskt motiverad. Vi moderater hade helst velat höja försvarsanslagen med tanke på den vetskap vi har om landets försämrade säkerhetspolitiska läge. Men med hänsyn till den besvärliga statsfinansiella situationen föreslår vi en anslagsram, som innebär en oförändrad nivå i förhållande till den förra femårsperioden. Det kan anmärkas att socialdemokraterna förra våren föreslog minskningar av innevarande budgetårs försvarsanslag med över 1 000 milj. kr.

Moderaternas anslagsnivå är också i enlighet med regeringspartiernas löfte vid regeringsbildningen våren 1981. Genom omdisponeringar inom en oförändrad ram har en rad förbättringar när det gäller beredskap, kvalitet och förmåga att snabbt möta hastigt uppkomna hot mot vår fred och vår frihet kunnat inrymmas i moderaternas anslagsram. Vårt alternativ innebär möjlighet till snabbare och säkrare mobilisering, större resurser till att möta gränskränkningar och luftlandsättningar.

Fru talman! Ur säkerhetspolitisk synpunkt är det av värde att försvarsutskottet är enhälligt om att behålla Milo/Civo Bergslagen – en mening som vi moderater var ensamma om i FK 78.

Det är viktigt och betydelsefullt att partierna i försvarsutskottet är eniga om att det svenska försvaret även i fortsättningen behöver starka flygstridskrafter.

De borgerliga partierna anser att vi nu i samband med 1982 års femåriga försvarsramar skall ta ett beslut om ett svenskutvecklat och svensktillverkat flygplanssystem benämnt JAS – ett plansystem som i början av 1990-talet inleder ersättningen av Viggenplanen. Frågan om vilken flygplanstyp vi skall ha efter Viggen har utretts under många år. Såväl svenska som utländska

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

flygplan har varit föremål för grundliga utredningar. Utredningarna har visat att ett svenskutvecklat plan ur samvävda synpunkter är det klart bästa alternativet.

Grundläggande för JAS ur operativ synpunkt är planets allsidiga användbarhet, och att det enligt ÖB och chefen för flygvapnet fyller de krav som en överblickbar hotmiljö ställer. Planet är också möjligt att utveckla och tillverka inom de anslagsramar som med nuvarande nivå ges för flygvapnet. Enligt ÖB:s uppfattning finns också rimlig handlingsfrihet för att kunna möta eventuella behov av förbättringar av JAS-systemet.

Det är också av utomordentligt säkerhetspolitiskt värde och visar vår vilja till alliansfrihet och neutralitet att kunna anskaffa nästa militära plan genom svensk utveckling och produktion.

Också den flygtekniska kompetensen för att utveckla och tillverka civila och militära flygplan säkras genom ett JAS-beslut nu.

Därtill kommer att JAS-beslutet är av stor betydelse för den teknologiska utvecklingen i landet och för tilltron både här hemma och utomlands till svensk industris förmåga. Allt är av stor vikt för en framgångsrik industriell sysselsättning i Sverige.

Det är att beklaga att socialdemokraterna och kommunisterna är emot att ett svenskt JAS-plan utvecklas och produceras, med beslut nu. Alla motståndare till ett svenskt JAS-plan applåderar socialdemokraternas ställningstagande. Säkert är att det inom det socialdemokratiska partiet finns många som vill fatta ett JAS-beslut nu, medan andra hoppas att ett uppskov skall leda till avslag senare. Dessa oförenliga ståndpunkter har medfört beslutsvånda inom det socialdemokratiska partiet.

Det med stort känslodarr framförda påståendet att enighet alltid tidigare förelegat mellan de demokratiska partierna om utvecklingen av det militära försvaret är helt felaktigt. När det gäller såväl 1972 års som 1977 års femåriga försvarsbeslut var – mätt i dagens penningvärde – skillnaden mellan de borgerliga partierna och socialdemokratin betydligt större än den nu är.

Försvarsutskottets majoritet anser att planeringen skall inriktas på utveckling och tillverkning inom landet av ett svenskt JAS-system. Varje långsiktigt projekt är förenat med osäkerheter, som är belysta inom JAS-arbetet. Ingen av dessa osäkerheter försvinner inom ett år. Innehållet i den preliminära uppgörelsen med Industrigruppen JAS är dock tillfredsställande. Avsikten är att JAS – inom flygvapnets ekonomiska ramar – successivt skall anpassas till utvecklingen i olika avseenden.

Ett uppskov, som socialdemokraterna nu föreslår, är inte motiverat, och det skulle innebära en rad besvärligheter – ekonomiska, säkerhetspolitiska, industripolitiska och sysselsättningsmässiga nackdelar. Beslutet bör alltså fattas nu. Utskottet utgår också från att regeringen i särskild ordning kommer att ge försvarsutskottet och ledamöterna i militärledningens rådgivande nämnd möjlighet att följa JAS-arbetet.

Fru talman! Till sist vill jag uttala min glädje över att utskottet enhälligt understrukit frivilligverksamhetens stora värde för totalförsvarets olika grenar. Utskottet har också erinrat om vad det tidigare sagt om att man vid

behov skulle medge överskridande av anslaget Frivilliga försvarsorganisationen m. m.

Det är min övertygelse, fru talman, att ett starkt totalförsvar med däri ingående frivilliga organisationer är Sveriges största och viktigaste folkrörelse för frihet och fred. Med det anförda yrkar jag bifall till de förslag av utskottet som moderata samlingspartiet står bakom och till de reservationer där mitt namn förekommer.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Anf. 5 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Per Petersson brukar vara rätt omsorgsfull i valet av ord. Därför måste jag reagera när han säger att socialdemokraterna och kommunisterna inte vill vara med om att utveckla och tillverka ett plan i Sverige. Den meningen skall nog Per Petersson fundera litet över, för den står inte alls i överensstämmelse med vad vi hittills har dokumenterat. Vi har ju varit med om att medel har anvisats för att man skulle studera olika förutsättningar. Dessutom skulle man försöka lösa det här problemet.

Däremot har vi en avvikande mening när det gäller frågan huruvida underlaget i dag är så genomarbetat att vi kan fatta ett beslut utifrån det. Detta trodde jag att man skulle uppfatta på det sättet, att det verkligen fanns möjligheter till skilda bedömningar i en sådan fråga. Det kan inte vara så, Per Petersson, att ett beslut ovillkorligen måste fattas nu bara för att saken presenteras nu. Det kan i alla fall finnas goda skäl för ett uppskov och då kommer kanske att få ett beslut som är betydligt bättre än det som kan åstadkommas i dag. Jag vill gärna säga – och där bemöter jag också i viss mån vad försvarsministern sade – att ett uppskov inte är någonting sensationellt. Ni måste följa rätt illa med i den debatt som pågår i andra länder, där uppskov med anskaffning av flygplan nästan hör till det vanliga. Man får lov att tänka sig för, man gör nya försök, tar fram nya offerter osv.

Jag vill påstå att ett uppskov hos oss inte kommer att väcka uppseende. Det väcker mer uppseende om det är så angeläget för de borgerliga att driva igenom detta beslut just i dag och låta en rösts övervikt här i kammaren vara det som skall avgöra en sådan fråga.

Detta förvånar mig. Jag har under mina 30 år i riksdagen varit med i åtskilliga försvarsutredningar. Det har alltid från alla håll funnits en vilja att gå varandra till mötes och försöka finna lösningar som kunde accepteras. Det kan inte vara så att beslutet nödvändigtvis måste fattas just i dag.

Jag opponerar mig således mot Per Peterssons beskrivning av läget.

Anf. 6 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Alla vi som arbetar med säkerhet och försvarspolitik är naturligtvis glada över att vi så långt möjligt kunnat nå enighet i frågorna. Mycket av mitt anförande gick också ut på att nämna de väsentliga områden där jag tycker det har varit en stor fördel för Sverige och för svensk säkerhetspolitik att vi har nått enighet.

Så har vi frågan om ett nytt flygplan efter Viggen för det svenska försvaret. Denna fråga har utretts under många år. Under åtminstone två försvarskom-

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

mittéer har man utrett flygplansfrågan undan för undan. Man har kommit fram till att vi skall ha avancerade plan efter Viggen. Vi har också kommit fram till att vi skall ha ett något lättare plan än Viggen, och genom omfattande utredningar har vi även kommit fram till en punkt där vi kan ta ett beslut nu. Någon gång måste man ta ett beslut.

Det gläder mig att Eric Holmqvist, som också jag sätter stort värde på, menar att jag är noggrann med orden. Jag vill åter läsa upp den mening som jag yttrade och som irriterade Eric Holmqvist: "Det är att beklaga att socialdemokraterna och kommunisterna är mot att utveckla och producera ett svenskt JAS med beslut nu".

Anf. 7 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Även om jag fick meningen uppläst för mig tycker jag fortfarande att den inte riktigt avspeglar verkligheten.

Man kan naturligtvis som Per Petersson gör säga att vi nu hållit på att diskutera flygplan så länge. Men vilken typ av flygplan har tagits upp i diskussionen? Det har handlat om den, vågar jag säga, befängda tanken att vi skulle skaffa ett speciellt lätt attackplan. Det har ju mest hela tiden handlat om varianter av detta plan.

Det var först för ett par år sedan som man kläckte denna, som jag tycker fina idé – om det nu är möjligt att genomföra den – med ett JAS-system, dvs. ett flygplan som skall kunna fylla alla funktionerna för vårt luftförsvar, självfallet även attackuppgifterna. Det är först under ett senare skede som den frågan har kommit in. Tidigare har man icke kunnat påräkna socialdemokraternas intresse. När det gäller den debatt som har förekommit och de initiativ av olika slag som har tagits av borgerliga regeringar har vi alltid varit avvisande. Vi har ständigt ansett att vi inte har råd med ett sådant plan. Däremot är det någonting annat nu, när det gäller en efterföljare till Viggen. Och vi har aldrig sagt att vi är motståndare till att den frågan skall lösas.

Anf. 8 HANS LINDBLAD (fp):

Fru talman! Jag har ingått i försvarskommittén, som de fyra senaste åren har haft att förbereda detta försvarsbeslut. Det har varit en rätt deprimerande upplevelse. Vi började arbeta 1978, ett år efter 1977 års försvarsbeslut. I det beslutet och i 1972 års beslut var inriktningen att den avspänning som rådde, men som i och för sig ännu inte hade lett till en nedrustning, var en positiv utveckling, som rimligen borde kunna bestå. Den bilden fanns med när vi började.

Under dessa fyra år har det skett väldigt obehagliga saker. Vi har haft hearings med svenska ambassadörer från en rad centra. Vi har fått information om och sett i massmedia hur vi har kommit till en situation – från vad som syntes vara en avspänning – med starkt misstroende mellan supermakterna och den starkaste motsättningen sedan det kalla kriget. Frågan är om inte uttrycket "kallt krig" är befogat igen. Det är så många lösningar och så mycket misstroende, samtidigt som vi ser en lång rad

konflikter ute i världen som supermakterna inte kan kontrollera. Det är alltså ett mycket svårare läge nu än det varit på länge.

Mycket av detta är helt absurt. Jag var nyligen i Sovjetunionen, som är en supermakt. Vad såg vi där? Jo, ett land, där man i vissa delar måste ha läkarrecept för att få mjölk, där man i huvudstaden och Leningrad kan få smör om man köar mycket länge på morgonen och eftermiddagen men icke mitt på dagen, där man inte har sett grönsaker och frukt på mycket länge – med undantag av den gumma som flyger från Krim med två korgar, betalar sin resa och tjänar på det –, där potatisen är slut redan flera månader före nästa skörd, där man har slutat publicera siffrorna för barndödligheten till följd av alkoholism m. m. och där kvinnorna arbetar dubbelt medan en stor del av männen dricker. Jag har talat med en Sovjetkännare, som sade att det första som kommer att hända sannolikt blir en kvinnorevolt. Det är kvinnorna som skall stå i kö tre, fyra eller fem timmar om dagen, och då kan de inte klara av mer än ett barn.

Det är naturligtvis ett land i ekonomisk, moralisk och politisk kris, ett land med antisemitism, vilket alltid är tecken på mycket långtgående moraliskt förfall.

Sovjetunionen är en supermakt och behandlas som en sådan internationellt, därför att landet har kärnvapen och många stridsvagnar och har satsat väldigt mycket på sådant. Nu säger man från västs sida: Vi måste svara på vad Sovjetunionen gjorde under 1970-talet, när man inte lät avspänningen följas av en nedrustning. Jag hörde den amerikanske presidentens nedrustningschef Mr. Rostow säga att "vi måste rusta upp för att bli så starka att vi kan förhandla med Sovjetunionen om nedrustning". Det är en helt absurd situation.

Det är klart att USA kan rusta upp – Sovjetunionen har inte en chans att hänga med, därför att Sovjet naturligtvis är en ekonomisk dvärg jämfört med USA. Sovjet har inget annat att ta av. Jordbruket är hårt trängt. Någon konsumtionsindustri att tala om finns inte, och alla andra sektorer är så hårt åtdragna att det knappt finns någonting. Det man har satsat på är alltså ett väldigt starkt försvar – kanske 12–15 % av BNP, sägs det. En Sovjetkännare sade till mig att kanske hälften av den sovjetiska verkstadsindustrins produkter går till försvaret. Det är alldeles uppenbart att ett av skälen – det finns flera skäl, t. ex. problem med ledning av ekonomin – till att Sovjetunionen är så svagt är att man har satsat så mycket på sitt försvar. Hade man inte gjort det, hade man inte fått denna reaktion i väst, och därmed hade Sovjetunionens läge rimligtvis varit bättre i dag och skulle definitivt vara bättre för morgondagen. Det är alltså ett land som har satsat väldigt mycket på sitt försvar. När man skall beskriva Sovjetsystemet så måste i den beskrivningen ingå ordet "militär". Man kan diskutera vad som i övrigt skall ingå i beskrivningen, men det ordet bör finnas med.

Det är den här absurda bakgrunden som lett till att supermakterna har skaffat sig en rad vapen, vilket i sin tur medfört ökade krav på oss och större svårigheter för oss.

Inför dagens försvarsbeslut har ett antal principiellt nya faktorer kommit in

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

i bilden. Jag vill nämna fem av dem.

Den första är det överraskande angreppet. Jag hade en interpellationsdebatt med dåvarande försvarsministern för två år sedan, och jag är mot den bakgrunden glad att kunna konstatera hur snabbt en omsvängning har skett hos myndigheterna och även hos försvarsutredningen. En enig försvarsutredning säger nu att det överraskande angreppet måste vara en viktig utgångspunkt för planeringen. Det är nämligen nu större sannolikhet för ett sådant. Det visar en lång rad händelser, t. ex. helikoptrarna i Afghanistan. Men det överraskande angreppet är också det svåraste fallet, och vi bör utgå från det.

Jag tror också att tanken på att möta ett överraskande angrepp är mentalt väldigt positivt för försvarsmaktens personal. När man måste ställa frågan vad som händer om det kommer ett anfall om några veckor, då kan man inte tillåta sig att ha stora brister. När man kunde räkna med en lång förvarning, då kunde man så att säga tolerera att personalen inte var utbildad. Vi har ju också ett civilt försvar där icke något manskap är utbildad – man säger att utbilda får man göra, om det drar ihop sig – utan där vi bara utbildar befälet.

Man anmodade försvarsgrenarna att ange vad de behövde för att öka beredskapen. Vad var det man ville ha? Jo, drivmedel, respiratorer och sådana saker. Man nämnde inte organisationsbestämmande materiel såsom fler båtar, flygplan och stridsvagnar, utan det var förnödenheter av olika slag som skulle göra att allt fungerade. Det är alldeles uppenbart att det nuvarande läget ställer en lång rad nya krav när det gäller att kunna mobilisera snabbare, särskilt i övre Norrland. Man måste begagna transportflygplan och annat. Man måste förhandslagra mer av materiel. Inom det ekonomiska försvarets område måste man lägga en stor del av lagringen nära förbrukningsorterna där uppe.

Jag är som sagt glad att kunna konstatera att den här omprövningen kunde ske så snabbt och – observera! – vid sidan av planeringssystemet.

En andra faktor som kommit in i bilden är luftförsvaret, som nu är mycket klart prioriterat. Såsom också har nämnts av remissinstanserna, bl. a. Landsorganisationen har kryssningsrobotar ställt nya krav. Transportflygkapaciteten, helikopterflygkapaciteten och räckvidden i attackflyget har ökat, och allt detta ställer ökade krav på luftförsvaret. Detta har gjort att man såväl i försvarskommittén som i propositionen och i utskottet har sagt att det inte går att hålla fast vid beslutet från 1977 om att gå ner till åtta jaktdivisioner, utan vi bör behålla de tolv vi har i dag. Vi kan använda de fyra divisionerna med Drakenflygplan fram till mitten av 1990-talet – de skulle ju annars ha skrotats.

En tredje faktor är omprövningen när det gäller ubåtsjakt. I 1972 års försvarsbeslut slogs fast att frågan om import- och exportsjöfart i ett avspärningsläge i första hand bör lösas med andra medel än militära – det talades aldrig om vilka de var, men förmodligen var de diplomatiska. Man sade vidare: Kapaciteten för skydd av sådan sjöfart synes kunna starkt minska eller helt utgå. Man såg på detta som enbart en fråga om skydd av

sjöfarten, vilket i och för sig var naturligt mot bakgrund av erfarenheterna från de två världskrigen och neutralitetsvakten. Det skall sägas att man den gången inte visste att vi skulle komma att utvidga vårt territorialvatten. Det är obehagligt att vara en nation som vill vara neutral i en konflikt, när vi vet att vi icke kan övervaka vad som händer under havsytan. Stormakter kan förlägga sina ubåtar på svenskt område, riktade mot den andra parten.

Det är glädjande att man i en enig försvarskommitté och även i propositionen har sagt att det är av stor betydelse att vi disponerar över sådana resurser att kränkningar kan avvisas och vår sjö- och flygtransport kan skyddas. Det är alltså en principiellt annorlunda syn än den som redovisades i 1972 års försvarsbeslut.

En fjärde faktor, som inte heller kommit in i bilden planeringssystemvägen – i ubåtsfallet hade vi visserligen litet hjälp av en supermakt som besökte vår skärgård, men försvarskommittén hade faktiskt varit inne på den frågan även dessförinnan – är A-, B- och C-skyddet, framför allt A- och C-skyddet. Man kan säga att 1968 års försvarsbeslut tonade ner detta, men i praktiken kom det inte bara att tonas ner utan att försvinna. Praktiskt taget all utbildning försvann, både på den civila och på den militära sidan. Det är i och för sig inte fråga om någon kärnwapendoktrin. Jag tror att den debatten är väldigt överdriven, t. ex. när man hävdar att risken för kärnvapenkrig blir större därför att antalet kärnvapen ökat. Jag tror inte att det varit brist på kärnvapen som gjort att tröskeln varit så och så hög, utan jag tror att man kan få en mycket bättre uppfattning av tröskeln om man tittar på balansen i fråga om konventionella stridsmedel på lägre nivåer. Men ett kärnvapenkrig kan inte uteslutas, och vilket skydd har vi då? Det är väsentligt att det nu dras upp riktlinjer för att man inom totalförsvarets olika grenar skall få ett rimligt A- och C-skydd.

En femte faktor är de nya principerna för ekonomiskt försvar, där man kommit fram till att inte lagra så mycket utan försöka bygga på levande produktion – och substitut med inhemska råvaror.

Man kan nämna en sjätte faktor nämligen kommunanknytningen av civilförsvaret. Där är principerna fastlagda i det föregående försvarsbeslutet, men de blir nu så att säga konkretiserade.

Fru talman! När det gäller de ekonomiska ramarna utgår regeringsförslaget från det uttalande som förelåg från majoriteten i försvarskommittén redan i februari förra året. Uttalandet löd så här: "Mot bakgrund av den allmänekonomiska och statsfinansiella situationen är det enligt kommitténs mening nödvändigt att den restriktivitet som framdeles måste tillämpas i fråga om de statliga utgifterna även måste gälla utgifterna för försvarsändamål. Kommittén anser därför att planeringen inom totalförsvaret bör genomföras på en ekonomisk nivå som motsvarar vad som f. n. anvisas för dessa ändamål." Vi anser att vi står fast vid detta.

Moderaterna glömmer orden restriktivitet och totalförsvaret. Enligt deras tolkning gäller de ekonomiska ramarna bara det militära försvaret. Moderaterna utgår inte från det faktiska ekonomiska läge som fanns utan från ett slags prolongering av ett tänkt läge 1977. Jag hävdar alltså att vi står

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

fast vid detta uttalande.

När det gäller det sakliga innehållet vill jag säga att vad vi från majoritetens sida talade om var ÖB:s s. k. handlingsväg 2 – i innehållet, men ekonomiskt billigare genom att vi "tuffade till" det genom besparingar. Jag kan notera att det innehåll som anges i propositionen överensstämmer med handlingsväg 2 men omfattar därutöver ett antal förbättringar, t. ex. för överraskande angrepp, ytterligare en Norrlandsbrigad, attackbeväpning för övre Norrland och ubåtsjakt för att nämna de väsentligaste. Vi står emellertid fast vid vad vi har sagt hela tiden. Det som moderaterna begär går därutöver och fanns icke konkret redovisat i samband med utredningen. Det var en lång önskelista från armén som blev tillgodosedd, men den fanns icke redovisad i det läget.

Jag fortsätter att vända mig till moderaterna. Vi har ju en fredsorganisation, och det är ingen hemlighet att jag tycker att dödspatrullen gjorde ett bra jobb. Hade vi följt dödspatrullens förslag, skulle vi i förlängningen ha haft 60 milj. kr. om året mer att röra oss med än vad vi nu har. Det hade blivit följden, om vi hade lagt ner I 3, som inte behövs, om vi hade ordnat en vettig pansarorganisation i Skåne och alltså tagit bort P 2, om vi hade tagit bort milostaben i Karlstad och om vi hade tagit bort den beridna högvakten i Stockholm. Jag noterar att moderaterna säger i sin partimotion att det är viktigt att besparingsmålet ligger fast, som om de på något sätt mer än andra tycker att besparingsmålet skall ligga fast. Men både i försvarskommittén och senare har moderaterna varit det parti som mest har velat nagga på besparingsförslag. Jag hade annars respekterat moderaterna om ni sagt: Behåll milostaben och behåll annat, men lägg ner I 3! Ni har inte haft någon stämna där – ni hade er i Falun. Vi kunde också ha klarat att lägga ner två infanteriregementen. Jag tycker inte att det är någon heroisk insats att icke vilja göra besparingar där det är möjligt för att förstärka krigsorganisationen. Att tala om målet men icke komma med konkreta förslag är som sagt inte heroiskt.

Sedan kritiserar moderaterna oss, och har därvid fått socialdemokraternas stöd, för att vi inte exakt anger krigsorganisationen utan har ett antal intervaller. Erfarenhetsmässigt vet vi att det alltid är problem med planeringen. Det finns fördelar med att ha vissa intervaller. Mekaniserade bataljoner har nämnts. Det är fråga om hur man skall använda stridsvagnar som redan finns. Det är väsentligen en organisationsfråga – inte en anskaffningsfråga. Men O. K. – när nu moderater och socialdemokrater framförde den här kritiken, så borde de leva upp till den, men det gör de inte.

Moderaterna har själva intervaller när det gäller ubåtar. Socialdemokraterna har intervaller när det gäller jaktdivisioner. Jag noterar att den socialdemokratiska gruppleadaren i en motion yrkar att den tolfte jaktdivisionen skall förläggas till hans hemkommun Ronneby. Partiet håller frågan öppen om det skall finnas elva eller tolv jaktdivisioner. Det enda man är överens om är att den tolfte skall förläggas till Ronneby. Därför tycker jag att den reservationen inte har den stringens som den borde ha haft.

Fru talman! Vi har en folkparti- och centerreservation i fråga om sjukvårdsmateriel. Vi menar att det skall vara en statlig lagring under de första åren, men att man sedan skall försöka få en överenskommelse med landstingen. Jag tycker det finns motiv för detta. Syftet skall inte vara att lagra så förfärligt mycket, utan syftet skall vara att skapa en större uthållighet. Om landstingen får detta ansvar kunde de säkert säga, att det är oekonomiskt att lagra mycket – försök att gå över till mer av flergångsmateriel i stället för de grejer vi nu slänger, kanske efter att ha använt dem en gång. Vi kan kanske utnyttja inhemsk produktion och inhemska råvaror – då behövs det icke lagring. Såvitt jag förstår måste det samhällsekonomiskt vara positivt om den som fattar beslut också står för kostnaden. Då kan man utgå från att det görs effektivare och samhällsekonomiskt vettigare.

Alla och envar vet att folkpartiet har en annan syn på totalförsvarets personalförsörjning än de andra partierna. Vi vill ha en totalförsvarspåbudsplikt. Vi vill ha en gemensam lagstiftning som gäller både militära och civila delar. Som en blygsam början har vi redan i försvarskommittén sagt: Tag 2 000 man från det militära försvaret och ge dem en direktutbildning till civilförsvaret för att föryngrå civilförsvaret. Jag är glad åt att principen att det är ett avvägningsproblem mellan numerär och kvalitet nu är godtagen av myndigheterna. Det är många överstelöjtnanter som har skrivit hur orimligt folkpartiets förslag om överföring av 2 000 yngre män är. Men man har inte skrivit att överbefälhavaren själv föreslog att 10 000–11 000 värnpliktiga skulle tas bort, på en ekonomisk nivå som motsvarar den socialdemokratiska från 1977. Med ÖB:s förslag tycker jag att man har vunnit mycket – man har erkänt principen, att det är ett avvägningsproblem och inte längre en dogm. Kerstin Ekman kommer senare att tala om varför detta är riktigt.

Så flygplansfrågan, fru talman! Man kan göra tankeexperimentet att vi följt 1977 års försvarsbeslut. Var skulle vi då ha stått? En enig utredning sade att vad man ville ha var en tredje generation Viggen, A 20. Sedan var det delade meningar om huruvida man därutöver skulle ha något lätt flygplan. Hade man fullföljt beslutet från 1977 som då ingen opponerade sig mot från de fyra stora partierna, var hade vi då stått i dag? Jo, utvecklingsarbetet skulle redan ha varit genomfört. Man kan säga att svensk flygindustris utvecklande delar hade varit borta, utom de delar som behövdes för ett fortsatt typstöd. Vi skulle ha haft en tillverkning av Viggensystemet som skulle fortsätta något åt in på 90-talet. Det skulle finnas en plan för hur man avvecklar denna industri – vilken takt och vilket samhällsstöd som behövs och vad man skall göra för de beröda regionerna, där denna krisindustri försvinner. Det är självklart att det icke skulle ha funnits ett civilt objekt av typ Saab-Fairchild 340. Ingen skulle gå in och samarbeta i långsiktiga projekt med en industri som är på väg bort.

I dag vet vi att den uppgift som A 20 skulle lösa kan lösas med ett flygplan som har bara hälften så stor vikt ungefär. Det vore på sikt en föråldrad teknologi som skulle ge upphov till mycket stora underhållsproblem och driftkostnader.

Det här är inte något tjat om vem som hade rätt, utan det rör sig om en

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

ökad kunskap, att lätta alternativet i dag innebär intressanta möjligheter.

Det gavs erfarenheter under B3LA-arbetet, och detta var grunden för förslaget om ett svenskt JAS-alternativ. Principen för JAS är att det skall vara jakt, attack och spaning. Man kan säga att alla de tre rollerna är viktiga, med betoning framför allt på luftförsvaret, vilket – som jag sagt – fått en ökad betydelse. När det gäller attackfunktionen kan vi genom de senaste veckorna i Sydatlanten se hur svårt det är att hantera stora fartyg i ett läge, där den andra sidan har attackplan med robotar. Argentina lär ha haft sex robotar. Det vore mycket svårt att göra en invasion av Sverige med trupptransportfartyg o. d., om alla våra stridsflygplan kan användas för att bära attackrobotar. Man måste i princip slå ut nästan allihop, så att det blir färre än tre, som tar två robotar var, för att det skall bli en mindre kapacitet än den som Argentina haft. Det är en hopplös uppgift att slå ut mer än 99 %.

När det gäller spaningsfunktionen har vi att tänka på underrättelsetjänsten. Det är alldeles uppenbart att också den funktionen i överraskande angreppssammanhang är väldigt viktig.

Kan man få med detta i samma maskin vore det en stor fördel. Man får en helt annan flexibilitet i utnyttjandet än vid uppdelning i olika flygslag.

Frågan är då: Kan det här flygplanet utvecklas i Sverige, eller måste vi välja ett utländskt, i praktiken amerikanskt? Den svenska industrin har offererat ett lätt alternativ. Är det verkligen möjligt för ett litet land som Sverige att utveckla ett sådant plan? Ja, det är helt klart att man inte skulle kunna göra det med en tyngre maskin. Det är uteslutet att göra det ekonomiskt.

Men för flygplan gäller det ungefär att de kostar per kilogram – ju mindre flygplanet är, desto billigare är det. Det verkar vara så. Alla andra beräkningsmetoder slår fel, men om man räknar per kilogram kommer man ganska rätt – under förutsättning att det är samma sericantal osv. Svensk industri – med kortare serielängder – kan alltså vara konkurrenskraftig om man får göra en liten maskin och jämföra den med en annan som är större.

Jag gick till generalmajor Nils Söderbergs memoarer. Han är den svensk som har störst erfarenhet. Han var den som tvingades leda inköpen under kriget, när stater som hade lovat att leverera inte gjorde det – bl. a. blev det embargo – och som sedan var med att bygga upp svensk flygindustri på beställarsidan. Han sade: Personligen var det en sak jag gjorde – jag tittade på utländska avskräckande erfarenheter. Det säger han i sina memoarer. Som ett varnande exempel nämner han uppsplättning på utvecklingsarbete på många linjer utan gemensamt mål, slöseri och splittring av resurser. Man höll alltså så många vägar öppna under så lång tid att handlingsfriheten kostade väldigt mycket.

Vad kunde man se mer? Jo, när t. ex. den engelska regeringen beställde utvecklingsarbete så var ganska många industrier inblandade. Det blev stora objekt, och många handlingsvägar hölls öppna.

Men ett och annat företag som inte fick någon beställning tog själv fram objekt. Det var alltså inte några statliga pengar inblandade där, och då måste man tidigt välja linje, hålla kostnaden nere och styra och hela tiden se till att

hålla sig inom den givna ramen.

Det märkliga var att dessa projekt ofta blev mycket bättre, därför att det var fråga om hårdare styrning, medvetna och direkta val. Ett typiskt sådant exempel är De Havilland Mosquito, som var extremt snabbt för sin tid. Det var på sitt sätt en snilleblixt. Genom att göra planet i trä kunde man flyga snabbare än de andra och behövde inte beväpning.

Litet av detta gäller egentligen för JAS-projektet – och jag tycker mer än tidigare beträffande Tunnan, Lansen, Draken och Viggen. Nu har man sagt att det skall handla om det lätta flygplanet – det är liksom grundidén – och att det skall vara en hård styrning med en fast, fixerad ram. Det är alltså filosofin, och den är mer stringent tillämpad nu än tidigare.

Det kan kanske verka konstigt – är man ett litet land skall man välja säkra lösningar, kunde man tycka. Men poängen kan vara just att satsa medvetet på en viss kvalitet – för Viggen att den landar på kort bana, dubbeldeltavingen på Draken, nosvingen på Viggen osv. Det finns en rad sådana exempel.

Man kan naturligtvis säga att det är en svår uppgift. Den innebär att man skall göra ett lätt flygplan. Då måste man välja en ny motor. Men det räcker inte med det, utan det här flygplanet kommer att bli det första i världen som helt har en kompositervinge, och dessutom går man över extremt till elektroniska system i stället för mekaniska-hydrauliska. Alla dessa komponenter finns delvis i t. ex. amerikanska F 16, men här blir det första gången man kombinerar dessa tre utvecklingslinjer fullt ut.

Jag kan säga att jag personligen var skeptisk till den här tanken när riksdagen för två år sedan kom fram med den och sade att flygplanet skall vara av halva Viggens vikt. Jag tyckte att det var principiellt fel att låsa flygplanet vid en angiven vikt knuten till ett föregående plan. Man borde egentligen kunna låsa totalramen men variera allt annat, vikter, längder, styckepris osv., och se var man får störst effekt. Det är klart att en större maskin innebär ett dyrare flygplan, kortare serielängder och färre antal plan men i gengäld större effekt per maskin.

Jag noterade i debatten i kommittén att man inte minst från socialdemokratiskt håll sade: Det är möjligt att du kan ha rätt teknokratiskt, men det här är ett politiskt beslut – vi kan inte tänka oss att stödja flygplanet om det inte, som industrin har lovat, har halva Viggens vikt. Jag måste därför säga, fru talman, att jag är litet förvånad när samma personer två år senare börjar säga: Skulle vi inte ha tittat på Pratt & Whitneys litet större motor? Den diskussionen förde man den gången. Det är omöjligt att ge industrin vissa förutsättningar och sedan ändra dem under spelets gång. Det går inte. Kostnaderna blir oerhört höga då.

Jag är för egen del snarast överraskad över att skillnaderna i prestanda är så små mellan detta lilla plan och de större. Jag hade trott de skulle vara betydligt större.

Vi har i militärledningens rådgivande nämnd och i försvarskommittén haft möjlighet att granska en lång rad frågor, t. ex. hur stor räckvidd som behövs och om man kan ha kortare räckvidd men i stället fler baser. Vi har diskuterat

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitikern,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

svängprestanda, styrsystem, nya material, motor, beväpning, utbildningsfrågor, bassystem, motmedel och utvecklingspotential hos olika alternativ.

Dessa diskussioner har pågått i två år. De har delvis varit principiella. Man vet att en större maskin innehåller mer utrustning och kan göra konster som ett litet plan inte kan. Vi skall inte mäta flygplan mot flygplan utan mäta hela systemet. Vi har trots allt ett antal fördelar. Vi behöver inte så långa räckvidder som en angripare. Vi kan ge stöd från marken som den andra sidan inte kan ge på samma sätt. Hade man varit principiellt tveksam till detta flygplan, skulle man aldrig ha gått med på de 400 milj. kr. som redan satsats på det. Att ett litet flygplan aldrig kan bli världens bästa visste man redan då. Ställer man det kravet, att flygplanet skall vara världens bästa, skulle man aldrig ha börjat studier kring denna flygplanstyp. Med det kravet skulle man också kunna avbryta produktionen av Viggen. Den är inte bra mot en modern F 15. O. K., skipa den serien och köp F 18 i stället! Men det kravet ställs inte på Viggen, bara på JAS.

Vår arméchef pläderar numera för tunga flygplan, fast han tidigare var känd för att vilja ha mycket små och gärna långsamma flygplan. Han har för egen del, av 30 brigader, bara fyra som öppet kan möta en utländsk angripare med både artilleri och pansar. Resonemanget kunde vara generellt giltigt. Hade man ställt dessa krav skulle man aldrig ha satt i gång JAS-projektet. Då hade det bara funnits tunga alternativ, och tunga alternativ hade icke kunnat vara ett realistiskt alternativ för svensk industri.

Fru talman! I *Interavia*, en internationell tidskrift, stod det i senaste numret: "Small is beautiful in every way," när man talade om det svenska JAS-systemet. Det blir naturligtvis mindre bränslekrävande. En motor i stället för två, som i F 18, dvs. det går åt dubbelt så mycket bränsle om vi skall ha F 18. Detta blir en tung kostnad, och naturligtvis dyrare ju högre bränslepriserna blir.

Vi vet att ett lätt flygplan är mycket lättare att dölja i luften. Det är mycket svårare att upptäcka ett litet flygplan på radarn. Det ger stora fördelar när det gäller upptäcktsavstånd och liknande. Man har fördelar när man själv är mindre än den andre, därför att jag upptäcker honom tidigare än han upptäcker mig, för att ta ett exempel. Det har klara fördelar vid användandet på baser, det är lättare att dölja osv.

Men nackdelarna är naturligtvis också uppenbara. Det lätta planet kan inte ta så mycket ny utrustning. Det är huvudinvändningen mot svenska JAS-systemet. Det har inte lika stor utvecklingspotential som ett större plan. Då menar man inte hastigheter och liknande utan främst förmågan att kunna ta mer ny utrustning. Vi har tittat rätt mycket på detta i försvarskommittén. Det har varit huvudinvändningen. Det finns 200 liter – motsvarande ett badkar – oanvänt utrymme, visserligen litet utspritt i maskinen. Det är till stor del fråga om att få plats med elektronik, och all erfarenhet visar att elektronisk utrustning blir mindre och mindre. Svårigheterna gäller snarast utrymmeskrävande saker, infraröda facklor, metallremsor o. d. Men vi har gjort bedömningen att det finns en hyfsad utvecklingsförmåga i systemet trots att det är litet.

Jag noterar också att socialdemokraterna numera säger att man inte har några egentliga tekniska invändningar, utan invändningarna ligger i huvudsak på det ekonomiska området. Detta till skillnad från arméchefen som till stor del har tekniska invändningar. Han vill ha ett snabbt och stort flygplan, det som han tidigare argumenterade så hårt emot.

Arméchefen har återopats i debatten som en auktoritet. Vi brukar inte redovisa vad som sägs i utskottet, man jag tycker att det är riktigt i det här fallet. Eftersom arméchefen – som tidigare varit mot JAS – nu konstigt nog förordar uppskov med beslutet och jag undrade varför det skulle läggas en halv miljard på en maskin han inte ville ha, frågade jag honom direkt: Kan du ange någon enda punkt där du kan ha mer kunskap om det svenska JAS-systemet om ett halvt eller ett år? Två gånger ställde jag den frågan. Det svar jag fick var: Vi vet mer om vad det skulle finnas för möjlighet att licenstillverka F 18. Detta är ett märkligt svar! Beträffande F 18 hade Sköld aldrig haft något tvivel. Där fanns inga problem när det gäller utvecklingskapacitet. Vi vet i och för sig att licenstillverkning alltid är dyrare – man kombinerar nackdelarna med inhemsk produktion, den korta serien, med nackdelen i att köpa utifrån, dvs. att man får fel maskin. Men man kan ändå bestämma sig för licenstillverkning – av industripolitiska och andra skäl. Men svaret om kostnad får man den gången man sätter sig i en förhandling. Man behöver inte ha ett uppskov beträffande JAS – som kostar en halv miljard – för att få veta var det finns möjlighet att licenstillverka. Nej till JAS vore naturligare då.

Hade arméchefen haft ett argument hade det varit rimligt att föra fram det. Jag har inte heller funnit att någon annan kunnat peka på någon väsentlig punkt där ett års uppskov skulle ge oss ökad kunskap.

Jag tycker att detta är viktigt. Vi visste, när riksdagen för ganska precis två år sedan fattade sitt beslut, att det nu aktuella beslutet skulle fattas våren 1982. Detta var vi som politiker medvetna om. Vi visste att vi skulle använda tiden fram till dess för att ta fram underlag – genom att lyssna på experter, resa omkring och titta, genom att ta fram olika säkra och osäkra faktorer. Sedan måste vi på vanligt sätt bilda oss en uppfattning, precis som alla andra utskott och utredningar gör. Vi måste försöka att använda vårt förstånd så långt det räcker.

Det finns historiska erfarenheter och internationella erfarenheter av en mängd projekt. En rad av de frågor som har diskuterats i debatten – styrsystem, instabilitet kontra stabilitet, utvecklingspotential, motor etc. – är sådana principiella frågor som kunnat diskuteras hela tiden. De är inga nyheter, och vår kunskap därvidlag är lika stor som för ett halvt år sedan.

Men jag kan notera att i varje fall de huvudinvändningar som har rests mot ett beslut nu har varit av den typen att vi inte vet hotbildsutvecklingen efter sekelskiftet. Det är sant – men det vet vi inte om ett halvt eller ett år heller. Vi vet det förmodligen 1995, men det är inte helt säkert att vi vet det då heller – då kanske vi vet hur stormakters nya flygplan ser ut men inte deras elektronik. Man kanske också får vänta till efter sekelskiftet för att veta

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

hurudan miljön är då – och uppriktigt sagt är jag inte säker på att vi riktigt vet hur dagens miljö är heller!

Osäkerheten på dessa punkter är således inget argument för uppskov – däremot om man så vill för ett nej till projektet och ett ja till F 18.

Vidare hänvisas till dollarkursen. En beräkning kan göras mycket snabbt med en räknesticka – det behövs inget uppskov för det! Men för så lång tid är det bara gissningar.

Sedan har det sagts att det uppstått fördyringar med 800 milj. kr. Vi vet att det är så. Det kan vara ett skäl till att säga nej – men det behövs ingen utredning för att konstatera att det är på det sättet!

Man kan möjligen tro att vi skulle klara förhandlingarna bättre om vi fick förhandla ett år till – vilket innebär att man menar att de som nu har förhandlat inte kunnat driva industrin tillräckligt långt. Men jag tror att de skött förhandlingarna ganska bra, inte minst – det vill jag gärna säga – därför att socialdemokratin varit kritisk. Hade socialdemokraterna i slutet av förra året tillsammans med oss sagt att vi skall ha svenska JAS, hade förhandlingssituationen kanske varit sämre än den var. Men om vi nu beslutar om uppskov kommer det att uppfattas som ett ganska mjukt ja. Det är nämligen inte trovärdigt att vi skulle komma att säga nej efter att ha lagt ned dessa 300, 400 eller kanske 500 milj. kr. ytterligare. Ett beslut om uppskov kommer att uppfattas som ett mjukt ja, och det är inte troligt att förhandlingssituationen är bättre efter det.

Vidare är det inte säkert att industrin, även om den blev hårt pressad, skulle kunna gå längre än den har gjort. Låt oss exempelvis anta att amerikanerna säger: Vi gav nog litet för mycket till Volvo Flygmotor. Det var för att slå ut Pratt & Whitney, som gav General Electric litet extra mycket. Men när nu Pratt & Whitney inte är aktuellt längre, finns det då samma skäl att vara lika generösa? Det är inte säkert! Det är alltså mycket osäkert om det vid ett ja på ett senare stadium ens går att få samma villkor som nu.

Anta vidare att det här flygplanet blir något dyrare att utveckla än man trott. Nu har industrin lovat fasta kostnader, men det är inte säkert att man i ett annat läge vill stå för den förlusten. Nu har vi ett kontrakt, och då måste industrin stå för det och bära kostnaderna. Men vid en omförhandling kan villkoren försämrats.

Beslutar vi nu om uppskov och det sedan blir nej, då har man slängt ett stort antal miljoner i sjön – ungefär en miljon om dagen. Blir det ett beslut om uppskov och därefter ett ja är det mycket litet som talar för att vi skulle få nya kunskaper på något väsentligt område.

En utveckling av Rockwellvingen är inte heller något argument för uppskov. Det är ett argument bara för den som säger nej till JAS i grundutförande och ja till JAS med Rockwellvingen – hur stora skillnaderna nu kan vara vad gäller grader per sekund. Jag vill inte hävda att någon direkt har använt detta argument, även om det finns en nyans åt det hållet hos marinchefen. Det är en option som man kan utnyttja och precis som när det gäller andra optioner väga mot andra alternativ.

Det sägs att det här planet skulle kunna innebära ökade kostnader för att

man ökar prestandan. Men det är något man har att ta ställning till från fall till fall. Om man finner att pengarna ger större stridseffekt om de läggs här än om de läggs på andra grejer inom flygvapnet beslutar man sig för t. ex. en modifiering. Det är ju inte med någon automatik det kommer ramlande en ny pryl.

Ett uppskov skulle icke ge oss väsentligt mera kunskap, men ett nej sedan skulle kosta mycket mer än ett nej nu. Blir det ett ja om ett halvår eller ett år är det inte säkert att det blir billigare – det kan mycket väl bli dyrare.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag utom på de punkter där det finns folkparti- och centerreservationer.

I detta anförande instämde Eva Winther, Erik Börjesson, Kerstin Ekman, Bertil Dahlén och Margot Håkansson (alla fp).

Anf. 9 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Folkpartiet står fast, säger Hans Lindblad och kritiserar moderaterna. Jag vill erinra Hans Lindblad om att vår anslagsram stämmer exakt med huvudnivån i den borgerliga regeringens direktiv till ÖB.

Men jag vill fråga Hans Lindblad vad han egentligen vill i fredsorganisationsfrågan. Hans Lindblad var med på majoritetsförslaget i försvarskommitténs arbetsutskott. Han var med på det delvis förändrade förslaget från försvarskommitténs majoritet. Hans parti, folkpartiet, står hoppas jag, bakom regeringens förslag i fredsorganisationsfrågan, som också är ett något annorlunda förslag.

Hans Lindblad har motionerat om en annan lösning än den regeringen föreslog. I försvarsutskottet har Hans Lindblad inte reserverat sig mot försvarsutskottets förslag, som var ett något förändrat förslag. Och Hans Lindblad har inte heller reserverat sig utan är tvärtom ense med försvarsutskottet när vi föreslår att besparingsmålet skall vara minst 7,9 miljarder kronor perioden 1982–92. Vad vill egentligen Hans Lindblad i fredsorganisationsfrågan utom att gnöla på moderata samlingspartiet?

Anf. 10 HANS LINDBLAD (fp) replik:

Fru talman! Vad det handlade om i försvarskommittén var totalförsvaret. Per Petersson vet mycket väl att det föreslås ökade anslag både till ekonomiskt försvar och till civilförsvar. Ni talar som om det i försvarskommitténs förslag bara handlade om militärt försvar.

Folkpartiet och centern har, som vi ser det, icke på någon punkt sagt emot vad försvarskommitténs majoritet sagt. Skulle man följa er linje skulle det i och för sig innebära en ambitionshöjning, men det går inte att till stöd för det åberopa vad majoriteten då sade. Det är enkelt för mig att se: De prylar som ni kan plussa på med var över huvud taget inte påtänkta i majoritetsförslaget.

När det gäller fredsorganisationsfrågan är min uppfattning klar – jag har motionerat om att vi skall stå fast vid det s. k. dödspatrullsförslaget. Jag vill bara notera att skulle man göra det – alltså lägga ned I 3, P 2, Milo B och den

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

beridna högvakten – så innebär det 60 milj. kr. om året och på sikt därmed ungefär 900 milj. kr. i materiel.

I och för sig kan man diskutera om det räcker med ett särskilt yttrande för att tala om detta. Jag valde det eftersom det verkar hopplöst att nu få igenom det förslaget. Jag skulle i och för sig ha kunnat reservera mig, men tekniskt är det mer svåröverskådligt. Ingen bör emellertid sväva i okunnighet om att jag tycker att detta för försvaret är ett mycket olyckligt beslut. Det finns större behov av att få stridskrafter. Varför då slänga dessa besparingsmöjligheter i sjön? Ni har ingen stämma i Örebro att ta hänsyn till!

Anf. 11 PER PETERSSON (m) replik:

Fru talman! Jag kan inte fatta det på annat sätt än så, att Hans Lindblad ändå står fast vid det förslag som han stod bakom i försvarsutskottet.

Anf. 12 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Det försvarsbeslut för den närmaste femårsperioden som vi skall fatta här om några timmar, eller kanske först i morgon, har framställts som om någon form av nytänkande skulle ha slagit igenom i den svenska försvarsdebatten. Både i propositionen och i utskottsbetänkandet framhålls det att ökad uppmärksamhet måste ägnas åt de civila delarna av totalförsvaret. Samhällets sårbarhet när det gäller försörjning av livsviktiga förnödenheter, skyddet av befolkningen också när det gäller krigshandlingar utanför vårt eget territorium och det ökande beroendet på det ekonomiska och handelspolitiska området tas fram som exempel på hur viktigt det är att Sverige upprätthåller ett starkt totalförsvär.

Allt detta låter ju mycket radikalt och positivt för dem som i likhet med vänsterpartiet kommunisterna under många år har krävt sådana förändringar. Vi har i försvarsdebatt efter försvarsdebatt påpekat detta och framhållit att den nationella säkerheten och motståndskraften mot påtryckningar och aggressioner av olika slag måste bygga på ett starkt och oömt civilt samhälle. Om inte det civila samhället är starkt kan det inte heller bära upp en aldrig så välutrustad militär organisation. Flygplan, stridsvagnar och andra aldrig så moderna och välutvecklade militära krigsmaskiner batar föga, om inte det civila samhällsmaskineriet fungerar något så när hjälpligt.

Vi anser från vpk att det internationella läget har skärpts och att läget i Norden också inger oro, vilket även har framhållits av andra talare i den här debatten. Uttalandena om totalförsvaret och vikten av att stärka det skulle vara glädjande för oss och andra, om det hade en reell innebörd. Men när man kommer fram till realiteterna, dvs. hur mycket man från övriga partiers sida är beredd att satsa i pengar på de olika delarna av totalförsvaret, då är det samma gamla stereotypa militärförsvärstänkande som det alltid har varit. Debatten i kammaren hittills har också visat detta med all önskvärd tydlighet. Det är i stort sett bara tal om det militära försvaret. Man lägger ned stor energi på att tala om antalet ubåtar, antalet enheter hit och dit osv.

Regeringens förslag när det gäller ekonomin för nästa budgetår är 19 110 milj. kr. till det militära försvaret, 673 milj. kr. till civilförsvaret, 2 250

milj. kr. till ekonomiskt försvar och 460 milj. kr. till övrigt totalförsvar. Sammanlagt alltså ca 22,5 miljarder till totalförsvaret, varav endast drygt 3 miljarder till de civila delarna. I stort sett har dessa siffror också stått sig genom utskottsbehandlingen.

Moderaterna har naturligtvis velat satsa ännu mer på den militära sektorn. För dem kan det aldrig bli för höga militära kostnader. Men det är ointressant att försöka föra en totalförvarsdebatt med moderaterna, och jag tänker inte ägna mig åt dem.

Desto mer intressanta är socialdemokraternas ställningstaganden och ståndpunkter i försvarsfrågan. Socialdemokraterna har ju alltid velat framställa sig själva som kritiska till militära rustningar, återhållsamma med anslagen till generalerna, som det brukar heta på första maj och vid andra högtidliga tillfällen. Men det är dessa samma socialdemokrater som har genomfört en exempellös militär upprustning i vårt land under 1950- och 1960-talen. Inte någon gång i vår moderna historia har militärapparaten och de militära kretsarnas inflytande tillåtit växa på det ohämmade sätt som de gjorde under de socialdemokratiska regeringarna under den epoken.

Det är viktigt och intressant att påminna om detta i dag, när socialdemokraterna går ut och försöker framställa sig själva som något slags nedrustningsparti. Ni är ett upprustarparti, och det är till allra största delen ert fel att vi har den stora och dyrbara militära organisation som vi har i Sverige i dag. Den är frukten av er militärpolitik under större delen av efterkrigstiden, då ni i god sämja med borgarna genomförde den stora militära upprustningen över folkets huvuden.

Det förekom nämligen ingen som helst allmän militärpolitisk debatt under de åren. Tvärtom ansåg både socialdemokrater och borgare att det var ett bevis på nationell styrka att försvarsbesluten kunde träffas utan allmän insyn i kommitté- och utskottsrum och vid informella träffar med militära chefer, industriledare och politiker. Det var på det sättet beslutet om Viggen drevs igenom, utan att svenska folket hade någon möjlighet att ta del i debatten och då t. o. m. riksdagsmännen röstade igenom förslaget utan att veta vad det egentligen innebar.

Allt detta är nu historia, och vi vet ännu långt ifrån alla fakta. Men om vi vill lära något av historien, skall vi inte låta den upprepas om igen.

En genomgång av socialdemokraternas förslag i dagsläget ger emellertid inte utrymme för särskilt mycket optimism om att de har bättrat sig. För vad skiljer egentligen deras förslag från regeringens? I stort sett ingenting. Om vi gör en jämförelse gällande nästa budgetår till att börja med, kan vi konstatera att socialdemokraterna vill anslå 19 010 milj. kr. till det militära försvaret. Det är 100 milj. kr. mindre än vad regeringen föreslår. 100 milj. kr. i en militärbudget på över 19 000 milj. kr. – det är en prutning med ca 0,5 %! Med det vill socialdemokraterna gå ut och göra sken av att de i jämförelse med regeringspartierna är beredda att skära ner på militärutgifterna i Sverige.

Nu redovisar ju varken socialdemokraterna eller regeringen de här utgifterna i klara siffror i utskottsbetänkandet och i andra sammanhang.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Anslagen är ju så fiffigt redovisade att de s. k. ramarna redovisas för sig och priskompensationen för inflationseffekten för sig. Ramen för militäranslagen har av regeringspartierna för nästa budgetår satts till 16 610 milj. kr.; socialdemokraterna har satt den till 16 525 milj. kr. Det ger 85 milj. kr. mindre för socialdemokraternas ram. Priskompensationen, som redovisas på annat ställe, sätts till 2 500 milj. kr. av regeringspartierna och till 2 485 milj. kr. av socialdemokraterna – en skillnad på 15 milj. kr. 85 miljoner + 15 miljoner = 100 milj. kr. eller 0,5 % skillnad mellan socialdemokrater och regeringspartier när det gäller militäranslagen för nästa budgetår!

Jag måste fråga Eric Holmqvist: Varför i Herrans namn har ni inte jämkat ihop er med regeringspartierna? Ni säger ju att ni eftersträvar enighet i försvarsfrågan, och det skulle faktiskt ha sett bättre ut.

Men det är ju inte bara nästa budgetår det gäller, utan ytterligare fyra stycken. Här får vi då multiplicera ramförslagen med fem och får då enligt socialdemokraternas förslag en kostnad på 82 625 milj. kr. och enligt regeringens 83 050 milj. kr. – en skillnad på 425 milj. kr. under femårsperioden. Det är, som SAF-chefen Curt Nicolin sade i ett annat sammanhang, inte mycket mer än felräkningspengar. Till detta skall så läggas en priskompensation på mellan 2 000 och 3 000 milj. kr. varje budgetår, vilket betyder att vi för det sista budgetåret kan räkna med militärutgifter i storleksordningen 30 000 milj. kr. och för hela femårsperioden närmare 100 000 milj. kr. Alla dessa siffror är beräknade i 1981 års penningvärde, varför de redan är överskridna med betydande belopp.

Vpk ställer sig bakom målsättningen för det svenska totalförsvaret som den uttryckts i proposition och utskottsbetänkande. Men vi godtar inte den automatiska utgiftshöjning till det militära försvaret som inryms i systemet med priskompensation. Vi tar i dag endast ställning till militärutgifterna för nästa budgetår och förbehåller oss rätten att förutsättningslöst pröva anslagen för budgetåren därefter under femårsperioden.

Vpk vill ha ett väl balanserat totalförsvaret, vilket också alla andra partier säger sig vilja ställa upp på. Men till skillnad från dem vill vi också försöka bromsa militärutgifterna och på sikt minska deras andel av totalförsvarskostnaden.

Vi är medvetna om att denna stora militära apparat, som tillkommit mot vår vilja och i uppenbar strid mot vad Sveriges säkerhetspolitiska intressen egentligen fordrar, inte går att förändra under ett budgetår. Inte heller en femårsperiod räcker till för att förändra den. Vpk har därför under en lång följd av år gått med på mycket höga militära utgifter.

Vi vet att lönekostnaderna tar i anspråk ca 35 % och att materielbeställningar på upp till 25 % är utlagda. Det gör att de fasta kostnaderna går upp mot 60 %. Men vi anser att det går att göra rejäla besparingar inom den militära sektorn och föreslår därför en minskning av militärutgifterna med 2,5 miljarder kronor för nästa budgetår. Det är lika med priskompensationen. Den nivån bör också kunna bibehållas under femårsperioden, om man vidtar de förändringar och besparingar som vi föreslår.

När det gäller det militära försvaret vidhåller vi i vpk den linje som vi har

drivit sedan många år tillbaka. Vi vill ha en kraftig nedskärning av flygvapnet. Det utesluter alla förslag till anskaffning av JAS-flygplanet, både nu och i alla andra framtida sammanhang. Jag skall återkomma till det.

Vår modell för det militära försvaret innefattar ett absolut bibehållande av den allmänna värnplikten och ett neutralitetsförsvar, byggt på den, som kan verka över hela landet. Till det har vi råd att skaffa moderna, effektiva vapen för försvarsstrid, om vi avstår från sårbara stridsvagnsförband och dyra flygplan som JAS.

Vi ser nu i JAS-förslagets spår hur starka krafter, framför allt inom borgerligheten men tyvärr också inom socialdemokratin, är beredda att ge upp den allmänna värnpliktens princip till fördel för något slags yrkesförsvar, där flygplan och andra krigsmaskiner skall spela huvudrollen. Det är en mycket farlig tendens, som ytterligare kommer att öka vårt beroende av utlandet, dvs. Västeuropa, USA och NATO.

Både socialdemokrater och borgare är nu beredda att börja skära ner i fredsorganisationen för att få plats med JAS-anskaffningen inom de i sådana här sammanhang trots allt snäva ekonomiska ramarna. Och bantningen av fredsorganisationen följs av nedskärningar i krigsorganisationen. De uttalanden som försvarsministern har gjort i propositionen och som vpk uppmärksammat och påpekat i sin motion är oroande. Dessa uttalanden har också upprepats här i dag. Vi i vpk tolkar det som ett första steg mot en differentierad och på sikt minskad värnplikt.

Uttalandet är dessutom, som vi påpekat, motstridigt. Man kan inte först tala om Sveriges stora yta och behovet av många fältförband och sedan föreslå nedskärningar i krigsorganisationen.

Av samma anledning går vi i vpk också emot de föreslagna nedskärningarna i fredsorganisationen. Vi bedömer dem som genomförda enbart för att få utrymme för JAS. Det behövs säkert indragningar och rationaliseringar, men de skall göras utifrån ett annat perspektiv än att få behålla ett stort flygvapen i Sverige. Vpk är för sammanslagningar och rationaliseringar på alla plan, framför allt på central och regional nivå. Därför vill vi avskaffa uppdelningen av staber på central nivå och bilda en enhet för hela den militära sektorn. När det gäller milostaberna vidhåller vi vårt tidigare förslag om fyra staber.

Slutligen JAS-projektet. Det är ett skämligt förslag, och de partier som ställer sig bakom det utan att för svenska folket rent ut tala om vad det rör sig om begår ett politiskt bedrägeri, som väl kan mäta sig med de falska påståenden och sanningslösa utsagor som kom till användning under kärnkraftsdebatten inför folkomröstningen. Det finns många paralleller i de här båda fallen.

Man vill i bägge fallen genomföra ett stort projekt, som Sverige som nation inte alls har något behov av. Det finns stora ekonomiska intressen inblandade som inte bryr sig om själva sakfrågan men ser det hela som ett sätt att säkra stora och långsiktiga vinster. Slutligen redovisar man inte heller, varken när det gäller kärnkraftsutbyggnaden eller JAS-projektet, de verkliga kostnaderna som skattebetalarna så småningom kommer att få punga ut med.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Vad är JAS? Det är ett litet och dåligt flygplan, som redan innan det har satts i produktion är underlägset alla andra militära flygplan i sin generation. Det har en konstruktion som är oprövad och vars funktion har ifrågasatts av aerodynamiska experter av hög kompetens. Det har en svag motor, som inte tillåter någon större utveckling om man skulle vilja förändra den i framtiden. Det tar i anspråk och binder stora delar av de möjliga försvarskostnader som Sverige kan stå ut med för de närmaste 25–30 åren. Dessa resurser skulle i stället kunna användas till den nödvändiga omrustning från militär till civil sektor som vpk har föreslagit.

Anskaffningen av dessa plan, 140 st. fram till sekelskiftet, förbättrar inte på något avgörande sätt Sveriges försvarsförmåga. Den bör bygga på helt andra och enligt vpk:s mening djupt försummade områden, som jag tidigare har berört. Det är inte något svenskt projekt. JAS är något helt nytt och unikt i vårt lands militärindustriella historia.

Sverige har förut varit djupt beroende av import från USA för att klara tidigare flygplanstillverkning, typ Viggen. Men nu inleds ett direkt samarbete, där Sverige endast skall tillverka vissa komponenter i projektet. Beroendet av USA och NATO ökar på ett helt annat sätt än vid enbart upphandling av vitala delar. Sverige kan ställas inför den situationen att mot sin vilja bli indraget i vapenexport i samband med JAS-projektet, till länder som vi absolut inte vill ha sådana affärer med.

Slutligen kostnaden: Det har sagts att de första 140 planen skall kosta 25,7 miljarder kronor. Det är det senaste budet. I planeringsramen 1981 skulle de kosta 23,8 miljarder, för några veckor sedan 24,9 miljarder. Hur hög är den nu överblickbara kostnaden? Jag ställer den frågan till försvarsministern, till försvarsutskottets ordförande och till regeringspartiernas representanter här i kammaren. Är det inte så, att vi till dessa 25,7 miljarder som det talas om fram till sekelskiftet måste lägga 900 miljoner i förskott till industrin för beställningar efter sekelskiftet? Är det inte vidare så, att modifieringar av motorn beräknas kosta 1,5 miljarder? Kommer inte JAS-projektet att medföra fördyringar inom försvarets materielverk – FMV – på ytterligare 1 miljard? Medför inte den låga dollarkurs, 4 kr, 58 öre, som ni räknat med, ett alldeles för lågt pris? Kostnaden för de 140 planen fram till sekelskiftet är således 30 miljarder. Varför påstår ni då att den är 25,7 miljarder?

Är det inte också så, att det bara är den första serien om 30 plan fram till 1992 som har kontrakterats till fast pris? Är det någon som vet vad priset därefter kan bli?

Så några viktiga frågor till socialdemokraterna om JAS. Ni har ju en reservation här, där ni går emot borgarnas förslag om ett beslut i dag. Ni har i den allmänna debatten i massmedia och andra sammanhang gått ut och sagt att ni säger nej till JAS. Men jag kan inte tyda den här reservationen som ett nej till JAS. Per Petersson från moderata samlingspartiet tar ju helt fel, när han försöker jämföra vpk:s ställningstagande med socialdemokraternas. I fråga om de ekonomiska besluten föreslår ni socialdemokrater till flygvapnet för forskning och utveckling samt materielanskaffning i stort sett samma belopp som borgarna gör. Avser ni således att efter valet i höst, då borgarna

förhoppningsvis kommer i minoritet, fortsätta deras politik i den här frågan? Jag anser att det vore en akt av politisk hederlighet att ge ett klart besked till väljarna i den här frågan – före valet! Vad innebär ett tillfälligt uppskov? Kostnader, men inte något bättre underlag för vare sig ett ja eller ett nej. Därvidlag vill jag gärna instämma i vad Hans Lindblad tidigare har sagt i den här debatten.

Vänsterpartiet kommunisterna säger nej till JAS. Vi har däremot inte sagt att det inte behövs något nytt flygplanssystem efter Viggen, som det påstås i den socialdemokratiska reservationen. Det är JAS vi inte behöver. Också socialdemokraterna borde dra den slutsatsen och inte hålla på med halvkvädna visor. Vi drar också inom vpk de ekonomiska konsekvenserna och begär en kraftig minskning av bemyndigandeanslagen till flygvapnet för forskning och utveckling på detta område. Vi anser emellertid att varje respit som kan erhållas och som kan ge oss fortsatta möjligheter att stoppa JAS bör utnyttjas. Vi kommer därför att i slutomgången stödja den socialdemokratiska reservationen. Den motion, nr 2281, som några socialdemokrater har väckt och som innebär ett betydligt bestämdare nej till JAS än den socialdemokratiska reservationen vill jag, fru talman, i det här sammanhanget yrka bifall till. Jag yrkar också bifall till vpk:s motion 2283 och hemställer om bifall till följande yrkande:

5. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82:102 och motion 1981/82:2276 yrkande 15 a samt med anledning av motion 1981/82:730 yrkande 1 inte anvisar några medel till *Regleringar av prisstegringar för det militära försvaret* för budgetåret 1982/83,

17. beträffande *Flygvapenförband: Forskning och utveckling*

- a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82:102 och motion 1981/82:2276 yrkande 15 k bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för flygvapenförband får beställas inom en kostnadsram av 4 918 390 000 kr.,
- b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82:102 och motion 1981/82:2276 yrkande 15 l samt med anledning av motion 1981/82:730 yrkande 2 för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 200 000 kr.

I detta anförande instämde Eva Hjelmström, Karin Nordlander, Alexander Chrisopoulos, Hans Petersson i Hallstahammar, Raul Blücher, John Andersson och Jörn Svensson (alla vpk).

Anf. 13 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Oswald Söderqvist sätter naturligtvis värde på att jag svarar på de frågor som han direkt har ställt.

Först vill jag erinra om att vi inte tar illa upp, när han anklagar oss för att ha varit med om att upprätthålla ett svenskt försvar. Vi har sett det som naturligt att denna lilla nation efter måttet av sina resurser skall se till att vi kan hävda vårt territorium. Det har getts många exempel på att det behövs.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Oswald Söderqvist ställde frågan varför vi har jämkat ihop oss med regeringspartierna. Det var synd att Oswald Söderqvist tydligen inte var inne i kammaren och därför inte hade tillfälle att lyssna på mitt anförande, för där redogjorde jag ganska klart för hur denna situation har uppkommit. Vid två tillfällen har regeringen reducerat försvarsanslaget, så att det har kommit ned i närheten av den försvarsram som vi från socialdemokratiskt håll hela tiden har förespråkat. Men vi har i och för sig ingen lust att åstadkomma en korrigering för den skillnad på knappt hundra miljoner som det nu rör sig om. Jag kan försäkra herr Oswald Söderqvist att vi ingalunda har eftersträvat att frångå de ramar vi själva arbetar med. De är noggrant övervägda. Vi har också gett till känna att det eventuellt kan uppkomma situationer där den svenska ekonomin blir sådan att vi kanske inte kan hävda dessa ramar, men vi har inte bedömt att det föreligger en sådan situation. Detta är det svar som jag vill ge på frågorna.

Det förefaller vara en orimlighet att av oss socialdemokrater, som liksom vpk nu är i opposition, avkräva ett besked om hur en regering kommer att handla i framtiden. Det bör vara en fråga som vi inte har anledning att gå in på innan åtminstone valet har ägt rum, så att vi vet vem som i fortsättningen får lov att lägga fram förslagen.

Anf. 14 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det är ganska häpnadsväckande att Eric Holmqvist säger att det är orimligt att avkräva något parti besked om vad det eventuellt kommer att företa sig, om det hamnar i regeringsställning. Det gör ju SAP självt hela tiden gentemot andra. Då måste ni självfallet också kunna redovisa om ni tänker genomföra detta borgerliga flygplansanskaffningsbeslut eller om ni efter valet i september kommer att säga nej till JAS. Det är en mycket viktig fråga, och det är konstigt att man kan säga att det är orimligt att begära svar på den.

När det gäller historieskrivningen och den upprustning som alla vet har skett i Sverige under 1950- och 1960-talen kan jag säga som fänrik Stål: Jag vet hur det var, "ty jag var med". Det finns ingen annan epok i Sveriges moderna historia då det har upprustats så mycket och så kraftigt som det gjordes under 1950- och 1960-talen. Med facit i hand kan vi nu också bedöma att vi skulle ha kunnat klara oss med mycket lägre militära kostnader under dessa år. Vi hade kunnat använda pengarna på ett mycket bättre och effektivare sätt för att förbättra och bygga upp det svenska civila samhället. Men ni socialdemokrater lät er dras med i det kalla krigets yra. Ni vek er för militärernas krav. De fick vad de ville ha – ända fram till 1968. Det var så det gick till.

Eric Holmqvist säger att socialdemokraterna inte har jämkat ihop sig med borgarna i regeringsställning. Nej, ni har sparat 100 miljoner, så att man inte skall kunna säga att ni har jämkat ihop er med borgarna, men i praktiken är det vad ni har gjort.

Anf. 15 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Fru talman! Jag skall inte fortsätta denna debatt med Oswald Söderqvist, för han vill tydligen hålla ett gräl i gång genom att anklaga oss för den politik som vi har fört under årtionden. Den kan vi naturligtvis fortsätta att diskutera i annat sammanhang. Vi och vpk står för helt olika värderingar.

Visst vore det väl orimligt att jag nu svarade på Oswald Söderqvists fråga, när jag här har hävdats att vi vill utreda denna fråga vidare. Det finns förutsättningar för att vi under hösten får bättre besked. Självfallet är det efter den utvärderingen som vi kommer att ta ställning i flygplansfrågan. Det vore orimligt att begära att vi skulle ge ett besked, oavsett vad en sådan prövning kommer att leda till.

Anf. 16 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det är inte fråga om gräl, utan jag försöker bara ge en bättre bakgrund till den försvarspolitiska debatten, så att vi inte hamnar i det jämmerliga läge som de tidigare inläggen här har gett prov på. De tidigare talarna har inte satt in de militära kostnaderna, den svenska upprustningen och den svenska militära apparat som vi i dag har i sitt historiska sammanhang. Det är mycket viktigt att man gör det, och det vore välgörande om övriga debattörer i denna kammare på detta sätt ville ta itu med debatten litet mer allvarligt.

När det gäller JAS-frågan vidhåller jag att ett uppskov med beslutet i och för sig inte kommer att medföra något nytt. Men det är naturligtvis bättre med ett uppskov än att man i dag direkt binder sig för ett beslut. Ett uppskov kan kanske också ge oss möjlighet att stoppa JAS, vilket vi i vpk och många andra svenska organisationer av olika slag – bl. a. fredsorganisationer och i stor omfattning den kristna rörelsen – vill göra. Därför kommer vi, fast vi tycker att det är en erbarmligt dålig socialdemokratisk reservation, att stödja den.

Anf. 17 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c):

Fru talman! Sedan föregående försvarsbeslut har världen förändrats i två viktiga avseenden. Avspänningsprocessen mellan supermakterna har avstannat och ersatts av ett kärvar klimat med konsekvenser såväl i Europa som i stora delar av tredje världen. Risker för ytterligare en omgång i kapprustningsspiralen är påtaglig. Vidare har den ekonomiska krisen i hela den industrialiserade världen, inkl. vårt eget land, fördjupats. Många u-länder har dessutom drabbats allt hårdare av ekonomiska problem.

De politiska och ekonomiska problem som på detta sätt kommit att prägla utvecklingen har också påverkat människors uppfattning om framtiden. Osäkerhet, pessimism och tvivel om en fredlig utveckling har hos många ersatt den tidigare optimismen. Medan slutsatsen för några människors del blir krav på ökade rustningar, samlas andra åter kring nedrustningsparoller i protest mot krigets vanvett.

Den internationella utvecklingen präglas också av tilltagande osäkerhet och spänning. Praktiskt taget inga framsteg har nåtts i förhandlingar i Wien.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Genève eller Madrid angående nedrustning och rustningskontroll. Vi får se om det går att sammanjämka president Bresjnevs antydningar i Bonn om möjligheter till begränsningar av Sovjetunionens SS 20-robotar och president Reagans krav på den s. k. nollösningen, att alla SS 20-robotar m. fl. måste bort ifrån Östeuropa, innan USA kan återta sitt upprustningsbeslut. Situationen inger oro hos människorna – det gäller särskilt kärnvapenupprustningen. Ett uttryck för denna oro har vi sett i fredsmarscher och aktiviteter för fred samt i debatten om en kärnvapenfri zon i Norden. Vi måste kräva förnuft av båda supermakterna och förhandlingar, allvarligt menade sådana, om fred i världen och om en styrkebalans på lägre och inte på högre nivå. Opinionsbildningen mot kärnvapen är viktig, och den är ett bland många uttryck för människors oro inför det fruktansvärda undergångshot som den fortsatta kärnvapenupprustningen utgör. Särskilt de båda supermakterna måste här besinna sitt ansvar.

Jag vill gärna framhålla att jag för min del inte ser något motsatsförhållande mellan aktiviteter för fred och nedrustning och ett bra svenskt försvar. Nedrustning och svenskt försvar ingår båda som viktiga delar i den svenska säkerhetspolitiken. Vi var i försvarskommittén och försvarsutskottet överens om att den internationella utvecklingen inte gör det möjligt att nu sänka kraven på vår samlade försvarsförmåga. Samtidigt sätter de samhällsekonomiska förutsättningarna och kravet på återhållsamhet inom den offentliga sektorn klara gränser för de resurser som vi nu kan avdela för försvaret. Jag tycker därför att det är bra att vi har fått en bred politisk enighet inom försvarsutskottet i de grundläggande frågorna. Vi har nått fullständig enighet när det gäller grundsynen i den säkerhets- och försvarspolitik vi skall föra. Det råder i allt väsentligt enighet i fråga om utvecklingen av de civila totalförsvarsgrenarna. Det råder enighet om ett prisregleringssystem, om allmän värnplikt och om behovet av ett nytt flygplanssystem.

Jag tycker att årets försvarsproposition mer än tidigare präglas av totalförsvarstanken. Jag vill gärna säga att jag tycker att tvåpartiregeringen på ett bättre sätt än tidigare regeringar har framhållit totalförsvarstanken också i praktisk handling. Det är ett totalförsvar som man pekar på skall vara väl avvägt mellan de olika delarna – mellan det militära försvaret, det ekonomiska försvaret, civilförsvaret och övrigt totalförsvar. De skilda förslag som nu redovisas i riksdagen om det militära försvaret vilar ändå i hög grad på gemensamma grunder. Det man inte är överens om är hur mycket pengar som skall avdelas för det militära försvaret. Även i detta avseende måste skillnaden i utländska ögon framstå som mycket liten.

Vad beträffar de civila delarna av totalförsvaret råder samstämmighet mellan partierna utom på en punkt – det är socialdemokraterna som vill ge ca 30 milj. kr. mer till det ekonomiska försvaret som stöd till tekoindustrin.

Efter att i dag på morgonen ha läst en artikel på en kultursida om försvaret vill jag också gärna framhålla att det är viktigt att vi har ett totalförsvar som är väl avvägt. Man får uppfattningen av den debatt som pågår att det inte finns någonting annat än det militära försvaret. Sanningen är ju den att det finns bra genomarbetade planer när det gäller livsmedelsförsörjningen, energiför-

sörjningen och andra delar av totalförsvaret. Det finns också ett samband mellan ett bra luftförsvar och skyddsrumsutbyggnad, och det finns ett samband mellan skyddsrumsutbyggnadens takt och bostadsbyggandet. Det finns alltså klara och väl genomarbetade planer på dessa områden, på områden som vi i internationellt avseende ligger mycket väl framme i. Jag tycker att det finns anledning att säga det.

Jag tycker att regeringen med sitt förslag har tagit ett totalt ansvar för både säkerhets- och försvarspolitiken som är bra med tanke på den svåra statsfinansiella situation som vi befinner oss i. Det gjorde också moderaterna på den tid de ingick i regeringskretsen, men nu tycks det vara slut på den ansvarskänslan. Det finns anledning att erinra om att moderaterna slöt upp bakom den gemensamma deklarationen att den restriktivitet som framdeles måste tillämpas i fråga om de statliga utgifterna även måste gälla utgifterna för försvarsändamål och att en planering för totalförsvaret bör genomföras på en ekonomisk nivå som motsvarar vad som f. n. anvisas för dessa ändamål. Denna uppslutning från moderaternas sida fanns i 1978 års försvarskommitté och även i trepartiregeringen. Det kan väl ses som naturligt att moderaterna, som även nu vill spara mest av alla på de offentliga utgifterna, har anledning att vara återhållsamma. Därför tycker jag att den nu framförda inställningen är något förvånande.

Förslaget från regeringens sida utgår från en ekonomiskt restriktiv syn, men det grundas på att man ändå väljer en ekonomisk nivå som utgör en rimlig avvägning och rymmer en svensk satsning på utveckling av ett JAS-flygplan. Även ÖB har ansett det vara motiverat och välbetänkt att göra den här satsningen. Den förstärkning i förhållande till regeringsförslaget som moderaterna vill göra berör främst armén. Det är självfallt angeläget, men det är klart att i det ekonomiska läge som vi befinner oss i måste en sådan satsning anstå. Det är då viktigt att notera, såsom Hans Lindblad har gjort, att folkpartiet och centern i det här avseendet står fast vid sina ekonomiska nivåer och vid de löften som har avgivits.

En av de svåra frågorna i försvarsbeslutet är beslutet om ett nytt flygplanssystem efter Viggen. Det råder stor politisk enighet om att vi skall ha ett flygplanssystem efter Viggen, men alla verkar inte vara klara att delta i ett beslut.

Jag anser att regeringens förslag att skaffa ett svenskutvecklat flygplanssystem är riktigt. De alternativ som diskuterats i försvarskommittén har samtliga inneburit större beroende av andra stater än en svenskutvecklad JAS. Om man har synpunkter på utlandsberoendet skall man veta att varje annat förslag medför än större problem. Precis som vi vet mycket litet om löneutvecklingen och annat i framtiden, är det svårt att veta hur dollarkurserna kommer att utveckla sig. Men jag vill gärna framhålla att i varje annat fall är dollarkurserna ett större problem. Jag tycker också att den nedtoning som socialdemokraterna gör i sin reservation om dollarproblemet är värd att notera. Detta är numera nedsatt till en och en halv rad i reservationen.

En annan kritik mot JAS är att det har tekniska svagheter. Det framfördes också av Oswald Söderqvist. Det är i övrigt intressant att konstatera med

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

vilken självsäkerhet man kan uttala sig om felaktigheter i ett flygplan som knappt kommit längre än till ritbordet.

Kritiken har i de flesta fall också kommit från dem som vill ha ett bättre och större flygplan och som vill anslå mer pengar till försvaret. Deras kritik tas nu som intäkt av t. ex. Oswald Söderqvist för att vara kritisk mot detta förslag. Han har alltså helt köpt de åsikter som framförts av dem som vill ha ett bättre och dyrare plan.

Jag anser att vi måste nöja oss med den ekonomiska nivå som vi nu ligger på. Vi kan inte i en begränsad försvarsekonomi anslå mer medel till ett flygplanssystem än vi gör i dag.

Frågan om efterföljare till Viggen har nu utretts i en rad år. Ett flertal utredningar har ägnat lång tid åt dessa frågor. Utredningarna har också skett under fullständig öppenhet från regeringens sida. Allt det material som oppositionen önskat har man haft tillgång till. Eftersom Eric Holmqvist sade att man haft kort tid på sig, vill jag erinra om att det är ca ett år sedan som samtliga ledamöter i försvarskommittén fick möjligheter att följa information i flygplansfrågan. Det har förekommit rader av andra utredningar, som befunnit sig i gränstrakterna av flygplansfrågan och där alla partier varit företrädade. Talet om sex dagar är alltså helt gripet ur luften, eller också har man inte haft möjlighet att informera varandra eller partiledaren.

Jag vill också erinra om att det nu är exakt tio år sedan som ett antal unga raska socialdemokratiska riksdagsledamöter avgav en motion här i riksdagen om att man efter Viggen bör skaffa sig ett mindre flygplan. Det var riksdagsledamöter som Mats Hellström, Åke Gustavsson, Lena Hjelm-Wallén, Roland Brännström, Oskar Lindkvist m. fl. som redan för tio år sedan började diskutera efterföljaren till Viggen. Sedan dess har man inte kunnat vara med och ta ställning. Man har inte förmått att ta ställning i 1977 års beslut, och man gick emot förslaget om B3LA – det gjorde f. ö. flera. Man var även emot SK 2-satsningen. I en vända var socialdemokraten Åke Gustavsson i Storlien – för exakt två år sedan – och uttalade sig positivt för en svensk JAS. Sedan har detta utretts i försvarskommittén och i en rad utredningar. Man har fått all den information man velat ha. Allt hemligt material har ställts till förfogande. Det är alltså barockt att påstå att man inte haft möjlighet att få insyn. Ingen har heller vägrats någon föredragning i dessa frågor.

Vi skall också veta att om vi inte fattar beslut nu, så går offerten från IG JAS ut den 15 juli. Därefter måste man alltså ta itu med en omförhandling eller utkräva ett löfte från IG JAS att stå kvar vid sina priser. Jag har förstått att något sådant löfte inte har avgetts av industrin. Man måste alltså omförhandla mellan materielverket och IG JAS. Dessutom är det likadant när det gäller kontraktet med Volvo Flygmotor för Trollhättans del och för General Electric. Dessa kontrakt är i dag mycket förmånliga för staten. Jag vill gärna säga att i jämförelse med de kontrakt som funnits under Viggentiden har det aldrig varit så hårda förhandlingar från statens sida gentemot industrin som det varit nu. Jag hävdar alltså att det inte kan leda till annat än att det blir ett dyrare alternativ om man nu inte tar det här

beslutet.

Kraven från chefen för armén, vissa tekniker och tydligen också vissa socialdemokrater – beroende på hur man tolkar den socialdemokratiska reservationen – på ett bättre JAS kommer alltså att innebära ett dyrare flygplan. Man hänvisar också till chefen för armén och chefen för marinen. Jag såg ett pressklipp i dag. Marinchefen är nu för JAS, enligt ett TT-uttalande. Därmed faller åtminstone det argument som finns i den socialdemokratiska motionen, att chefen för marinen skulle ha erinringar.

Ett uppskov kostar minst 400–500 miljoner, som försvarsministern sade, för att man skall hålla flygindustrin i gång. Vem skall betala detta? Är det industrin som skall betala eller är det regeringen, eller skall det tas inom försvarsramarna? Det har man inte närmare preciserat. Därtill kommer kostnader också för flygvapnet när det gäller att upprätthålla krigsorganisationen genom att ytterligare JA 37-beställningar behöver göras för något hundratal miljoner. Observeras bör också den kritik som förts fram från socialdemokratiskt håll över det ständiga utredandet, som socialdemokraterna nu vill bidra ytterligare till.

Särskilt allvarligt är, tycker jag, det som händer vid Volvo Flygmotor i Trollhättan efter ett sådant här ställningstagande. Där uppstår produktionssvackan allra först. Vid ett uppskov blir produktionssvackan i Trollhättan ännu större än annars. Jag tror att de svenska flygindustrieföretagens trovärdighet gentemot utländska samarbetspartner påverkas negativt, vilket också kan få konsekvenser för deras civila flygindustrisätningar.

Alla de frågetecken som socialdemokraterna åberopat som skäl för att nu inte ta ställning kan jag inte förstå på annat sätt än att det inte skulle bli någon avsevärd förändring på ett halvår. Möjligen har det när det gäller vingen kommit nya informationer. Men beträffande praktiskt taget alla andra argument, som Hans Lindblad sade, vet man precis lika litet om ett halvår. Det enda detta leder till är ett dyrare flygplan.

När man sedan talar om kostnader tycker jag att det Oswald Söderqvist sade var intressant. Han sade att framtida försvarsbeslut kommer att leda till ramar på mellan 30 och 100 milj. kr. per år. Han förutsätter visst en väldig inflation, men det må vara honom betaget. Det var ett bra inlägg, Oswald Söderqvist, för det visar hur litet 25 miljarder är i det sammanhanget. Det var väldigt bra att Oswald Söderqvist tog upp det. Vi talar ju om 18 år. Med t. ex. en försvarsram på 16 miljarder kommer vi fram till 300 miljarder. Därmed blir siffran inte så våldsamt hög. Med Oswald Söderqvists sätt att räkna blir det ännu mycket billigare flygplan.

Jag konstaterar att ett antal motionärer från vpk samt Evert Svensson och Maj Britt Theorin m. fl. yrkar avslag på propositionen. De har för en månad sedan sagt att man inte bör ha något flygplanssystem. Jag tolkar Oswald Söderqvist och socialdemokraternas talesmän Maj Britt Theorin och Evert Svensson så att de nu plötsligt efter en månad är beredda att av skattebetalarna ta 400–500 miljoner för att utreda frågan ett halvår till beträffande ett projekt som de anser vara gålet. Jag kan förstå socialdemokraterna, som ändå håller frågan om flygplan öppen. Deras reservation

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

innebär ju en viss handlingsfrihet. Men att någon som är emot flygplanssystem är beredd att nu kasta in 400–500 milj. kr. är för mig en gåta. Jag håller helt med Hans Lindblad att man kan tänka sig andra projekt att satsa en halv miljard på, om man har så gott om pengar att man nu är beredd att till varje pris med en snäv marginal i riksdagen driva fram ett beslut om att använda pengarna på detta sätt.

Det är en hastig utveckling. För en månad sedan var man emot flygplan. I dag är dessa sex socialdemokrater och vpk för en utredning om ett flygplan. Och går utvecklingen med den här hastigheten är ni väl framemot midsommar beredda att beställa ytterligare någon jaktdivision, efter vad jag förstår. Dessutom innebär ett sådant yrkande naturligtvis att vi i framtiden avsäger oss möjligheten till en egen utvecklad svensk flygindustri. Vi är då i framtiden helt beroende av utländska alternativ. Jag har svårt att förstå varför vänsterpartiet kommunisterna och dessa sex socialdemokrater därmed vill öppna möjligheten till att göra oss helt beroende av utländska flygplansförsäljare. Vad finns det för längtan hos Oswald Söderqvist, Maj Britt Theorin och Evert Svensson att sätta sig direkt i händerna på Reaganadministrationen? Reagan har väl gått då, men det kan finnas någon annan som är hans like. Eller varför skall vi göra oss beroende av Frankrike, som f. ö. kritiserats för en fruktansvärd krigsmaterielförsäljning?

Jag tycker i stället att vi inte skall riskera den svenska alliansfriheten och trovärdigheten, när alla människor vet att vi kan göra flygplan i det här landet och dessutom till ett pris som är konkurrenskraftigt. Det är en viktig del i vår alliansfrihet och vår säkerhetspolitiska image att vi visar att vi gör flygplanen själva. Tydligt är man mer intresserad i det här läget av att sysselsätta dem som jobbar inom något annat lands flygindustri. Jag tycker alltså att den slutsats som både Metall och TCO:s försvarspolitiska grupp kommit fram till, nämligen att de förordar ett svenskt JAS, är riktig.

Herr talman! Det är en demokratisk princip att riksdagen fattar beslut utifrån sina egna värderingar. På den punkten vill jag gärna ta upp en principiell fråga, som rör den socialdemokratiska reservationen. Man säger att man inte kan lämna utan beaktande vad arméchefen och chefen för marinen har sagt. Nu har alltså marinchefen redan sagt att han tycker att vi skall ha ett JAS, så det kan vi bortse från. Jag tycker att det är väldigt konstigt att socialdemokraterna t. o. m. i sin reservation hävdar att om nu tre generaler och en amiral inte kan hålla sams, då kan socialdemokraterna inte ta ställning. Att myndighetschefer skall få styra åsikterna hos politiker här i riksdagen tycker jag är en demokratisk fråga av intressant vidd. Man får aldrig bli så bunden till sin egen statsapparat att man inte kan ha en egen åsikt vid sidan om myndighetschefernas. Om nu tre generaler och en amiral inte kan hålla sams eller komma fram till samma slutsats, skall vi då inte kunna vara beredda att ta ställning här i riksdagen? Det har jag väldigt svårt att förstå. Jag anser t. o. m. att riksdagen borde kunna fatta beslut även tvärsen mot vad en arméchef anser, även om det skulle vara en fråga som normalt ligger inom hans kompetensområde.

Det är viktigt att klargöra att behovet att ett svenskt JAS är försvarspo-

litiskt. Det är därför vi skall ha ett flygplan. Det är inte sysselsättningsskäl som avgör denna fråga. Det har inte heller framförts i det här huset. Det är klart att i valet mellan olika alternativ kan självfallet industripolitiken spela en viss roll. I det här fallet har regeringen pressat industrin till stora ekonomiska åtaganden, som är mycket hårdare än på Viggentiden. Man har dessutom som spin off-effekt fått industrikoncernerna bakom IG JAS till att beträffande sysselsättningssvaga regioner göra framtida utfästelser när det gäller sysselsättning som icke ligger inom flygindustrins ram. De fackliga organisationerna har i många år krävt just att man borde göra sådana insatser, inkl. s. k. hemtagning. Nu har regeringen utnyttjat detta tillfälle. Man har agerat och fått löfte om ca 800 jobb som skall tas fram. Det gäller bl. a. ett hundratal jobb i Norrbotten som icke ligger inom flygindustrins område utan inom den verksamhet som de här koncernerna normalt sysslar med. Det är ett fackligt krav som man från regeringens sida försökt tackla, något som jag tycker är bra.

Som ett första konkret exempel vill jag nämna att det finns planer på att redan nu förlägga ytterligare verksamhet till Scania Vabis i Falun. Jag tar detta som ett exempel. Det rör sig om investeringar på ca 50 miljoner, som beräknas under en femårsperiod ge 80–90 nya arbeten i Falun. Man planerar att där tillverka komponenter för lastbilar och bussar. Även om det inte föreligger slutgiltigt ställningstagande, är min förhoppning att detta skall följas upp med andra åtgärder. Jag vill se det som en effekt av att man lyckats pressa industrin på andra åtgärder än dem som hör till flygindustrin.

Försök att få fram den typen av förhandlingar, om vi nu skall handla med utländska industrier!

Den socialdemokratiska reservationen i flygplansfrågan är ganska luddig. Den kan med fördel användas både av dem som vill ha flygplan och av dem som inte vill ha några sådana. Den kan dessutom användas av dem som skulle vilja tala för att köpa flygplan från USA eller Frankrike. Och framför allt kan den användas av dem som vill skjuta upp frågan till efter valet.

Om man skall se reservationen som ett dokument över skicklighet när det gäller att inte ha någon bestämd åsikt, då är den faktiskt ett mästerverk. Vill man däremot veta vad socialdemokraterna anser, så får man inte mycket stöd i reservationen. Inte heller Eric Holmqvists inlägg har varit särskilt klagörande på den punkten. De som inte vill ha flygplan skulle alltså nu vara beredda att satsa 0,5 miljarder kronor. Jag anser att den naturliga lösningen för de ledamöter här i kammaren som inte vill ha flygplanssystem självfallet är att de lägger ned sina röster.

Hur skall vpk och de socialdemokratiska motionärerna kunna gå ut och se folk i ögonen, med tanke på de heroiska uttalanden som gjordes i motioner för en hel månad sedan? De borde i all rimlighets namn avstå från att rösta. Därmed skulle de skapa möjligheter för en hyfsad majoritet för det här förslaget.

Jag vill också ta upp en fråga som berör krigsorganisationens utveckling. Jag blev ganska förvånad när jag läste majoritetsskrivningen i den här delen. Socialdemokraterna har inte kritiserat regeringen på denna punkt i sin

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

motion, men i utskottet stöder de plötsligt moderaterna. Sakligt verkar det vara synnerligen oöverlagt. Majoriteten – dvs. moderater och socialdemokrater – styrker heller inte riktigheten i sina uppgifter genom att hänvisa till pansarbrigader och ubåtar, som Eric Holmqvist gjorde.

Beträffande pansarbrigaderna råder det i själva verket full enighet i utskottet. Inriktningen är att på sikt bevara fyra stycken.

När det gäller ubåtarna vill moderaterna i försvarskommittén ha 13 stycken. Men att döma av motionen finns det plötsligt mer pengar. Då skall det vara 13–14 stycken. Inte heller moderaterna vill ge uttryck för någon bestämd inriktning när det gäller antalet ubåtar. Socialdemokraterna vill för sin del inte ta ställning i fråga om antalet jaktdivisioner. I stället talar de om 11–12 stycken. Att moderaterna och socialdemokraterna har skrivit ihop sig om en så grundläggande sak är enligt min mening oerhört förvånande. I stället kan det här lätt leda till en framtida träta om enstaka förband och enheter. Jag tycker att propositionen på den här punkten är ganska bra. Det är konstigt att socialdemokraterna har hoppat upp på den moderata vagnen vid det här tillfället. Socialdemokraterna borde rösta på reservationen i stället.

När det slutligen gäller fredsorganisationen så sker det omfattande förändringar på detta område. Skälen härtill är flera. Ett skäl är det bristande kundunderlaget. Det föds ju för få barn här i landet. Därmed blir det för få pojkar. Vidare har vi en generös vapenfrilagstiftning. 3 000 grabbar som skulle ha utbildats faller därmed bort. Dessutom är det ett krav att vi skall prioritera värnkraften, dvs. krigsorganisationen. Men vpk vill plötsligt ha kvar den nuvarande fredsorganisationen!

Jag har träffat många som har en konservativ uppfattning när det gäller den verksamhet som utreddes av den s. k. dödspatrullen. Men en mera uttalad konservatism när det gäller att förändra organisationen än den som vpk ger uttryck för är det svårt att finna. Vpk vill alltså att antalet utbildade och antalet kaserner skall precis motsvara varandra i fortsättningen. Bara för att man råkade bygga några kaserner 1907 har vpk bestämt sig för att dessa skall vara fyllda fullt ut, trots att det inte finns tillräckligt många värnpliktiga. 6 000 färre värnpliktiga om nio år och 3 000 färre vapenfria – det är helt fantastiskt att man i det läget vill slösa pengar genom att låta människor gå sysslolösa. Det är ju det som man i vpk är beredd att satsa pengar på.

Det är intressant att konstatera att vpk:s ekonomiska ramar – 16 miljarder kronor – har samma utgångsnivå som regeringspartiernas. Skillnaden är bara att man inte vill ha en prisreglering på 2,5 miljarder kronor. Det är ändå av värde att konstatera att vpk nog aldrig legat så högt när det gäller försvarsanslagen som man i dag gör. Dessutom vill man ha prisreglering i fråga om civilförsvaret. Men när det gäller det ekonomiska försvaret, som Oswald Söderqvist berörde, har man inte anmält någon egen åsikt. Det går i varje fall inte att utläsa om vpk har någon åsikt i den frågan. När det gäller besparingsmålet har utskottet nu bidragit till att vi inte helt fullföljer utredningsförslaget. Det gäller I 3 och högvakten, som regeringen tog bort ur ÖB:s förslag, det gäller Milo Bergslagen, som ett enigt försvarsutskott nu vill

bibehålla. Detta innebär att de framtida besparingarna måste bli hårdare och ske snabbare. Jag erkänner gärna att detta bygger mycket på kompromisser av allmänpolitiska skäl, regionala intressen och sysselsättningsskäl.

Det är alldeles riktigt, som Hans Lindblad säger, att moderaterna kritiserat att man inte upprätthåller besparingsmålet, men de har i stället varit ganska ivriga att plussa på och har, som jag nämnde här, hårt drivit frågor av typen Milo Bergslagen och annat.

När det gäller Milo Bergslagen, Oswald Söderqvist, konstaterar jag att vpk i det yrkande som delats ut i kammaren inte fullföljer sitt yrkande om fyra milon. Det borde man göra om man hade den åsikten i denna fråga.

Det beslut regeringen tog om 13 och om att man nu inte skall göra någon förändring i infanteriets fredsorganisation innebär att den frågan är olöst på sikt. Detta innebär problem för nästa försvarskommitté.

I den moderata reservationen om vindtunnel har man hoppat av regeringens regionalpolitiska inriktning att försöka placera denna verksamhet i Luleå, vilket hela utskottet varit enigt om. Moderaterna har plötsligt fått fram 30 miljoner och vill placera vindtunneln i Stockholm. Det är intressant att notera att de inte är beredda att tillämpa regionalpolitiken i detta avseende.

Slutligen vill jag ta upp några synpunkter som Oswald Söderqvist nämnde. Försvarsministern kommer att svara på frågan om ekonomin i JAS-frågan. Jag vill bara säga att vi i försvarsutskottet förklarade oss beredda att diskutera de 800 miljonerna med dem som fanns i utskottet, men det har inte rönt något intresse från socialdemokratisk sida att pressa kostnaderna med ytterligare 800 miljoner.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservationerna 2, 3, 14 och 18 samt i övrigt till utskottets förslag.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

I anförandet instämde Åke Polstam och Anders Gernandt (båda c).

Anf. 18 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag noterar med intresse den stora uppmärksamhet som Gunnar Björk i Gävle ägnar vpk:s förslag i försvarsfrågan. Det tyder på att han upplever förslagen och analyserna som ganska besvärande, eftersom han ägnar så stor tid att bemöta dem. Jag vet inte om jag på min korta tid kan besvara alla påpekanden han förunnat mig.

Jag vill rätta till en sak med detsamma. Gunnar Björk säger att vi inte yrkat att man skall minska antalet milostaber från sex till fyra. Detta finns med i vår stora partimotion nr 2283, yrkande 8. Det har inte ett dugg att göra med det särskilda yrkande som vi delat ut i kammaren, som berör helt andra saker.

Jag brukar inte gilla när någon står här i kammaren och ber folk läsa på, men nu måste jag nog säga det till Gunnar Björk. Han bör läsa på litet bättre

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

för att slippa göra bort sig så där.

Gunnar Björk säger att jag skulle ha köpt deras åsikter som vill ha ett större militärflygplan. Men det är ju så, både för Gunnar Björk och för mig, att vi inte har någon särskild teknisk kompetens. Jag är tvungen att lita till utsagor från experter på skilda håll. Det är ju ganska klart att här finns mycket kompetenta experter som varit mycket kritiska till detta flygplan. Det kan inte Gunnar Björk komma ifrån.

Det är avslöjande när Gunnar Björk i samma andetag säger, att innan detta plan ens lämnat ritbordet blir det utsatt för kritik. Ja, det visar hur ohållbart det är. Man har inte kunnat presentera ens en riktig kalkyl, eller en riktig prototyp som kan bli godkänd, utan det kommer mycket kvalificerad kritik. Detta är avslöjande för hela projektet.

Det är också avslöjande när Gunnar Björk säger att vi har varit tvungna att nu bygga JAS-planet, för annars hade det inte fått plats inom de ekonomiska ramarna. Nej, just det! Ni skulle gärna velat ha ett annat plan, men vi har i Sverige inte råd att bygga ett stort militärflygplan till. Följaktligen bygger vi ett litet, dåligt, uruselt plan, som är undermåligt redan innan det lämnar ritbordet, bara för att ni skall få ett militärflygplan som kan rymmas inom de ekonomiska ramarna, som ni inte kan pressa, eftersom det inte finns någon politisk möjlighet att göra det i Sverige i dag.

Det är bra att Gunnar Björk erkänner att militärkostnaderna kommer att stiga fram till sekelskiftet. Det är lätt att konstatera, att när ni nu avsätter 19 miljarder för nästa budgetår och plussar på 2–3 miljarder för de fyra återstående budgetåren, så kommer man upp i militärutgifter på 30 miljarder för det sista budgetåret 1986/87. Det är bra att Gunnar Björk erkänner det. Då blir det 100 miljarder i militärkostnader för hela femårsperioden. Och JAS-kostnaden på 30 miljarder – som jag hoppas att få ett erkännande om snart – är inte försumbar, därför att det är helt års militärutgifter som kan plockas bort om man inte genomför JAS-projektet.

Maj Britt Theorin och Evert Svensson får svara för sig själva, jag talar inte för dem. Men vi i vpk vill stoppa JAS-projektet. Det är vårt krav, och det kommer vi att rösta för i dag.

Om ni i regeringen tillsammans med moderaterna får driva igenom beslutet här i dag är det ju fattat, och då har vi sålt vår själ till flygplansindustrin. Vi kommer att bli ålagda oerhört stora kostnader om vi skall försöka bryta upp kontraktet efteråt. Därför vore det mycket bra – trots att vi anser att den socialdemokratiska reservationen är dålig – om vi kunde stoppa beslutet i dag och förhoppningsvis sätta press på socialdemokratin och få hela projektet stoppat så småningom.

Jag hinner inte med mera nu, och jag får därför återkomma om fredsorganisationen m. m.

Anf. 19 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag tyckte att det var intressant att lyssna på Gunnar Björk i Gävle i den första delen av hans anförande. Det gav mig förväntningen att han skulle ge en saklig och intressant beskrivning av detta problem. Men

sedan förföll han till att bli ytterst vulgär i hela sitt resonemang. Jag är besviken, därför att Gunnar Björk har hållits fram som en ny man inom försvaret, som verkligen kunde åstadkomma saker och ting, som har lett den parlamentariska utredningen och som har kallats till kanslihuset för att just hålla i flygplansfrågan, om jag har förstått det rätt och tidningarna har varit riktigt informerade. Och så får vi höra sådana utläggningar som Gunnar Björk har åstadkommit här i dag!

Först vill jag säga att jag inte är ansvarig för vare sig Maj Britt Theorin eller Åke Gustavsson eller andra som han nämner. De kommer att tala själva när den tiden kommer – de är anmälda på talarlistan. Därför skall jag avstå från att kommentera vad som sades om hur partiet kan tolerera deras åsikter. Det får de själva reda ut.

Gunnar Björk tycks vara mycket nöjd med det sätt varpå denna fråga har presenterats för riksdagen. Jag har varit med i 30 år, och jag vågar säga att jag aldrig förr har upplevt att en fråga – det gäller även betydligt mindre frågor än denna – har presenterats i slutomgången i form av ett brev från försvarsmministern, som anmäler att han har regeringens uppdrag att överlämna ett kontrakt. Så har det aldrig gått till förut. Är inte Gunnar Björk medveten om att det är en ganska uppeendeväckande historia, någonting ganska ovanligt, att riksdagen ställs inför att ta ställning, under sådana förhållanden som här har skett? Men det var mycket i Gunnar Björks framställning som andades belåtenhet med det hela, så jag antar att jag inte kan ta honom ur den föreställningen att frågan handlagts utomordentligt väl.

Jag har inte sagt ett ljud om någon kritik mot informationen. Sådan har vi fått vid några tillfällen. Jag erinrar mig att statssekreterare Hirdman, när han hade varit i Amerika, berättade om problem med motorn m. m. Det var intressant för oss att lyssna till det, och det har varit värdefullt med den information vi har fått. Men vi får ändå känslan av att det inte är de frågorna som finns med i bilden när vi kommer till slutet och avgörandet. Då har det kommit in nya ting som komplicerar det hela. Sådant kan man ju inte förutse, och därför har jag inte heller klandrat någon i fråga om informationen. Men jag tycker å andra sidan att det är alldeles för enkelt när Gunnar Björk framställer det så, att eftersom det har förekommit samtal och kontakter är allting klart. Herr Björk borde verkligen ha kunnat reda ut detta på ett betydligt bättre sätt än som nu har skett.

Anf. 20 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! För att uttrycka mig klart vill jag säga att jag inte förstår mig på Gunnar Björk i Gävle och det han sade i sitt anförande här i dag, där han pratade med väldigt stora svingar.

Gunnar Björk tog bl. a. upp frågan om vindtunneln. Vi var i utskottet utlovade ett förslag från regeringen om byggande av en vindtunnel i Luleå. Tydligt skulle vindtunneln bli för dyrbar att bygga och för dyrbar att driva där, och därför kom det inget förslag från regeringen. Vi moderater föreslår en medelsram för försvaret som är något större än den som regeringen har velat anslå. Vi är på det klara med att det vore värdefullt med en vindtunnel i

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Sverige både för byggande av JAS och också för byggande av civila flygplan, dvs. för flygplansindustrin över huvud taget. Därför har vi föreslagit att man skall bygga en sådan vindtunnel där det blir billigast att göra det, nämligen på Bromma, där vi nu har våra i denna fråga aktuella forskningsresurser sammanförda. Därtill har vi sagt att man skall ta de ytterligare medel som behövs för att få fram tunneln, 30 miljoner, inom den anslagsram som vi har föreslagit.

Gunnar Björk i Gävle låtsas nu som om detta vore något som skulle gå emot regeringens lokaliseringspolitiska strävanden. Dessa hade ju gått i kvav redan därför att regeringen inte hade pengar.

Anf. 21 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! Jag vill säga till Oswald Söderqvist att den expertis vi har haft att tillgå – i det här fallet överbefälhavaren och materielverket – har sagt att man ställer upp för den tekniska lösningen. Dessutom säger chefen för flygvapnet, som också är ansvarig för detta, att det är ett bra och acceptabelt plan. Jag menar alltså att vi har expertis bakom oss som hävdar att detta är ett förnämligt plan i det aktuella prisläget, men självfallet skulle det vara bra om man hade mer pengar.

Eric Holmqvist påtalade att jag kritiserade personer, och självfallet gjorde jag det, därför att jag vet att de kommer att delta i debatten och därför att det är en sådan fruktansvärd inkonsekvens att, som en del socialdemokratiska motionärer och vpk har gjort, först yrka avslag och sedan plötsligt vara beredda att utreda frågan vidare. Det är ett konstigt sätt att använda en halv miljard på.

När det gäller den fråga som Per Petersson tog upp vill jag säga att regeringen har föreslagit att man skall utreda frågan om att lokalisera den här forskningen till Luleå. Moderaterna fick emellertid plötsligt fram 30 miljoner, och det visar för det första att man inte ville avvakta och försöka få forskningen flyttad till Luleå och för det andra att moderaterna har tagit till så mycket av pengar och – om jag får använda det uttrycket – överbud, att man plötsligt hade 30 miljoner över för att satsa på vindtunneln. Detta visar också att de ramar som moderaterna, sedan de lämnat regeringen, använder är generösa och tilltagna i överkant.

Anf. 22 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Låt mig börja med frågan om experter när det gäller de här planen. Där hänvisar nu Gunnar Björk i Gävle till experter från den militära sektorn och från flygindustrin. Men, Gunnar Björk, de är ju parter i målet. Har Gunnar Björk inte hört talas om det militärindustriella komplexet? De som Gunnar Björk nämnde är ju parter i målet och intresserade av att driva igenom det här projektet.

Men hur kan Gunnar Björk avvisa kompetensen hos Tekniska högskolan här i Stockholm, som verkligen har varit oerhört kritisk emot detta? Även andra har varit kritiska mot utformningen av planet – mot exempelvis dess vingkonstruktion, som aldrig har genomförts tidigare på något plan. Gunnar

Björk kan väl ändå inte neka till detta och bara hänvisa till den ena partens experter.

Sedan vill jag återkomma till det som jag inte hann med att säga i min förra replik om en egen, inhemsk flygindustri. Det är inte på det sättet att vi är oberoende. Som jag sade i mitt förra inlägg är vi när vi bygger JAS ännu mer beroende av andra länder än när vi byggde Viggen. Vi är indragna i ett militärindustriellt samarbete som är något helt nytt i den svenska militärindustriella historien. Det måste väl ändå Gunnar Björk erkänna. Gunnar Björks partikamrat Sven-Erik Nordin var i vapenexportdebatten i förra veckan så ärlig, att han erkände att han kände sig oroad inför det här perspektivet med bindningar i ett militärindustriellt samarbete. Men Gunnar Björk tycks inte alls vara oroad, och det förvånar mig mycket.

Vi gör alltså inte de här flygplanen själva – för det kan vi inte. Vi måste samarbeta, och vi dras in i beroenden som är minst lika stora som om vi skulle köpa flygplan utifrån. Och det finns naturligtvis möjligheter att köpa plan. Jag har i dagarna fått uppgifter om att Canada fått köpa flygplan från USA, F 18-plan. Man har fått köpa 137 flygplan för 10 miljarder svenska kronor. Det kanske också Gunnar Björk har hört talas om. Vilken offert skulle det ha varit möjligt att få på sådana plan? Redovisningarna stämmer ju dåligt vid en jämförelse mellan JAS och F 18, om vi skulle ha velat köpa F 18. Det finns en köparens marknad, Gunnar Björk, så länge man inte skrivit på något kontrakt. Men när man skrivit på kontraktet, då sitter man där.

När det gäller fredsorganisationen tycker jag att det är väldigt märkvärdigt att Gunnar Björk inte lyssnar på vad man säger. Vi har sagt att vi är för en rationalisering, nedläggning av förband och annat sådant. Men detta skall inte göras ur perspektivet att man skall få loss pengar till ett dyrt och onödigt flygplan, utan det skall göras utifrån bedömningen att vi skall ha ett svenskt neutralitetsförsvar som kan verka över hela landet med moderna och effektiva vapen, dvs. ett territoriellt regionalt försvar. Då är inte Gunnar Björks resor i landet för nedläggning av förband rationella, för ni har gjort dem för att kunna pressa in det här lilla dåliga flygplanet i försvarsramarna. Vi kan mycket väl gå med på nedskärningar, om de görs utifrån en riktig bedömning och inte utifrån en flygplansbedömning.

Slutligen några ord om kostnader och kostnadsramar. Vi har sedan 1976 konsekvent tagit bort priskompensation från militärkostnaderna. Det är alltså inte något nytt att kostnaderna enligt våra förslag ligger på den här nivån. Som jag sade i mitt första anförande måste vi ta hänsyn till de kostnader som finns – vi kan inte ändra dem snabbt, inte på ett år. Detta tycker jag att också Gunnar Björk skall ta till sig och inte påstå att vi på något sätt har ändrat standpunkt i den här frågan.

Anf. 23 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag har också ett par invändningar att göra. Den ena gäller Gunnar Björks i Gävle deklaration här om hur man skall bedöma arméchefens ställningstagande och hållning i en fråga. Gunnar Björk utgick ifrån att det var någonting som vi inte behövde ta hänsyn till. Jag tror att det

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

är klokt att anlägga ett annat synsätt. Generaldirektörer, verkschefer osv. har ju vissa uppgifter. De skall naturligtvis svara för de områden som de är satta att vara chefer för. Därför har man en felaktig utgångspunkt, om man inte bryr sig om vad de tycker. Det har alltid varit en god regel i kanslihuset, och jag beklagar om den försvunnit, att man alltid med största intresse lyssnat på synpunkter från berörda verkschefer. Sedan får man försöka göra en avvägning och utvärdera vad som är värt att ta hänsyn till.

När jag läst arméchefens och även marinchefens yttranden har jag kommit fram till att dessa försvarsgrenschefer är tveksamma. Marinchefen är tveksam, och därför har han ställt upp som förutsättning att man måste få mer pengar än vad försvarsministern är beredd att anvisa. Det är ett faktum att marinchefen har detta med som en förutsättning. Vi skall inte utgå ifrån att vi bör sköta detta själva, utan att bry oss om vad militärerna tycker.

Jag har mött samma inställning i utskottet – det vill jag säga nu när det blivit populärt att redovisa vad som där förekommer. När generaler och t. o. m. ÖB framträtt där har man ryckt på axlarna åt vad de haft att anföra. Så tycker jag inte att det bör vara. Det är väldigt viktigt att ta hänsyn till sakkunskapen och försöka respektera den så långt som möjligt.

Till sist också en liten erinran:

Var inte alltför vårdslösa med orden! Tidningarna må döpa Gunnar Björk, Hans Lindblad och andra till dödspatrull. Jag tycker inte att de själva skulle sätta en ära i att försöka upprätthålla det här begreppet, för den rationaliseringsverksamhet vi måste bedriva. De organisationsförändringar vi skall genomföra tror jag bör föras fram med en helt annan attityd än den Gunnar Björk här ger uttryck för.

Anf. 24 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! Ingen vet väl bättre än jag vilka nackdelar som var förknippade med att ingå i den här kommittén. När folk döper, så gör de detta, oavsett om man vill det eller inte.

Jag tycker det är riktigt att lyssna på cheferna, när man kan finna att deras argument är vettiga. I det här fallet har vi, tycker jag, inte fått de klara besked som man har rätt att kräva från de personer som återopas. Jag vill erinra om att enligt ett TT-meddelande – det kan naturligtvis vara fel – säger marinchefen att han i dessa sista skälvande minuter fått informationer som gör att han också tycker att vi skall ha JAS. Då ser man vad skrivningen på den punkten är värd.

När det gäller att alltid tro på ÖB, så vill jag erinra om, Eric Holmqvist, att i så fall borde vi lägga ner KA 5 och I 3, för det har ÖB föreslagit. Vi kan ju inte ena minuten säga att vi skall lita på myndigheterna och andra minuten säga något annat. Jag anser att vi skall kunna göra de ställningstaganden vi behöver göra, även om vi inte alltid gör som myndighetscheferna föreslår. Men visst skall vi lyssna på andra!

Oswald Söderqvists uttalanden ger nästan intrycket, att vpk inte skulle vilja ha ett enda öre till försvaret. Det är ju inte så. Man vill anslå 16 miljarder till det militära försvaret, en halv miljard till civilförsvaret, ingenting till det

ekonomiska försvaret, en halv miljard till övrigt totalförsvaret. Man är då uppe i nivåer på 17–18 miljarder per år. Det är bara att lägga ihop. Det enda man inte vill är att ha priskompensation för det militära försvaret.

I fråga om flygindustrin vill jag säga att vad vi förlorar om vi tappar den egenutvecklade industrin är ändå förmågan att just egenutveckla. Jag tror det är en väldigt styrka för ett alliansfritt land att ha kompetensen att egenutveckla.

Sedan faller Oswald Söderqvist in i att tala om dyra, stora F 18. Visst kan man väl köpa sådana plan billigare – det tror jag är möjligt. Men den dag vi skall anpassa dem efter vårt stridsledningssystem, efter våra bassystem, efter våra hangarer och efter allting annat, så kommer nog slutnotan att bli ganska hög. Dessutom tycker jag att vi i det längsta skall försöka undvika att bli direkt beroende av en utländsk faktor.

Eftersom Eric Holmqvist tänker lämna riksdagen vill jag i detta sammanhang gärna uttala min uppskattning av det sätt på vilket Eric Holmqvist alltid fört fram sina synpunkter på de försvarspolitiska frågorna. Det har varit ett nöje att diskutera med Eric Holmqvist, även om vi inte haft samma uppfattning.

Andre vice talmannen anmälde att Oswald Söderqvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 25 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum nu uppsatts.

Anf. 26 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Det har varit mycket intressant för mig att få lyssna på företrädarna för de olika politiska partierna som nu har kommit till tals och framfört sina synpunkter i anslutning till utskottets förslag.

I början på mitt anförande markerade jag den tillfredsställelse regeringen känner, när man konstaterar den breda uppslutningen bakom den grundläggande inriktningen av vår försvarspolitik och uppslutningen också kring säkerhetspolitiken i stort. Eric Holmqvist började sitt anförande med att för sin del också markera denna enighet. Jag vill säga att jag känner tacksamhet för detta. Det är av stor betydelse att vi både inåt och utåt markerar denna enighet mellan de stora demokratiska partierna i vårt land. Det bidrar till den trovärdighet som vår säkerhetspolitik måste ha.

Debatten har sedan rört sig över många områden, och det är omöjligt för mig att på de tio minuter som står till mitt förfogande gå in på alltsammans. Jag tror ändå att också jag måste uppehålla mig något vid den stora frågan som tydligen är en skiljelinje, nämligen frågan om JAS – beslut nu eller uppskjutande.

Jag vill då säga att sedan riksdagen fattade principbeslutet våren 1980 har faktiskt JAS-arbetet bedrivits med den bestämda inriktningen att det avgörande beslutet skulle tas i samband med försvarsbeslutet 1982, som vi nu står inför att fatta. I allmän enighet beslöts det 1980 att en ny upphandlings-

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

form skulle tillämpas beträffande JAS.

Från regeringens sida anser vi att nu, sedan den 1 maj, allt det beslutsunderlag som behövs föreligger.

Vi måste observera att det är fråga om ett utvecklingsprojekt som vi måste förse med flera kommande kontrollstationer.

1978 års försvarskommitté har tillstyrkt ett avgörande JAS-beslut i vår. Överbefälhavaren, chefen för flygvapnet, chefen för materielverket och FOA har samtliga granskat underlaget och funnit det gott för ett beslut i vår. Chefen för marinen tillstyrker ett beslut och vill ha närmast fastlagt redan nu att vi skall använda oss av den option som vi kan få för den s. k. Rockwellvingen, och han vill ha en fast ekonomisk ram. Vi vill för vår del avvakta något för att vara säkra på att vingen verkligen håller vad den lovar innan vi bestämmer oss för den. I samband med detta talas det om att det skulle inträda en kostnadsfördyring på 300 milj. kr. Jag vill framhålla att det inte blir någon sådan fördyring av ramen. Den summan får inplaneras inom ramen.

Socialdemokraternas sju villkor tycker jag var bra att man framställde, och jag anser att de i allt väsentligt får betraktas som uppfyllda.

Jag tror att det var Hans Lindblad som sade att det var bra ur förhandlingssynpunkt att socialdemokraterna har uppträtt som de har gjort i den här frågan. Jag tror att det är riktigt. Det har hjälpt regeringen att pressa industrin för att få fram ett bra avtalsförslag. Men jag vill samtidigt säga att regeringen själv naturligtvis starkt har markerat att vissa förutsättningar måste uppfyllas. Den som läser totalförsvarspropositionen uppmärksam finner att det ingalunda rörde sig om en öppen fråga när totalförsvarspropositionen lämnades, utan åtskilliga förutsättningar skulle uppfyllas som vi nu anser är uppfyllda.

Den utveckling som vi haft hittills har också visat att det är svårt att fatta så omfattande beslut som när det gäller ett flygplansprojekt utanför ett totalförsvarsbeslut. Beslutet har helt enkelt sådana dimensioner vad gäller både ekonomi och tid att det hör hemma i ett totalförsvarsbeslut – det måste finnas där för att man skall kunna göra den avvägning som man behöver göra i förhållande till hela försvaret.

Socialdemokraterna säger – säkerligen i god tro – att ett uppskov skulle röra sig om bara ett halvår. Jag kan för min del inte ansluta mig till den tron. När jag ser vad den reservation som socialdemokraterna har skrivit skulle medföra i fråga om nya förhandlingar osv. måste jag säga att uppskovet inte skulle bli på ett halvår eller ett år. Det är mycket som talar för att hela beslutet – om vi inte tar det nu – då måste skjutas upp till nästa försvarsbeslut. Det är min absoluta uppfattning.

JAS innebär en betydande industripolitisk satsning. Jag tänker inte ägna mig så mycket åt Oswald Söderqvist, som har uttalat många besynnerliga saker här i dag som egentligen inte är värda någon kommentar. Men han talar om det militärindustripolitiska komplexet osv. Måste det ändå inte, Oswald Söderqvist, betraktas som en fördel för vårt land att ha en bra industri som kan både utveckla, producera och underhålla materiel och att det alldeles

speciellt gäller försvarssektorn, där vi har komplicerad och tekniskt mycket avancerad materiel? Oswald Söderqvist säger att vi uppmuntrar vinstintressena. Det är just för att hålla vinsterna på en rimlig nivå som vi har fört så hårda förhandlingar, och det är därför som vi har krävt så fasta åtaganden från industrin – och som industrin har ställt upp på.

Jag vill gärna säga att jag känner den största respekt för IG JAS-konsortiet, som har visat sig kunna samordna sina intressen och gå in i en sådan förhandling och slutföra den till ett resultat som vi finner vara till fördel för statsmakterna, men naturligtvis också för svensk industri. Vi behöver ha en svensk industri som kan utveckla och producera. Det får inte bara finnas industrier som går med förlust. Vi ser ju varje dag vilka problem som finns. Vi behöver ha en ny tro på oss själva och på våra möjligheter att utveckla även avancerad materiel inom landet.

Vilka blir då konsekvenserna av ett uppskov? IG JAS offert utgår den 15 juli i år, och kontraktet mellan försvarets materielverk och IG JAS måste då omförhandlas. Detta är i och för sig allvarligt. Men ännu allvarligare är naturligtvis det avtal som finns mellan Volvo Flygmotor och General Electric i Amerika. Om vi låter det kontraktet gå ifrån oss nu kommer faktorer in som är mycket svåra att bedöma. Vad vi får i stället är utomordentligt svårt att bedöma.

Ett uppskov kostar pengar, vilket har sagts förut. Summan har angetts till 400 miljoner. Personligen tror jag att det blir fråga om ett mycket större belopp om vi skjuter upp detta.

Jag uppmanar dem som verkligen vill slå vakt om ett starkt flygvapen – vilket vi behöver inom försvaret – och svensk industri, att rösta för regeringens förslag i dag.

Anf. 27 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag tycker försvarsministern uttrycker sig litet slarvigt när han går upp och påstår att jag säger besynnerliga saker, men han talar inte om vad det är han menar. Det står emellertid i protokollet, så det är lätt att komma tillbaka och påminna försvarsministern om det någon gång i framtiden, om vi får tillfälle till det.

Jag vill konstatera att jag inte har fått svar på min fråga: Hur mycket kommer de första 140 JAS-planen verkligen att kosta? Det vill jag ha svar på, och det tror jag svenska folket också vill ha svar på. Kommer den första serien på 140 plan att kosta 25,7 miljarder, 26,8 miljarder eller 30 miljarder? Det vore väldigt intressant att få höra. Det är ännu ingen av borgarnas tillfrågade representanter som har svarat på den frågan.

Försvarsministern säger att vi skall slå vakt om vår svenska industri. Ja visst skall vi göra det. Man har verkligen slagit vakt om den dåligt under dessa sex år med borgerligt regeringsinnehav. Men vi skall inte slå vakt om den svenska militära rustningsindustrin när den utarbetar industriella samarbetsprojekt med en av de stora militärallianserna i världen. Ett sådant samarbete har aldrig tidigare förekommit i den svenska krigsmaterielproduktionens historia. Det kommer att medföra bindningar och beroende, vilket alla som har

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

något som helst ansvar i kroppen måste anse som ytterligt oroande. Det borde oroa också försvarsministern. Han bara avfärdar det och talar om att det här är väldigt bra, och att han känner respekt för IG JAS osv. För vad leder detta till? Det leder till att vi får en flygplansproduktion på det militära området med NATO. Det är vad det handlar om. Vi kommer inte att kunna kontrollera exporten av det här projektet, utan det kan leda till vad som helst. Vi kommer också att ha väldigt svårt att kontrollera kostnaderna, oavsett vad försvarsministern har sagt.

Det talas om att det är så väldigt bra med en militär industri därför att den innebär få spin off-effekter, dvs. effekter på den civila produktionen etc. Försvarsminister Gustafsson, det finns mängder av grundliga undersökningar som visar att alla investeringar i militära industrier ger mycket sämre effekt, mycket sämre multiplikatorisk effekt, på samhällssystemet än investeringar som görs direkt i civil produktion. Det finns flera studier om detta: FN:s stora studie från 1978, en stor studie som har gjorts i USA – av alla ställen – där detta har påvisats och finska I.O:s undersökning från förra året, där det också har påvisats att det förhåller sig så.

Det är alltså en omväg och ett synnerligt stort slöseri med pengar att bygga militära krigsmaskiner först för att sedan kunna säga att man kan tillgodogöra sig den tekniska utvecklingen. Det är mycket viktigt att satsa direkt på civil produktion, och det borde också försvarsministern kunna erkänna, eftersom det finns så många internationella fakta som talar för detta.

Anf. 28 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord i anslutning till det försvarsministern sade nyss, när han för sin del bedömde vilken uppfattning chefen för marinen hade. Jag vill med anledning av det anföra vad som står i Marinnytt och som jag antar är ett uttryck för vad han menar. Där står det: Chefen för marinen har därför stött tanken på en svensk utveckling, som i sig har många fördelar, men har i ett särskilt yttrande påtalat att dessa förbättringar av prestanda måste genomföras innan projektet slutligen fryses. – Han har således en annan utgångspunkt i detta sammanhang än försvarsministern har.

Det andra som jag har anledning att ta upp är ett yttrande som Torsten Gustafsson gjorde, nämligen att det var hans bestämda uppfattning att det – om det inte fattas ett beslut i dag – kommer att dröja till nästa försvarsbeslut innan den här frågan kan behandlas.

Jag tror inte att försvarsministern skall behöva leva i den föreställningen. Om han slår upp vårt yttrande finner han att de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet har varit med om att yrka avslag på en reservation, väckt av några av våra partikamrater. Av formuleringen i motionen kan man kanske få intrycket att motionärerna anser att beslutet skall uppskjutas till nästa tillfälle då vi behandlar en femårsplan. Jag har talat med motionärerna, som menar att vi i utskottet har läst motionen fel. Vi har ändå ansett att det är mycket viktigt att få klarlagt att det inte är fråga om ett sådant uppskov som

försvarsministern befarar, och vi har därför velat klart markera det genom att avstyrka motionen. Försvarsministern behöver alltså inte leva i föreställningen att beslutet skall uppskjutas till nästa stora försvarsbeslut, utan vi menar vad vi har sagt och vi hoppas att det under nästkommande riksmöte skall vara möjligt att fatta ett beslut i den här frågan.

Anf. 29 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Vi behöver inte alls vänta på protokollet, Oswald Söderqvist. Jag antecknade ganska flitigt under anförandet, och jag noterade då att Oswald Söderqvist ansåg att förslaget om JAS är ett skamligt förslag och ett politiskt bedrägeri – och det betraktar jag som mycket besynnerliga uttalanden. Det här projektet har nämligen drivits under mycket stor öppenhet, och vi kommer också att fatta beslutet under demokratiska former – med beaktande av de spelregler som finns i ett demokratiskt samhälle.

Sedan sades det en hel del annat – att det inte behövs något plan, att viktiga kostnader inte redovisas, att det är ett dåligt flygplan, att det inte är svenskt, vilket skapar stort beroende, osv. Frågan ställdes hur hög kostnaden blir. Den kostnad vi nu beräknar är 25,7 miljarder, och regeringen kommer, efter ett beslut här i riksdagen, att fastställa denna kostnadsnivå. Den kostnaden innefattar beväpningen och allt annat tillbehör. Det är den summan som har angivits, och det deklarerar jag alltså här.

En förutsättning för att det svenska JAS-projektet skulle godtas av regeringen var ett fast pris och fasta åtaganden från industrin. I det avtal som nu har tecknats mellan försvarets materielverk och IG JAS har de kraven uppfyllts. Det finns alltså i kontraktet ett fast pris på hela utvecklingsdelen och de 30 första flygplanen. Vidare finns det maxpriser på de resterande flygplanen, alltså 110 stycken – det är vad vi räknar med – fram till år 2000. I avtalet finns också en vinstbegränsningsklausul som förhindrar IG JAS att få oskäligen vinst på statsmakternas bekostnad.

Kostnadsberäkningarna för typutveckling av delserie 1, alltså 30 flygplan, är således mycket säkra. Kostnaderna för fortsatta leveranser under 1990-talet har så hög grad av säkerhet som rimligen nu kan uppnås.

För att möta oförutsedda händelser, som alltid inträffar – det vet vi – är det också inom JAS-ramen på 25,7 miljarder inplanerat 10 % reserver.

Så till Eric Holmqvist och uppskovet med beslutet. Som jag redan sagt tror jag säkert att socialdemokraterna själva är inställda på att klara det inom den tid man anger – jag hyser inget misstroende mot socialdemokratiska politiker över huvud taget; det har jag aldrig gjort. Jag räknar med att det är ärliga uppfattningar som framförs.

Men när jag läser vad som här står i texten och eftersom jag vet vad det innebär, föranleder det mig att säga att jag är övertygad om att vi inte klarar det inom den angivna tidsramen. Där står nämligen att man skall göra utredningar också om alternativ med samproduktion och licenstillverkning. Här kommer i mycket stor utsträckning förhandlingar med andra länder in. All erfarenhet säger oss att sådana förhandlingar är oerhört tidskrävande. Min uppfattning är alltså att man inte klarar det inom den angivna tiden.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982.

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Eric Holmqvist tog upp yttrandet av chefen för marinen. Jag kan inte se att det är någon motsättning där. Jag har inte sagt något annat än att chefen för marinen betonar att planet skall ha goda prestanda. Vad han särskilt talar om är den s. k. Rockwellvingen.

Anf. 30 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jaså, det var det som försvarsministern menade med "besynnerliga yttranden"!

I försvarsministerns fortsatta anförande visade det sig på nytt att man här inte redovisar de verkliga kostnaderna, och det är just det jag menar med att det här är ett skamligt förslag. Försvarsministern sade att han garanterar att det kommer att kosta 25,7 miljarder – det är väl rätt uppfattat, hoppas jag? Men arméchefen säger i sitt särskilda yttrande att ett genomförande enligt FMV:s – försvarets materielverks – beräkningar kommer att kosta 26,6 miljarder till sekelskiftet.

I den hearing som olika grupper anordnade om JAS före kristihimmelfärdshelgen framförde arméchefen Nils Sköld i sin orientering – där fanns också folk från bl. a. fredsforskningen och FOA – just de siffror som jag tidigare här i dag anförde. Han sade att kostnaderna för 140 plan fram till sekelskiftet förmodligen skulle uppgå till 30 miljarder med hänsyn till motorn, fördyringen inom FMV, de 900 miljonerna i förskott och den alldeles för lågt beräknade dollarkursen.

Antingen vill försvarsministern här påstå att arméchefen far med osanning – det fanns många vittnen på den hearing jag talar om – eller också har försvarsministern blivit lurad av sina medarbetare att framföra påståenden, om en kostnad på 25,7 miljarder, som inte stämmer.

Anf. 31 ERIC HOLMQVIST (s) replik:

Herr talman! Försiktighet är naturligtvis en dygd. Om det vore av försiktighet som Torsten Gustafsson gjorde ett sådant här uttalande skulle det vara prisvärt.

Jag tycker ändå att det är så mycket i vårt ställningstagande som visar att vi vill att frågan skall tas upp igen av nästa års riksdag att försvarsministern borde godta det. Vi menar självfallet vad vi säger. Man bör inte hålla för uteslutet att det finns mycket goda möjligheter att klara det. Har det varit möjligt att under två tre år utföra ett sådant förarbete som har skett, varför skulle det då inte vara möjligt att inom rimlig tid kartlägga det som återstår? Jag kan inte se att vi har gjort några antydningar om att det ovillkorligen måste ta lång tid. Vi menar vad vi säger, att det bör bli ett beslut vid nästa års riksdag.

Anf. 32 Försvarsministern TORSTEN GUSTAFSSON:

Herr talman! Arméchefen Nils Sköld har återopats i debatten. Jag är den förste att säga att jag gärna lyssnar på honom. Särskilt tar jag del av hans kunskaper när det gäller utvecklingen av armén. Men jag måste naturligtvis också lyssna på andra experter. Vi har dock en särskild chef för flygvapnet, och jag förutsätter faktiskt att chefen för flygvapnet har de insikter inom sitt

område som vi kräver av honom.

Vidare har vi överbefälhavaren, som alla omvittnar är en rejäl och bra karl och mycket omdömesgill. Han har ansvaret för att göra den övergripande bedömningen. Han har gjort den bedömningen att vi behöver JAS-planet och att beslutet bör fattas i vår.

Alltså, inget ont sagt om Nils Sköld, men vi måste sammanställa helheten när vi har lyssnat på de olika experterna. Och då har jag kommit fram till att de som i detta sammanhang bör väga tyngst ändå har förordat JAS.

Oswald Söderqvist tog upp sysselsättningsaspekten. Det har jag i och för sig ingenting emot, för den är väldigt viktig. I nästan allt vad vi företar oss i riksdagen och annorstädes handlar det om hur vi skall kunna hålla uppe sysselsättningen. Här kommer naturligtvis också JAS-projektet in. Vi vet att många människor för sin utkomst är beroende av att ett sådant här projekt kommer till. Då säger Oswald Söderqvist: "Men det är bättre att vi tillverkar civila produkter." Det kan jag instämma i. Å andra sidan skall vi komma ihåg att JAS-projektet inte i första hand är till för sysselsättningen utan för att stödja och öka trovärdigheten i vår säkerhetspolitik och vårt försvar. Sysselsättningseffekten kommer enligt mitt förmenande som en bonuseffekt. Jag vill påpeka att företaget Saab i Linköping faktiskt har gjort en i mitt tycke mycket fin satsning för att komma in på den civila marknaden med sin produktion. Detta uppmuntrar vi från statsmakternas sida. Jag är övertygad om att ett beslut om JAS kommer att ytterligare underlätta för företaget att få de samarbetspartners som man behöver för sin civila produktion och för att komma in på de civila marknaderna. Jag kan inte se någon motsättning här.

Det är helt naturligt att det finns osäkerheter i ett projekt av så långsiktig karaktär. Vem kan i dag säga hur det säkerhetspolitiska läget är på 1990-talet, hurudan ekonomin är i vårt land och i vår omvärld, vilka bensinpriser vi har, vilka dollarkurser vi har osv.? Ingen kan i dag med någon grad av säkerhet säga det. Om Eric Holmqvist har rätt i att vi med hans förslag skulle kunna fatta beslutet om ett halvår, vet vi inte mer då än vi vet i dag om de punkterna. Jag vill se den expertis med denna framåtsyftande röntgenblick som kan lyfta alla slöjorna från framtiden!

Andre vice talmannen anmälde att Oswald Söderqvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 33 GUDRUN SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Hans Lindblad är ju ofta den mest tekniskt kunniga personen i försvarsdebatten, och det är likadant när han framträder i försvarsutskottet. I dag har han också visat att han har kunnande men också mycket flykt och luft under sina vingar när han för debatten.

En för oss politiker som sysslar med försvarsfrågor mycket intressant fråga är om vi behöver ett modernt flygplan i vårt luftförsvar i fortsättningen. En annan fråga är hur mycket pengar vi har att avsätta till ett sådant flygplan, hur mycket vi kan investera varje år i en framtid för att skaffa oss detta flygplan.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Nu vet hela Sveriges befolkning att vi har en försämrad ekonomi här i landet, och därför måste vi vara mera noggranna än någonsin när vi investerar mycket pengar i framtidens flygplan.

Många tycker kanske att vårt parti för en annorlunda diskussion i denna fråga. Men då skulle jag vilja säga – eftersom jag nu har tillhört försvarsutskottet ett tag – att jag tycker att det skulle vara nyttigt för alla partier att gå tillbaka och titta på den socialdemokratiska försvarspolitiken, där man med mycket stort allvar och med grundlighet har fört fram de försvarspolitiska frågorna i samhället. Jag hoppas också att de som är anställda inom försvaret kan intyga att vi med stor noggrannhet och grundlighet har ägnat oss åt försvarspolitiken.

Jag skulle gärna vilja understryka vad Eric Holmqvist sade i sitt anförande, nämligen att vi i vårt parti är beredda att avsätta pengar till vårt försvar, därför att vi gärna vill försvara det land som vi själva har varit med om att bygga upp. Vi vill inte att några främlingar skall komma in och ta över de beslut som vi själva har byggt upp i det här landet. Jag vill gärna säga detta, därför att det understundom här i debatten har påståtts att vi i vårt parti skulle vara beroende av att andra partier applåderar fram våra förslag i försvarsfrågan.

Nu skall jag bara ägna mig åt en liten detalj i försvarsdebatten, som jag egentligen begärde ordet för, nämligen värnpliktsfrågan. Under min tid i försvarsutskottet har jag på olika sätt försökt att få en inblick i de värnpliktigas situation. Jag har försökt skaffa mig detta genom utredningsarbete men också genom den kontaktverksamhet som utskottets medlemmar har på olika militära förband. Det är ett bra initiativ som utskottet har tagit, att utskottets ledamöter får bekanta sig med de värnpliktigas förhållanden ute på de militära förbanden. Jag själv skall nu sluta i riksdagen, men jag önskar att denna kontaktverksamhet skall få fortsätta.

I försvarskommittén och i försvarsutskottet finns det en stor enighet omkring vårt värnpliktsförsvar, som tillsammans med de fast anställda skall utgöra en grund för det svenska försvaret. Det är viktigt med en rekrytering på allmänna grunder. Därmed får man automatiskt en folklig insyn i och kontroll över försvaret. Tas bara en del ut, riskerar man att få ett slags elitförsvar, som är svårt att kontrollera. Detta är alltså ett rent ideologiskt argument.

Även från försvarets synpunkt har den allmänna värnplikten stora fördelar. Den tillför försvaret kunskaper och erfarenheter från samhället i övrigt. Sveriges storlek och läge leder också till behov av ett antal förband för att kunna försvara hela landet.

Att värnplikten är allmän gör också urvalet rättvist och enkelt. Skulle man göra omfattande begränsningar, blir också urvalsprocessen betydligt svårare.

Om man väljer allmän värnplikt som lösning för det militära försvaret, ställer det också krav på utbildning och utrustning. Det kan sägas vara en "inre trovärdighetsfråga".

Med den omfattning vårt värnpliktsförsvar har inkallas varje år ca 40 000

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

man till utbildning inom försvaret, unga människor som ofta har ett familjeförhållande som gör att de sällan har hunnit få några egna besparingar. En del av dem kommer direkt från utbildningsvärlden, medan andra hunnit pröva på ett eget arbete och bildat familj. Hur förbereder vi dem för denna utbildning?

Många får nöja sig med några grovkorniga historier från kamrater som tidigare gjort sin värnplikt eller några färgglada broschyrer som speglar en helt ny värld dit de aldrig tittat in. Men det brutalaste av allt är naturligtvis den sociala och ekonomiska förändring som de flesta upplever. Att flytta från en invand familjecenhet, att få en försämrad ekonomi, att vistas i en kollektiv miljö med nya lydnadsföreskrifter.

Många sliter ont både kroppsligt och själsligt. Men vi skall överlag ge dem erkännandet att de lojalt följer de föreskrifter vi satt upp för de värnpliktigas utbildning.

Från socialdemokratiskt håll har vi alltid velat att värnpliktsutbildningen skall upplevas som meningsfull, dvs. utbildningen skall motsvara de uppgifter som de värnpliktiga kommer att tilldelas under orostider och ske i den miljö där de sedan skall placeras. De öppna demokratiska former som vi har på andra utbildningsområden i samhället måste vara en grund även inom försvaret. Ett annat krav som vi från socialdemokratiskt håll alltid hävdar är att de värnpliktiga skall ha möjligheter att på sina utbildningsplatser framföra krav och åsikter i demokratisk ordning.

Vi vet att för stora grupper i vårt land har inflationen och den förda politiken medfört en urholkning av många stödformer. Inte minst har de värnpliktiga fått känna av den urholkningen. Därför föreslår vi socialdemokrater en höjning av dagsersättningen från nuvarande 17 kr. till 21 kr., och under den planeringstid som vi nu diskuterar, fem år framåt, föreslår vi att ersättningen skall höjas till 30 kr.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till den socialdemokratiska reservationen nr 12 till utskottets betänkande.

Detta skulle, som vi ser det, vara en fast grund för den utredning som sysslar med de värnpliktigas förhållanden. Det finns enligt många erfarenheter stora problem för de värnpliktiga. Kommittén föreslog åtgärder som syftade till att minska de värnpliktssociala problemen.

Rationaliseringskraven och de föreslagna organisationsförändringarna kommer främst att påverka den anställda personalens arbetsförhållanden. Vi vill i detta sammanhang understryka den betydelse som den anställda personalen har i såväl krigs- som fredsorganisationen. Dess aktiva medverkan kommer att behövas om de uppsatta besparingsmålen skall nås. Kommittén framhöll att det finns ett stort behov av att finna ytterligare rationaliseringsobjekt. Av bl. a. detta skäl ansåg vårt partis ledamöter att en förnyad översyn bör göras under medverkan av personalorganisationerna inom försvaret.

Jag har sagt tidigare att det här kanske blir mitt sista inlägg i försvarsdebatten. Jag har känt mycket för de värnpliktigas situation. Nu är jag inte så naiv att jag tror att försvarsviljan skulle öka om våra värnpliktiga

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

fick en mjukare och mera hygglig arbetsmiljö – eller boendemiljö på logementen. Hittills har jag inte kunnat upptäcka att det finns några konton i försvaret för inköp av gardiner eller pelargonier i fönstren för de värnpliktiga. Men jag tror i alla fall att många av de värnpliktiga känner sig främmande när de kommer in i de kala logement som vi ofta har att erbjuda våra pojkar inom försvaret.

Anf. 34 HANS LINDBLAD (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker att det var ett mycket sympatiskt anförande som Gudrun Sundström höll. Möjligen kan jag säga, när hon tyckte att jag var litet av expert, att man inte behöver vara expert. Ibland går det att med ganska enkla medel göra bedömningar när det gäller ekonomi och JAS.

Vad det rör sig om låter som ett stort tal. Men även 25 miljarder till sekelskiftet är inte mer än omkring 6–7 % av försvarsanslagen. Jag noterar att i stort sett alla de invändningar som gjorts i debatten inte har gällt tiden fram till 1992 utan det sista decenniet av detta sekel. Fram till 1992 är det ett fast pris. Det finns ganska stora reserver, och dessutom kan man omplanera i ett längre perspektiv inom flygvapnet.

Efter 1982 är utvecklingskostnaderna för JAS begränsade, för de största utvecklingskostnaderna har man tidigare. Utvecklingskostnaderna har ända sedan andra världskriget varit en mycket stor utgiftspost i flygvapnet men minskar alltså drastiskt i reala termer efter JAS. 1992 levereras de första JAS-planen i stället för Viggen. Det innebär också att kostnaden för produktionen efter den tiden är nästan halverad. Varje gång en Viggendivision ersätts av en JAS-division innebär det en kraftig minskning i bränsleförbrukningen och även en drastisk minskning av underhållsbehovet, vilket ju påtalats av statliga utredningar. Dessutom vet vi att under denna tid utgår åtminstone fyra Drakendivisioner – det finns möjligheter att lägga ned en flottilj om man så vill.

Det skulle vara små ekonomiska problem inom försvaret om man inom de andra försvarsgrenarna hade motsvarande gynnsamma kostnadsutveckling att se fram emot. Tyvärr har man inte det, eftersom de andra försvarsgrenarna är mer personalintensiva och eftersom man inte på samma sätt kan nyttiggöra nyare teknik och därmed få betydligt lägre kostnader för samma effekt.

Anf. 35 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Gudrun Sundström talade engagerat om värnpliktsfrågorna. Det var ett finstämt tal. Men på något sätt fick jag ett intryck av att hon betraktar de värnpliktigas situation som negativ, att de värnpliktiga skulle uppleva vardagen på förbanden som påfrestande. Men så är det inte, Gudrun Sundström!

Om vi hade haft kvinnlig värnplikt, så hade även Gudrun Sundström fått tillfälle att uppleva den mycket behagliga tid som värnplikten är för de flesta. Jag tror nämligen att flertalet värnpliktiga kan se tillbaka på värnplikten som den minst bekymmersamma tiden i sitt liv. Naturligtvis finns det de som av

någon konstig anledning just innan de skall påbörja värnplikten drar på sig stora utgifter. Det kan vara fråga om avbetalningar. Man skaffar sig lägenhet osv. Då kan situationen ekonomiskt självfallet bli besvärande under de ca sju och en halv månader som värnplikten varar.

Vidare bör också framhållas, herr talman, att de värnpliktigas inställning till försvaret har undergått en mycket positiv förändring. Under studentrevoltens tid i slutet av 1960-talet, började en destruktiv propaganda spridas på våra förband. Ända fram till slutet av 1970-talet var det deprimerande att ta del av den propaganda som de värnpliktiga utsattes för. I dag är förhållandena annorlunda. Bilden är nu positiv. Det är sällan fråga om några politiska oroshärdar på förbanden. Det lägger bl. a. vi som sitter i försvarsutskottet märke till när vi är ute i egenskap av kontaktmän.

Om trivseln på logementen och om miljön där kan mycket sägas. Personligen är jag absolut inte emot att man kommer med ett konkret förslag till utskottet – t. ex. som det som Gudrun Sundström presenterade. Det kan gälla pelargonier i fönstren, rödrutiga gardiner etc. Kostnaderna i detta sammanhang kanske t. o. m. kan rymmas inom försvarsramen. Men miljöinsatser av det slaget har redan gjorts på en del förband, bl. a. genom lägerkassor.

Herr talman! Jag vill passa på och understryka att jag delar helt den uppfattning som Eric Holmqvist gav uttryck för i en replik. Han sade att man skall vara varsam med orden. Han ville mönstra ut begreppet "dödspatrullen". I själva verket har arbetsutskottet inom försvarskommittén haft en synnerligen positiv och angelägen uppgift. Det har gällt att skapa bättre förutsättningar för en starkare krigsorganisation. Vi lägger ju inte ned våra skattepengar på försvaret för att det skall finnas kaserner, dvs. militära utbildningsanstalter, utan det är för att vi skall kunna skapa en krigsorganisation som kan slå tillbaka ett eventuellt anfall och som kan försvara vår suveränitet.

Ett annat ord som också borde mönstras ut är ordet "lumpen". Det begreppet är synnerligen destruktivt. Jag vill hänvisa till vad jag nyss sade i en replik till Gudrun Sundström. Jag hoppas för övrigt att Gudrun Sundström, som i egenskap av ledamot kanske har gjort ett av sina sista inlägg här i kammaren, uppfattar mina repliker till henne som positiva.

Inläggen i försvarsutskottet präglas enligt min mening av ärlighet. Jag tror att så är fallet också här i kammaren. Åtminstone bör det vara huvudregeln. Då är det desto mer beklagligt att Gunnar Björk i Gävle, centerpartist och framstående försvarspolitiker, tycks vilja ifrågasätta moderaternas ansvarskänsla – han använder det begreppet.

Nu är inte Gunnar Björk här i kammaren – han intar förmodligen en väl förtjänt lunch efter många timmars debatt. Men låt mig bara konstatera till protokollet att vi moderater naturligtvis har fast grund att stå på för varje förslag från vår sida. Vi har också tacksning för de merutgifter vi föreslår.

Vi ligger kvar på den reala nivå i försvarsanslag som direktiven från en borgerlig regering – där Gunnar Björks parti ingår – har givit. Om sedan de andra partierna flyttat sina positioner är det inte vår ansvarskänsla som skall

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

ifrågasättas.

Herr talman! Från ärlighet till sagor: Oswald Söderqvist (vpk) berättar sådana. Han har ju varit invecklad i en debatt här, och jag skall inte spilla så mycken tid på hans inlägg. Men jag vill fråga: Vem kan tro att det försvar som Oswald Söderqvist och hans parti vill skapa kan trygga vårt nationella oberoende?

Han talade också mycket om JAS och om priset på utländska plan. Det verkar som om hans parti vore berett att köpa ett utländskt plan i stället för JAS. Jag tror dock inte vpk vill göra det. Vpk säger över huvud taget nej till JAS och allt som innebär en förnyelse av vår försvarskraft.

Däremot är det väl ganska tydligt att arméchefen, som varit apostroferad flera gånger i debatten, är beredd att köpa utländska plan. Det är många jobb som vi borgerliga – och jag tror även den socialdemokratiska riksdagsgruppens flertal – vill ge åt svenska arbetare och tekniker. Det rör sig om ca 9 000 arbetstillfällen. Men det finns somliga som vill lämna över jobben till den amerikanska industrin. Arméchefen kan tänka sig amerikanska eller franska plan.

Oswald Söderqvist ställde frågan: Vad är JAS? Han besvarade den själv: Ett litet och dåligt flygplan påstod han.

Experten har talat! Stor hövding, lät det som. Men det var väl inte bara Oswald Söderqvist som talade. Det fanns väl någon i bakgrunden som önskade att det skulle sägas så.

I ett avseende har Oswald Söderqvist rätt. JAS är ett litet plan. Det har framhållits här i debatten flera gånger, och det har också förklarats varför.

Sedan är det totalt fel när han säger att det är dåligt. Ännu mera fel blir det när han säger att det är uruselt. Paradoxalt nog medger han därefter att han själv inte är någon expert. Och det var ju sant.

Det finns mycket, herr talman, att ta upp i denna debatt. Jag skall uppmärksamma ett upprop som gått ut från Svenska freds- och skiljedomsföreningen och som har rubriken: Nej till JAS. Uppropet är tydligen ämnat att bli en protestmanifestation.

Det finns en del påståenden i uppropet som är ganska tokiga för att inte säga helt sanningslösa.

Under rubriken "Nej till JAS" skriver Svenska freds- och skiljedomsföreningen:

"Sverige talar varmt för fred och nedrustning i FN och annorstädes. Ändå står vi nu i begrepp att fatta det största svenska upprustningsbeslutet någonsin. Den största enskilda biten i detta är anskaffandet av det nya militärflygplanet JAS, ett projekt som beräknas kosta 50 000 milj. kr."

Här har man sannerligen höjt beloppet. 50 000 miljoner är alltså lika med 50 miljarder. Enligt beräkningen är ju beloppet, som alla vet, 25,7 miljarder efter den höjning som gjorts, som vi nu skall ta beslut om. Men det är klart att vi för 50 miljarder kan få så många fler plan.

Detta säger denna förening och kräver att riksdagen säger nej till JAS och ger några skäl.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitikén.
m. m.*

Det första skälet är att "enligt militärerna Viggensystemet inte behöver ersättas förrän i slutet av 1990-talet. Det innebär att det inte finns några säkerhetspolitiska skäl för att pressa fram ett beslut redan nu. Vi kan vänta till nästa försvarsbeslut 1987."

Det påstår alltså Svenska freds- och skiljedomsföreningen. Jag skall svara med fakta.

Överbefälhavaren har i sitt underlag framhållit behovet av att ersätta flygplan AJ 37 i början av 1990-talet. ÖB har vidare redovisat att han inte kan upprätthålla den krigsorganisation som statsmakterna ställer krav på, om inte ersättning av AJ 37-systemet kan påbörjas i början av 1990-talet. Således innebär ett uppskjutande av beslutet fram till 1987 att krigsorganisationen inte kan bibehållas. Vidare innebär ett uppskjutande en diskriminering av svensk försvarsindustris möjligheter att få delta i utveckling och produktion av nästa flygplan. Alla demokratiska partier är överens om att Sverige behöver ett flygplan efter Viggen. Det är viktigt att konstatera att det föreligger demokratisk enighet, där även socialdemokraterna är med.

Svenska freds – som denna förening brukar kalla sig själv – säger vidare som ett andra skäl:

"Enstämmiga undersökningar av forskning i USA och FN visar att den högteknologiska vapenindustrin slösar med pengar, resurser och energi men ger färre jobb än tillfredsställandet av verkliga samhällsbehov. I en tid av stigande arbetslöshet är alltså JAS en särskilt dålig investering."

Herr talman! Fakta är att det svenska JAS-systemet ger en långsiktig bas för den svenska flygindustrin att bygga vidare på i form av civila applikationer. Utan denna bas skulle företag som Saab-Scania's flygdivision, Volvo Flygmotor och andra i industrigruppen JAS inte kunna fortsätta den satsning på omstrukturering till civil verksamhet som man nu har påbörjat. Tidigare i debatten har B3LA:s betydelse därvidlag framhållits. Säger man nej till ett svenskt JAS, som Freds- och skiljedomsföreningen vill, innebär det att ca 9 000 arbetstillfällen på sikt kommer att försvinna. Samtidigt undanröjs möjligheterna för svensk industri att fortsätta den satsning på civilproduktion som man nu har påbörjat.

Ett tredje påstående från Svenska freds är att militär produktion är inflationsskapande, och man hänvisar till Inga Thorsson. Sverige har redan en för hög inflation.

Det sista kan man i och för sig hålla med om, men fakta är att det svenska försvaret icke är inflationsskapande. Sedan 1960-talet har det svenska försvaret tagit en sjunkande andel i anspråk av såväl BNP som statsbudgeten. Vi har i Sverige i dag ett försvarsanslag motsvarande endast 3,3 % av BNP. Det skall jämföras med vad Hans Lindblad i sitt utomordentligt riviga anförande sade om Sovjets satsningar på krigssektorn. Sovjet nöjer sig ju inte med ett fredsbevarande försvar såsom vi gör. Satsningen där uppgår till 12 à 15 % av BNP. Nu vet man visserligen mycket litet om hur stor Sovjets BNP är, men uppskattningen av Sovjets militära satsningar ligger vid de siffror jag nämnde – eller kanske ännu högre. Vi har alltså en BNP-andel som bara är fjärde- eller femtedelen av vad man har i Sovjet.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Det finns anledning att också erinra om att försvarsutgifterna i vårt land från 1963 till 1977 minskade reellt med 6 %, medan utgifterna för praktiskt taget alla andra sektorer ökade.

Ett fjärde påstående i den här appellen:

"JAS är ett hot mot en hörnsten i vår säkerhetspolitik, den svenska neutraliteten: En stor del av JAS kommer att bestå av komponenter från NATO-ländernas vapenindustrier. Dessutom visar erfarenheterna från försöken att sälja Viggen, att ett dyrt flygplanssystem frestar att ge långtgående och neutrala utfästelser till potentiella köparländer."

För att redovisa fakta tar jag tillfället i akt att göra en sammanställning som svar på de här befängda påståendena från organisationen, och jag ber därför om ursäkt, herr talman, i fall det kan bli en upprepning av vad andra talare anför.

En produktion av JAS-systemet så som det nu är planerat innebär ett inslag från utlandet på högst ca 30 % – 26–28 % har oftare nämnts i de handlingar jag haft att tillgå. Låt mig parentetiskt tillägga att vi i försvarskottet blivit informerade med väldigt stor öppenhet.

Valet av de utländska delsystemen i JAS har främst gällt sådana som vi inte kan tillverka inom landet. För att Sverige skall kunna bibehålla en flygindustri måste ett tekniskt samarbete industri till industri få ske. Vidare måste Sverige för att bibehålla sin internationellt sett höga tekniska kompetens få delta i ett utbyte med andra länder. Genom att samarbeta med flera länder säkerställer vi möjligheten att driva en självständig säkerhetspolitik.

Jag citerar ett femte påstående från Svenska freds:

"För decennier framåt inskränker det jättelika JAS-projektet vårt säkerhetspolitiska handlingsutrymme. Den freds- och nedrustningspolitik, vi säger oss vilja föra, försvåras av detta kraftiga och långvariga permanentande av det militärindustriella komplexet i Sverige."

Fakta är att det svenska försvaret är till för att säkra fred och frihet åt Sveriges folk. Vårt försvar bidrar också till fred och stabilitet i Norden. Det bästa vi svenskar kan göra för att bevara freden är att hålla oss med ett försvar som är så starkt att omvärlden har förtroende för det. Det finns ingen motsättning mellan vår säkerhetspolitik och vår internationella neutralitetspolitik. Den förra utgör ett bidrag till fred i Nordeuropa, och den senare verkar för mildrande av motsättningarna mellan stormakterna.

JAS är en nödvändig förutsättning för att vi skall kunna upprätthålla vår försvarsförmåga i framtiden och för att det svenska försvaret därmed skall kunna förbli fredsbevarande.

För det sjätte påstår Svenska freds- och skiljedomsföreningen:

"Inget flygplansprojekt har någonsin hållit kostnadsramarna. Det finns inga skäl att tro, att JAS skulle kunna göra det."

Herr talman! Här skulle jag vilja gå in på frågan om de takpriser på flygplan som man har gjort upp om i avtalet med industrigruppen JAS, vilket också berördes av försvarsministern.

Beträffande avtalet med industrigruppen JAS vill jag säga att allt talar för

att detta är ett utomordentligt gott avtal, som ger bästa tänkbara garantier. Regeringen kommer dessutom att låsa JAS-projektet till given kostnadsram, som inte får överskridas.

Den sjunde punkten i appellen lyder:

”I den svängremmarnas tid, då inskränkningar av vår sociala trygghet beslutas, framstår denna mångmiljardsatsning som en uppenbar felprioritering.”

Fakta är att JAS är en rationell och kostnadseffektiv satsning inom den ekonomiska försvarsram som har beslutats av de fyra stora politiska partierna, alltså våra demokratiska partier. JAS-projektet bidrar också till att upprätthålla den teknologiska kompetensen hos svensk industri och skapar värdefull sysselsättning i landet. Det har inget att göra med överkonsumtion av statliga subsidier hos de privata hushållen.

I en åttonde och sista punkt i appellen från Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen sägs följande:

”Ett Europa nerlusat med kärnvapen är det ytterst tveksamt, om ett aldrig så dyrt, nytt flygplanssystem kan öka vår trygghet och säkerhet.”

Jag skall besvara även detta påstående. Sverige är icke ett förstahandsmål för kärnvapen – det är vi helt överens om. Det finns ju väldigt mycket av enighet i det betänkande från försvarsutskottet som nu ligger på riksdagens bord. Kan vi genom ett tillräckligt starkt konventionellt försvar, i vilket JAS ingår, hålla oss utanför ett konventionellt krig, har vi också goda utsikter att undgå att bli indragna i ett eventuellt kärnvapenkrig. Den s. k. terrorbalansen gör att kärnvapenkrig över huvud taget inte framstår som särskilt sannolika.

Detta var, herr talman, ett försök att ge ett sammanfattande svar på samtliga punkter i appellen. Det är ju så att en fredsoffensiv pågår. Den är angelägen, men den vore så mycket bättre om de organisationer som engagerar sig i fredsarbetet också baserade sitt arbete på fakta och icke på felaktiga påståenden, förvrängningar och osanningar.

Anf. 36 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Det är märkligt vilka känslostormar mina inlägg uppväcker bland de borgerliga här i kammaren. Förut gick Gunnar Björk i Gävle upp i debatten och anklagade mig och vpk för att vara något slags upprustare, därför att vi hade krävt 16,6 miljarder kronor i anslag till det militära försvaret för nästa budgetår och naturligtvis ytterligare pengar till det ekonomiska försvaret och civilförsvaret. Nu stiger Göthe Knutson upp i talarstolen och säger att jag drar sagor och att vi från vpk är beredda att sälja hela Sveriges försvarspolitik och att vi inte alls vill ställa upp på den. Det är litet dåligt med konsekvensen och logiken i dessa påhopp.

Jag upprepar vad jag sade tidigare till Gunnar Björk, att jag är ingen expert. Det är inte heller Gunnar Björk och inte heller Göthe Knutson. Men det finns möjligheter för oss som politiker att följa upp en debatt i en fråga som vi arbetar med och intresserar oss för. Vi kan försöka ta in alla uttalanden från olika experter och väga samman dem till en helhetsbild. Det

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik.
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

är väl det enda vi kan orka med som politiker av skilda schatteringar.

Jag tycker att Göthe Knutsons framträdande här verkligen vittnar om en stora-hövdingementalitet. Han står här och talar vitt och brett som den allra störste av experter. Jag tror inte att det skulle skada med litet större blygsamhet från Göthe Knutsons sida. Det finns många andra här i kammaren som har lika stora erfarenheter och lika stora kunskaper i fråga om försvarspolitiken som Göthe Knutson. Jag tror att jag själv känner till ganska mycket i de här frågorna. Jag tycker alltså att det vore klädsamt med en nedtoning.

Sedan tänker jag inte ställa upp för Svenska freds- och skiljedomsföreningen i alla de punkter som Göthe Knutson tagit upp. Men mycket i den kritiken är faktiskt adekvat, och när en fredsorganisation yttrar sig borde man ta det på litet större allvar än Göthe Knutson gjorde i sitt anförande.

Anf. 37 GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Jag skall bara helt kort konstatera att Oswald Söderqvist och jag aldrig hittills i debatter har blivit överens om någonting väsentligt. Det lär vi inte bli nu heller, varför det skulle vara att ta kammarens och åhörarnas dyrbara tid i anspråk i onödan, om jag försökte redovisa för Oswald Söderqvist, vpk, vad som är grunden för det jag har sagt. Han har ju själv möjlighet att tillgogodgöra sig detta genom vanlig läskunnighet. Jag tänker inte ge mig in i någon diskussion om vem som kan vara mesta möjliga expert. Oswald Söderqvist konstaterade att han inte var någon expert – och jag för min del konstaterade att det var riktigt, åtminstone med tanke på de påståenden han har gjort.

Men vad jag stöder mig på är den faktaredovisning som har lämnats till försvarsutskottet och som är en utomordentlig grund – den bästa tänkbara grunden – för ett beslut om ett nytt svenskt flygplanssystem. Det är då inte bara jag som har tagit fasta på den här redovisningen, som ju verkligen kommit från experterna, utan det har också en majoritet av utskottets ledamöter gjort, för att inte säga samtliga. Det föreligger ju egentligen enighet om behovet av ett nytt flygplan, och vad debatten gäller är huruvida man skall skjuta på beslutet något halvår eller inte.

Detta är, herr talman, vad jag vill anför som svar på Oswald Söderqvists upprädda inlägg.

Anf. 38 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Vi kommer inte att bli överens, säger Göthe Knutson – och gudskelov för det. Det skulle vara förskräckligt.

Göthe Knutson använder en bekväm metod i debatten och anklagar motståndarna för att inta olika ståndpunkter, och sedan redovisar han inte vad dessa ståndpunkter innebär. Det är ett ganska falskt sätt att argumentera och debattera. Göthe Knutson anklagar mig för att vilja framstå som expert. Sedan står han upp och gör vidlyftiga uttalanden som innehåller mycket litet av fakta och substans. Det är egentligen bara påhopp utan någon direkt

faktaredovisning.

Jag tycker att det är ganska beklämmande att lyssna till Göthe Knutson, för han använder en metod i debatten som verkligen inte är renommerande. Nu är det också på det sättet, att även om Göthe Knutson råkar sitta i försvarsutskottet och man givetvis i våra utskott får väldigt goda informationer och fina uppgifter från olika håll, så vet vi – och jag säger även här gudskelov – att det i samhället fortfarande förs en annan debatt med information, expertutlåtanden och sådana saker. Det finns vidare mycken litteratur att läsa – även litteratur som utges av kommittéer, utskott o. d.

Jag tycker fortfarande – som jag sade i min förra replik – att Göthe Knutson skulle stämma ned tonen litet grand och inte inta den där överlägsna attityden, för Göthe Knutson är ingen försvarsexpert. Göthe Knutson är en vanlig enkel riksdagsman från Värmland och vet inte så mycket mer än vi andra riksdagsmän om de här sakerna.

Anf. 39. GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Jag måste ha trampat på någon sällsynt öm kommunistisk tå, när jag gav Oswald Söderqvist rätt i hans eget påstående att han inte är expert. Det blev en sådan upprördhet att jag säger mig att jag måste ha nått grundvalarna för hans själsliga integritet, och jag ber därför om ursäkt, så att det inte händer någonting psykiskt oroväckande efter detta.

Oswald Söderqvist tycker att jag gör det bekvämt för mig när jag hänvisar till fakta. Ja, vad annat kan jag hänvisa till? Jag kan naturligtvis också hänvisa till förnuftet, men jag utgår från att Oswald Söderqvist inser att moderata samlingspartiet för fram förnuftiga åsikter. Jag begär dock inte att Oswald Söderqvist skall instämma med mig – det vore ju fatalt. Det skiljer i fråga om något så väsentligt som ideologisk bakgrund. Där är det ljusår mellan Oswald Söderqvists kommunistisk-marxistiska ideologi och den som mitt parti grundar sin handlingspolitik uppå, nämligen den frihetliga demokrati och det valfrihetens samhälle som moderata samlingspartiet står för.

Vi har också i alla tider hävdat nödvändigheten av att försvara vårt lands territorium och suveränitet – folkets, nationens frihet.

Andre vice talmannen anmälde att Oswald Söderqvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 40. NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Att det finns starka ekonomiska intressen som önskar se fortsatt miljardrullning till militärapparaten står helt klart. Kapitalister som satsat på rustningsindustrin ser inte fred och avspänning som sitt mål. De ser fortsatt kapprustning som en säker väg att öka profiten. Detta är en känd internationell företeelse – särskilt framträdande i USA – men också giltig för svenska kapitalister. Militära och industriella kretsar har sammanvävda intressen, som starkt påverkar inriktningen av försvarspolitiken. Det bör man ha i minnet när frågan om en fortsatt väldig satsning på det militära flyget är uppe till debatt.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Det är min avsikt att i huvudsak sysselsätta mig med frågan om användning för andra ändamål av de väldiga resurser som i dag är bundna till den militära flygplansproduktionen -- och därmed i hög grad frågan om sysselsättningen för arbetare och tjänstemän i flygplansindustrin.

Vänsterpartiet kommunisterna har i sin motion med anledning av försvarspropositionen upprepat kravet på en planering för civil produktion. Innan jag går in på detta problem vill jag helt kort ta upp frågan om ägandeförhållandena inom försvarsindustrin mot bakgrund av vad jag inledningsvis sagt om de privata kapitalintressenas roll.

I motion 1586 har vpk bl. a. yrkat på ett samhälleligt övertagande av den svenska försvarsindustrin. Detta är motiverat bl. a. utifrån behovet av att säkerställa en effektivare kontroll av verksamheten. Det förhållande att privata kapitalintressen gör sig gällande på detta område är ägnat att motverka strävandena till begränsning av tillverkningen av krigsutrustning. De frågor som hör samman med vapenexporten har behandlats i annat sammanhang, och i dagens betänkande berörs enbart motionsyrkandet om samhälleligt övertagande av försvarsindustrin.

Vi har från vänsterpartiet kommunisterna vid tidigare tillfällen hävdat att ett förstärkt av krigsindustrin är av stor betydelse för en omställning till civil produktion men också för att Sverige skall komma ur kapprustningsspiralen. Dessa frågeställningar är minst lika viktiga nu.

Kravet på samhällets övertagande av krigsindustrin har ett klart samband med frågan om JAS-projektet och de frågor som i övrigt är uppe till debatt i dag. Jag kan därför begränsa mig till att nu yrka bifall till motion 1981/82:1586.

Hur har man från regeringshåll och riksdagsmajoritet hanterat frågan om att skapa civila alternativ till den militära flygplanstillverkningen?

Jag citerar: "Det primära ansvaret för företagets produktionsinriktning måste åvila företagen själva. Från samhällets sida kan det dock vara motiverat att i speciella fall bidra till att underlätta övergången till civil produktion." Detta var den ståndpunkt som näringsutskottet intog för ungefär tio år sedan till motionskravet att regeringen borde tillsätta en utredning med uppdrag att skyndsamt utarbeta ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigörs vid en nedskärning av krigsmateriellproduktionen.

Det kan finnas skäl att erinra om denna attityd inför beslutet i JAS-frågan. I debatten har planerna på JAS betecknats som den största industrisatsningen. De som vill driva igenom projektet har gärna påvisat att utan denna satsning skulle många bli arbetslösa, samtidigt som man sagt att vi inte skall bygga flygplan av sysselsättningsskäl.

I vpk-motionen 2283 har vi ånyo begärt ett program för civilt utnyttjande av de resurser som kan frigöras genom nedskärning av den militära flygplanstillverkningen och för tryggnad av sysselsättningen för de anställda inom denna bransch. Vpk säger nej till den föreslagna miljardruddning som JAS-projektet innebär.

Även om de partier som formulerat försvarsutskottets betänkande säger ja

till detta projekt, är det häpnadsväckande hur slappt man behandlar frågan om satsning på civil produktion. Det enda utskottet har att säga är att man dels instämmer i försvarsministerns uttalande om försvarsindustrins – och inte minst flygindustrins – betydelse för vår säkerhetspolitiska trovärdighet och för försvarsmaktens utformning och utnyttjande, dels i näringsutskottets uppfattning att det från industripolitisk synpunkt är värdefullt att Sverige kan behålla en högteknologisk flygindustri. Men hur kan försvarsutskottet anse detta vara svar på kravet om planmässig satsning på alternativ produktion?

Näringsutskottet bygger också sin ståndpunkt på ett resonemang om att frågan varit föremål för olika studier där förutsättningarna för en omställning från militär till civil produktion uppmärksamats, att man skall avvakta vad som kommer ut av den fortsatta beredningen av försvarsindustrikommitténs förslag, och liknande till intet förpliktande uttalanden.

För den som under hela 1970-talet drivit frågan om ett program för övergång från militär till civil produktion framstår denna attityd från övriga partier som synnerligen ansvarslös. Detta problem har tagits upp i motioner praktiskt taget varje år. Interpellationer och frågor har ställts till olika statsråd om vad de avser att göra för att främja en övergång till civil produktion. Men någon verklig vilja att satsa på alternativ produktion har inte svaren andats.

I en FN-rapport om avrustningens ekonomiska och sociala konsekvenser formulerades problemställningen så här: "På kort sikt skulle övergångens smidighet till stor del bero på regeringens förmåga att förutse de typer av problem som kunde uppstå och på förberedelsernas lämplighet."

Av de regeringar vi haft under 1970-talet och fram till nu har tyvärr ingen visat någon förmåga att förutse problemen – ej heller att vidta lämpliga förberedelser. Frågan är om det enbart beror på bristande förmåga. Det torde också vara fråga om bristande vilja. Är det så att man anser det lättare att motivera fortsatt miljardrullning till det militära flyget om man också kan åberopa risken för arbetslöshet som skäl? I så fall är det ett hänsynslöst spel som bedrivs med de anställdas trygghet och vissa bygders utveckling som insats.

Vi har från vänsterpartiet kommunisterna vid upprepade tillfällen krävt att de anställda skall garanteras anställning under en omställningsprocess till civil produktion. Detta är ett rimligt krav. Arbetare och tjänstemän har med sina arbetsinsatser säkrat genomförandet av statliga beslut i en industri som byggts upp för bestämda ändamål. Då skall inte arbetare och tjänstemän behöva se arbetslösheten som det enda alternativet till fortsatt militär produktion.

Den inledningsvis citerade ståndpunkten – att det primära ansvaret åvilar företagen själva – är inte en tillräcklig grund för att säkra jobben. Det är självfallet så att de kapitalister som satsat på militär industriproduktion helst vill fortsätta med den. Den ger den säkraste profiten. Den innebär inte några konjunktursvackor eller någon svårbemästrad konkurrens, men däremot långa säkra serier, statliga pengar som kompenserar fördyringar, osv.

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

Under hela Viggenperioden har man från företaget hävdats att så länge man satsar på detta projekt finns inte utrymme för satsning på alternativ produktion. Man har gärna trampat runt i den onda cirkeln: fortsatt militär flygplansproduktion eller arbetslöshet.

Självfallet måste ett stort ansvar utkrävas av kapitalister, som kunnat skära guld med täljknivar. De måste satsa på annan produktion, men detta fritar inte staten från ansvar.

De satsningar som har gjorts på viss civil produktion under senare år är en framgång för det växande kravet på att den ensidiga militära verksamheten måste brytas. Det kan också vara ett resultat av att allt fler börjar ifrågasätta hur länge den våldsamma miljardrullningen till det militära maskineriet kan fortsätta.

Vad som är allvarligt är att någon medveten statlig planering och satsning inte funnits. Tänk om man utnyttjat den tid då Viggenprojektet varit i gång, för en planering av civil produktion efter detta! Då skulle situationen varit annorlunda.

Utöver det särskilda ansvar för arbetares och tjänstemäns sysselsättning som staten bör ha i denna typ av industrier finns också ett samhällsekonomiskt ansvar. Det är väldiga resurser som har plöjts ner i denna verksamhet och som bör utnyttjas för andra och mer angelägna ändamål.

I den förut citerade FN-rapporten heter det bl. a.:

”Det finns så många krav som tävlar om en nyttig användning av resurser frigjorda genom avrustning att det verkliga problemet är uppställande av en prioritetsskala.”

Detta gäller också Sverige. Visst behövs de resurser som finns inom den militära flygplansindustrin i form av forskning, teknik, yrkesskicklighet osv. för andra ändamål. Dessa resurser behövs för att utveckla annan industriell verksamhet, de behövs för utveckling på sådana områden som energi, miljö, sjukvårdsteknik, kollektivtrafik och transporter etc. Men de är i dag bundna för militär verksamhet. Det skulle vara ett samhällsekonomiskt slöseri av oanade mått att inte tillvarata dessa resurser, när så många behov är ouppfyllda i samhället.

Frågan om planering för civil produktion är särskilt angelägen i en kommun och en region där den militära sysselsättningen är koncentrerad, som fallet är i Linköping och Östergötland. Oavsett om man mäter den militära andelen av industrisysselsättningen eller av den totala sysselsättningen står det klart att en satsning på civil produktion är helt nödvändig för att man skall kunna åstadkomma en rimlig balans. I debatten om B3LA och nu om JAS har det skymtat siffror som pekat på mycket allvarliga följder om flygplansproduktionen upphör. Sådana siffror kan användas på olika sätt. De som vill ha fortsatt satsning på militär flygplansproduktion använder dem i detta syfte. Siffrorna bör dock enligt min mening i stället användas för att visa hur orimligt det är att ensidigt basera sysselsättningen på militär verksamhet.

Det får inte vara så, att om det görs en politisk bedömning som innebär att man bör avbryta en sådan verksamhet, tusentals människor kastas ut i

arbetslöshet och en kommuns eller en regions utveckling äventyras.

Det brukar ju, herr talman, uttryckas förhoppningar om fred, avspänning och nedrustning i världen. Även de som gör sin insats i militär verksamhet i dag liksom bygger där denna verksamhet bedrivs måste också kunna delta i dessa förhoppningar, utan att befara arbetslöshet och utarmning. Men då krävs också en planering för annan verksamhet. Och det brådskar.

Jag har erinrat om hur kravet på ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigörs vid en nedskärning av krigsmateriellproduktionen bemöttes i början av 1970-talet. Näringsutskottet, som författat betänkan- dena i denna fråga genom åren, tvingades dock efter hand till vissa eftergifter. Så småningom sträckte man sig till att tala om att i planeringen "bör frågan om behovet av och möjligheterna att göra upp alternativa produktionsplaner och redovisa alternativa användningar av resurserna beaktas", att "det är synnerligen väsentliga frågor som aktualiseras" – och man återopade olika undersökningar som belyst konsekvenserna av minskade försvarsbeställningar och att det fanns en särskild arbetsgrupp i Linköping. En delegation, tillsatt av regeringen, och en särskild utredare, även denne tillsatt av regeringen, fick också utgöra motivet för avslag på motionsyrkandet om ett program för övergång till civil produktion.

Det är i och för sig ett framsteg från den ursprungliga helt negativa hållningen att näringsutskottet tvingats erkänna problemets betydelse och att statsmakterna har ett ansvar. Men nog är det skrämmande att detta skett så passivt, för att inte säga motvilligt.

Den socialdemokratiska reservationen om JAS innebär tyvärr inget nej till JAS-projektet. Den innebär ett uppskov med beslutet. Det har antytts att ett par socialdemokratiska ledamöter från Linköping inte skulle vara beredda att ens ställa upp på uppskovslinjen. Vi är från vpk mycket kritiska till den socialdemokratiska hållningen att i sak säga ja till JAS, samtidigt som man påstår sig inte vilja låsa kostnaderna för lång tid och inte omöjliggöra en omprövning av anslagen. Det är ju precis vad JAS-projektet innebär.

Om några socialdemokrater agerar så att inte ens ett uppskov blir resultatet, eliminerar man t. o. m. möjligheterna att påverka det slutliga beslutet. Detta är i så fall anmärkningsvärt. De krafter som vill driva genom ett JAS-beslut så fort som möjligt skulle givetvis applådera, men frågan om sysselsättningen vid Saab-Scania i Linköping har inte förts närmare sin lösning. För det krävs helt andra åtgärder.

Det bör också sägas att försummelserna under mer än ett årtionde i fråga om planering för civil produktion inte kan repareras genom en ny miljardrullning till militär flygplanstillverkning, till ett flygplan som man innerst inne knappast vare sig tror på eller vill ha.

Huvudlinjen från alla partier utom vpk har varit att det efter Viggen skall komma ett nytt militärflygplan. Det har också sagts här i debatten i dag. Det är denna politik som skapat svåra problem med sysselsättningen i Linköping. Om alla aktivt ställt upp bakom kraven på en planering för alternativ produktion, skulle situationen i dag varit en annan.

Vid varje tillfälle som begränsningar eller avbrytande av satsningen på

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

militärflyget ställts till debatt har räknestickan tagits fram och man har räknat ut hur många som skulle bli arbetslösa. Men någon verklig planering för att bryta denna onda cirkel har man inte medverkat till. Detta är en ansvarslös politik. Det är ansvarslöst mot arbetare och tjänstemän vid Saab-Scania, det är ansvarslöst mot Linköping och Östergötland, men det är också ansvarslöst mot landets skattebetalare och mot hela nationen.

Även om man driver igenom förslaget om JAS, så har inte kravet på en planering för civil produktion minskat i aktualitet. Vi kräver att ett program skyndsamt utarbetas för civilt utnyttjande av resurser som kan frigöras genom nedskärning av den militära flygplanstillverkningen och för att trygga sysselsättningen för de anställda inom flygplansindustrin. Jag yrkar, herr talman, bifall till motion 1981/82:2283.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 41 ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Totalförsvarets upplysningsnämnd har givit ut en skrift på vars pärmsida det står: "Jorden är knappast någon fredlig plats att leva på. I vår tid mindre än någonsin. Stormakterna är oavbrutet på sin vakt emot varandra. Konflikter och småkrig blossar ständigt upp bland länder i vår omvärld."

Dessa ord kan vara en sammanfattning av det läge vi har att ta hänsyn till när vi skall planera för vår säkerhets- och försvarspolitik och hur vi skall utveckla vårt framtida försvar.

Ett liknande läge har också 1978 års försvarskommitté redovisat i sina bedömningar av den internationella utvecklingen.

Försvarsministern har i försvarspropositionen angett den inriktning och utveckling vårt totalförsvar skall ha för att målsättningen med vårt försvar skall kunna uppfyllas.

Den första och viktigaste punkten i målsättningen för försvaret är att vara fredsbevarande. Detta är en grundtanke, som positivt omfattas av hela svenska folket, både civilt och militärt.

Det råder ingen tvekan om att ger vi totalförsvaret möjligheter till bra utbildningsverksamhet och till realistiska övningar bidrar det till både friheten och freden i vårt land. Får vi behålla friheten och freden är det en framgång för allt arbete som alla inom totalförsvaret utför.

Just nu upplever vi en fredsörelse, som på många håll inte bara ikläder sig ensamprenumerantens roll vad gäller åtgärder för att säkra freden utan samtidigt också misstänkliggör varje annan yttring – främst då den militära – som också kämpar med fredens sak som mål.

Vi ställer stora krav på vårt försvar. En angripare får i framtiden bättre och bättre möjligheter att inleda ett angrepp innan vi mobiliserat. Han kan snabbt nå sitt mål och minska egna styrkeinsatser och förluster. Därför gäller det att ha snabbt tillgängliga förband och hög mobiliseringsberedskap.

Vid fred och neutralitet skall våra stridskrafter utnyttjas för att skapa tilltro

till vår förmåga att hålla oss utanför kriget. Vi skall också kunna upptäcka och avvisa kränkningar vid våra gränser.

Skulle vi få krig i Sverige skall vi hindra en angripare att utnyttja vårt land för sina syften. Vi skall kunna slå en angripare i kust- och gränsområdena, han skall i det längsta hindras att nå sina mål. Skulle han likväl komma in i landet, skall hans operationer göras så tidsödande och förlustbringande som möjligt.

Kommer vi att klara dessa uppgifter med de resurser, som ställs till förfogande enligt det betänkande vi nu behandlar? Enligt de studier, som gjorts av den hotbild som kan drabba oss kommer uppgifterna att kunna klaras. Och det är viktigt att vi klarar uppgifterna. Vår vilja att försvara vårt land, att bevara freden, att kunna föra vår utrikespolitik får inte betvivlas.

Vad som också är viktigt är att vi kan anta betänkandet under ganska stor enighet mellan de demokratiska partierna. Vi är eniga om de stora riktlinjerna, och det är i och för sig viktigt för styrkan i och tilltron till vår neutralitetspolitik. Vi är inte eniga i allt. Det skiljer i fråga om anslag och vissa andra frågor.

Men allvarligt är dock att enighet inte var möjlig att nå när det gäller flygplansfrågan. Jag återkommer till den senare.

Däremot råder enighet när det gäller fredsorganisationen för det militära försvaret. Att förband kommer att läggas ner, omorganiseras och samlokaliseras är i och för sig beklagligt men nödvändigt för att vi i ett kärt ekonomiskt läge skall kunna behålla en stark krigsorganisation.

Den anställda personalen som berörs av omorganisationen kommer i många fall att drabbas hårt. Att behöva flytta till annan ort är ofta förknippat med besvärliga omställningsproblem. Det gäller främst arbete för hustru/ make, barnens skolgång, bostad på den nya orten, försäljning av villa m. m. Jag anser det nödvändigt att det från myndighetens sida visas stor generositet, god personalbehandling och att det blir en effektiv omplacering. Försvarets personalnämnd – FPN – har vid tidigare omplacering av personal vid nedläggningsförband, bl. a. vid F 11, F 12 och Lv 5, klarat omplaceringarna på ett förtjänstfullt sätt och etablerat ett gott samarbete med personalorganisationerna.

Det har talats mycket om JAS i dag. Jag skall bara helt kort beröra några punkter.

Ibland får jag frågan om JAS verkligen kommer att kunna mäta sig med utlandets bästa flygplan. Frågan indikerar en outtalad önskan att så skulle vara fallet. Vi har en lång tradition i detta hänseende: J 29 Tunnan, 32 Lansen, 35 Draken, 37 Viggen – alla svenska flygplan som vid sin storhetstid var fullt i klass med utlandets motsvarigheter.

En grundläggande skillnad mellan förr och nu är att det förr gällde att utnyttja maximum av teknik för att få bästa operativa prestanda. I dag kan man med teknik teoretiskt åstadkomma nära nog vilka kvalificerade lösningar som helst. Redan härav följer att vi står inför den mycket svåra uppgiften att åstadkomma en teknisk-ekonomisk lösning som är tillräckligt

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

bra – inte bästa tänkbara – för våra taktiska-operativa krav. Dessutom har politiker på ett tidigt stadium lagt fast såväl kostnadsram som flygplansstorlek och principiell teknologi.

Det ligger ett mycket stort värde i att full politisk och militär enighet råder om det operativa behovet av ett framtida flygplanssystem efter Viggen. Jag anser det helt nödvändigt med ett nytt flygplanssystem i framtidens försvar, inte minst med tanke på vårt militärgeografiska läge. Luftförsvarets ökade betydelse – inte minst apostroferat genom ökat hot från s. k. kryssningsrobotar – det har även 1978 års försvarskommitté poängterat.

Knappast något annat land har från militärgeografiska synpunkter – havsomflutet som vårt land till stor del är – så gynnsamma möjligheter att på ett avgörande sätt genom tidiga attackinsatser påverka en angriparens styrketillväxt. Ingen av bokstäverna J, A, S har därför mindre betydelse än någon annan.

Tiden för att påbörja ersättningen av Viggen är ganska klart definierad till 1992. Finns ingen ersättare tillgänglig då, innebär det nära nog oreparabla organisationsförändringar. Det är en viktig anledning till att beslut i flygplansfrågan bör fattas redan i dag.

Valet av flygplanstyp innebär ett val mellan svenskt och utländskt köp. Det sistnämnda är enligt mitt förmenande i hög grad en säkerhetspolitisk fråga och en fråga om trovärdighet för vårt lands vilja och förmåga. Detta kan inte skylas över med talet om att även en svensk produkt innehåller 20–25 % komponenter från utlandet. Förutsättningen för val av en svensk lösning är givetvis att den kan åstadkommas inom ramen för tillgänglig ekonomi och fyller de uppställda operativa kraven.

Man kan konstatera att myndigheter och industri har kunnat få fram ett underlag för ett inhemskt JAS-system, avpassat till svenska förhållanden och villkor. Personligen är jag optimistisk och tror på att man kommer att lyckas och att det kommer att bli ett bra resultat. Tyvärr finns en pessimistisk syn på vissa håll. Det kan bero på att man jämför JAS prestanda med världens bästa flygplan, varvid jämförelsen kan resultera i de negativa beteckningarna "sämre än" eller "något sämre än". Många av de prestanda som då jämförs, t. ex. räckvidd, har vi inte ens någon större operativ användning för. Det kvarstående intrycket blir kanske därigenom något negativt.

Gör vi emellertid den för oss mer relevanta jämförelsen med den modernaste versionen av flygplan JA 37 Viggen – som ju JAS bl. a. skall ersätta och som i sin tur håller mycket tillfredsställande prestanda, i varje fall för 1980-talet – så blir betyget för JAS nästan genomgående "bättre än" – och det är gott nog, ja, t. o. m. bra.

När det gäller JAS tycks det som om socialdemokraterna kräver av varje uppgiftslämnare en så hög grad av långsiktig operativ, taktisk, teknisk och ekonomisk säkerhet att kraven och preciseringarna är nästan orimliga.

Socialdemokraterna önskar skjuta upp beslutet till nästa års riksmöte. Som skäl för detta har socialdemokraterna i reservation 8 tagit upp en del punkter där de önskar erhålla bättre preciseringar. Preciseringarna som socialdemokraterna vill ha ligger framåt år 2000. Man vet inte mycket mer

om förhållandena vid den tidpunkten om ett år än vad man vet i dag.

Ett uppskov med beslutet medför förordringar utan att man får något i stället. Det är hög tid att föra debatten om vårt försvar i allmänhet och flygplansfrågan i synnerhet mera pedagogiskt än demagogiskt, mera sakligt än affekterat. Det skulle öka möjligheterna att åstadkomma ett bra försvar och förhindra att stor arbetsmöda spills på rena hugskotten.

I detta anförande instämde Bertil Dahlén (fp).

Anf. 42 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Herr talman! Först några ord om flygplansfrågan. Gunnar Björk i Gävle ägnade en stor del av sitt anförande åt att konstatera vad han trodde att jag sagt bl. a. vid Storlienkonferensen, där jag skulle ha uttalat mig för att man nu skulle anskaffa ett svenskt JAS. Något sådant uttalande har jag självklart inte gjort.

Jag roade mig med att gå upp och titta på det manus som jag använde mig av på den konferensen, närmare bestämt den 6 februari 1980. De berörda delarna låter så här:

”Varken regeringen eller industrin har tidigare visat något överdrivet intresse för en bantning av den militära utvecklingskapaciteten till en rimlig nivå. Intresset för civila projekt har varit svalt. Vi vet också att erfarenheterna av flygkostnaderna i samband med Viggen, inte minst de senaste JA-kontrakten, inte manar till efterföljd.

Nu har SAAB bl. a. vid Militära flygindustrikommitténs besök i Linköping redovisat nya industriella förutsättningar för ett svenskt jaktflygplan på 90-talet. Deras uppgifter är följande:

den är i flera avseenden bättre än såväl Viggen som F 16

den är billigare än båda dessa plan

SAAB är berett att garantera ett fast pris som är 60 % av Viggens kostnader” – den kostnaden har som bekant blivit högre sedan dess.

”Är detta korrekt så är vi i en ny situation. Och till detta kan man inte säga blankt nej. Ett beslut om JAS90 kan inte tas nu, eftersom nödvändigt underlag saknas.”

Därifrån till att jag skulle ha skrivit ut någon växel att man okayar det som sedan blev resultatet av förhandlingarna mellan FMV och IG JAS är naturligtvis en orimlighet.

Men vad som är mer intressant när man tittar på gamla citat är väl Gunnar Björks agerande. Han har under ett och ett halvt års tid nu åkt land och rike runt och sagt att förutsättningen för att regeringen skall lägga fram ett förslag om anskaffning av ett nytt flygplan är att socialdemokraterna står bakom det och att vi kan få ett i det närmaste enigt beslut, i vart fall en bred uppslutning i kammaren. En del av Gunnar Björks anförande nu vädjade till socialdemokratiska motionärer och företrädare för vpk att avstå i voteringen – uppriktigt sagt tror jag att de själva är kompetenta att avgöra hur de skall rösta – men i dag är Gunnar Björk beredd att med minsta möjliga marginal genomföra ett projekt som för mycket lång tid binder inriktningen av stora delar av

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

försvarskostnaderna.

Sedan säger Gunnar Björk – det återkom också Eric Hägelmark till – att ett uppskov skulle innebära att man kastar iväg 400–500 milj. kr. Jag har väldigt svårt att se det riktiga i det resonemanget. Under en förutsättning kan det möjligen vara rätt, nämligen om prövningen leder till att man inte bör ha något flygplan. Men då har man å andra sidan fotat det ställningstagandet på bedömningar som innebär att det skulle vara avsevärt sämre att gå in för flygplanet. Under förutsättning att man säger ja till anskaffning av flygplanet kommer egentligen ingenting nytt att hända. Utvecklingsarbetet fortsätter, man jobbar vidare inom industrin – och man arbetar även med det uppdrag som vi från socialdemokratisk sida vill ge regeringen.

Det är dessa kommentarer som jag har att göra om flygplansfrågan. Med hänsyn till de osäkerheter som kvarstår också efter dagens debatt finns det all anledning att bifalla reservation nr 8. Det har vi, som bl. a. Eric Holmqvist har redovisat tidigare, mycket goda skäl till.

Låt mig sedan gå in på fredsorganisationen. Jag tror att de anställda vid de berörda förbanden inte känner sig särskilt trygga av Eric Hägelmarks deklaration att omplaceringar hittills har klarats på ett förtjänstfullt sätt. Frågan kvarstår, Eric Hägelmark, om man nu kan förutsätta några problem när det gäller omplaceringar och nya arbetstillfällen för de anställda. Varför är inte majoriteten i försvarsutskottet beredd att göra utfästelser om ersättningsjobb? Det är självklart att det finns problem, och problemen är så stora att riksdagen inte vågar göra något uttalande, enligt majoritetens uppfattning. Det är litet förvånande att man kan föra en så – uppriktigt sagt – lättsinnig argumentation som Eric Hägelmark för på den här punkten.

Gunnar Björk i Gävle säger – och därvidlag håller jag med honom – att framtida besparingar inom försvaret måste bli hårdare och ske snabbare än vad man hittills har förutsatt. Men det innebär också att ännu fler människor kommer i en besvärlig situation. Då frågar jag Gunnar Björk: Vilket ansvar är ni från regeringspartiernas sida beredda att ta gentemot de anställda? Försvarsutskottet har inte varit berett att ta något ansvar på den punkten. I propositionen finns inga utfästelser om några nya arbetstillfällen för de anställda.

Det är ganska naturligt att jag här som utgångspunkt har reservation 6, som jag nu ber att få yrka bifall till för säkerhets skull, så att jag inte glömmer bort det. Jag säger i reservation 6 nej till förslaget att lägga ner A 6. Skälet är att en nedläggning i bästa fall skulle leda till mycket marginella besparingar. Även om man inte tror på auktoriteter – Gunnar Björk gav uttryck för detta, vilket jag tycker i och för sig hedrar honom – kan man utgå från överbefälhavarens egna siffror. De kan sannerligen inte vara friserade efter den utgångspunkt som jag har att företräda. Besparingen skulle då för de första tio åren vara exakt 1,38 % av försvarsutgifterna. Den bestående besparingen skulle också bli marginell ur rent försvarsekonomisk synpunkt.

Ur samhällsekonomisk synpunkt skulle däremot följderna bli allvarliga. Uppmot 450 arbetstillfällen skulle försvinna. Det antalet motsvarar i runda

tal det antal statliga tjänster som tidigare har utlokaliserats till Jönköping. Jag läste i tidningen häromdagen att det är stopp inom regeringen för ytterligare diskussion om utlokaliseringar. Det är nog bäst att Gunnar Björk lyssnar noga på sin bisittare nu.

För personalen innebär förslaget självfallet ett slag i ansiktet. Det är svårt att inför personalen motivera ett beslut med så djupgående följder, ett beslut som dessutom är samhällsekonomiskt olönsamt. Det sitter företrädare för personalen på läktaren och lyssnar på denna debatt. Jag tror att de är intresserade av att höra vad Gunnar Björk som ordförande i dödspatrullen – som man med stolthet kallade den – har att anföra när det gäller vad som kommer att hända med denna personal.

Man behöver inte anlägga "bypolitiska" synpunkter på kravet att man skall bibehålla A 6. Såväl LO som TCO har sagt nej till nedläggningen. Och jag vill gärna understryka att de fackliga organisationerna, såväl lokalt som centralt, har gjort ett utomordentligt förtjänstfullt arbete. På deras initiativ har också en särskild utredning gjorts om de samhällsekonomiska följderna av en nedläggning. Det är bara att beklaga att man från regeringshåll inte har dragit de korrekta slutsatserna av detta utredningsarbete.

Naturligtvis kan man mot detta resonemang anföra att det är nödvändigt att man sparar pengar också inom försvaret. Den uppfattningen delar jag, som jag tidigare sade, helt och fullt. Men då skall man göra vettiga besparingar. En sådan möjlig besparing, som jag har gett uttryck för i ett särskilt yttrande i anslutning till utskottets betänkande, är att man skär rejält i den centrala militära byråkratin. De gemensamma militära myndigheterna har i dag, enligt försvarsministern, 6 851 anställda. Därtill kommer försvarsgrensstaberna, försvarsstaben och FRA. Totalt handlar det om ca 10 000 anställda. En jämförelse med Finland, som också är ett litet, neutralt land, visar att den finska huvudstaden, som i stort fullgör motsvarande uppgifter som de myndigheter som jag här har räknat upp, endast har ungefär 700 anställda eller mindre än en tiondel av det svenska antalet. Jag tycker uppriktigt sagt att det nu är hög tid att vi riktar sparstrålkastarna mot de herrar, för det är mest herrar det handlar om, som befolkar de militära myndigheternas kanslier, inte minst här i Stockholm.

Jag tror att det är viktigt för en demokrati som bygger på ett folkförsvar att man är rädd om den del av försvaret som har en folklig förankring och som är det främsta uttrycket för denna förankring, nämligen just utbildningsförbanden. Samtidigt är det också viktigt, inte minst ur ekonomisk synpunkt, att man håller nere antalet militärbyråkrater.

Låt mig i punktform nämna ytterligare skäl för ett bibehållande av A 6:

De omfattande problem för personalen som en nedläggning orsakar.

Ökande värnpliktssociala problem för ungefär 60 % av de värnpliktiga som har sin bostadsort mindre än fem mil från förbandet.

Kontakten bygd-förband försvinner i en region med omkring 150 000 invånare.

Högre kostnader i samband med fortsatt utnyttjande av miloskjutfältet i

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Skillingaryd, då A 6 endast ligger fyra mil därifrån.

Outnyttjade byggnader i A 6:s omedelbara närhet till ett värde av omkring 100 milj. kr.

Olösta markfrågor, som kan bli ett framtida problem.

Nyorganisering och därav följande störningar i officersutbildningen – artilleriets officersskola ligger i Jönköping.

Artilleriinspektörens uttalande att A 6 bör vara kvar.

Försämrad service och verksamhet för frivilligorganisationerna.

Trots alla dessa argument, har man ingenting att komma med om ersättningar eller kompensation.

Herr talman! I den kommande voteringen bör rimligen moderata samlingspartiet fullfölja den linje som man gav uttryck för i 1976 års valrörelse. Då stod moderaterna – det är bra om Per Petersson, utskottsordförande och aktiv moderat, nu lyssnar litet extra – utanför A 6:s kaserngrindar och delade ut flygblad, där det stod att läsa:

”Socialdemokratisk försvarspolitik hotar A 6 existens

Moderaterna vill behålla A 6

Trygga A 6 framtid – rösta moderat.”

Efter 1976 års val försvann den socialdemokratiska regeringen, och in i försvarsdepartementet marscherade en moderat försvarsminister. Samma försvarsminister gav sedan tilläggsdirektiv till försvarskommittén, vilka nu lett till förslaget om nedläggning. Så om den förra försvarsministern bäddat för nedläggningen, så hoppas jag de moderata ledamöterna i riksdagen står fast vid sitt vallöfte, även om Per Petersson varken i utskottet, i ”dödspatrullen” eller i annat sammanhang gett uttryck för detta. Men det är ju nu på modet att svika vallöften.

Det är ett mycket allvarligt beslut som kammaren står inför. Därför ber jag ledamöterna att mycket noga betänka sitt ställningstagande. Det beslut som fattas i dag kan knappast rivas upp. Beslutet kommer att gälla. Att nu rösta för en nedläggning och sedan fundera på att riva upp beslutet vid ett senare tillfälle är en orimlighet både ur planeringssynpunkt och från personalsynpunkt. Därför kommer det beslut som fattas i dag att ligga fast, och därför hoppas jag också på ett bifall till reservation nr 6.

Reservation nr 10, som jag också ber att få yrka bifall till, handlar om underhållet av försvarsmaterielen. I propositionen föreslås ett avskaffande av huvudverkstadsavtalet. Genom detta avtal har förenade fabriksverken förbundit sig att ha speciella resurser i form av utrustning och personal disponibla för försvarets räkning. Försvaret har å andra sidan genom materielverket förbundit sig att utnyttja dessa resurser. Från socialdemokratisk sida menar vi att hittillsvarande system i huvudsak fungerat väl. Därför är det oroande att regeringen nu vill riva upp avtalet. Vi skall komma ihåg att den materiel det handlar om skall underhållas för en period av kanske 20 år. Underhållet måste därför ha en stark kontinuitet. En av fördelarna med avtalet är att fabriksverken har kunnat bygga upp en mycket avancerad och väl fungerande underhållsorganisation. Det vore ett slöseri med resurser om inte denna organisation också i framtiden kunde utnyttjas rationellt.

Förenade fabriksverken bedriver inte själv tillverkning av vare sig flygplan, motorer eller flygplanselektronik. Därmed står man också, vilket är en fördel, *neutral* i förhållande till såväl tillverkare som kund. Därför har FFV också stora möjligheter att utan några som helst biintressen avväga om man skall reparera en felaktig reservdel eller byta ut den, för att kunden med bibehållen driftsäkerhet skall kunna få underhållet så billigt som möjligt.

Vi menar också från socialdemokratisk sida att det med tanke på omfattningen och komplexiteten i de tjänster det handlar om är svårt att få underlag för två konkurrerande leverantörer.

Slutligen handlar det självfallet här också om stora pengar. Därför är insynen och kontrollen från statsmakternas sida också av största vikt. FFV:s ställning som verk underlättar rimligen denna insyn och kontroll.

Till slut, herr talman, vill jag i anledning av förslaget från utredningen U 80 göra ett tillägg. Det är viktigt att man försöker nå en bättre samordning av verksamheten mellan de statliga verkstadsresurserna, såsom också föreslagits av SAMVERK. Om de statliga verken därigenom får till stånd en samordning, kan man också bättre utnyttja de egna samhällsliga resurserna och slipper därmed att lägga ut verksamheter i så stor utsträckning på entreprenad.

I detta anförande instämde Ingegerd Elm och Helge Klöver (båda s).

Anf. 43 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! Åke Gustavsson tog upp vad han anser vara feltolkningar från pressens sida av vad han sade i Storlien för två år sedan. Det är möjligt att sådant kan uppstå i en god och kamratlig atmosfär. Två av de här journalisterna talade med mig på kvällen, och de hade en annan beskrivning än den Åke Gustavsson har, men det må vara honom förlåtet.

När det gäller frågan om en rösts övervikt för i flygplansärendet har jag hela tiden hävdad att det är bra om man kan få igenom ett sådant beslut med en större majoritet än en röst. Jag har sagt att man bör om möjligt söka bredare lösningar. Det tycker jag fortfarande. Det har varit min förhoppning i det längsta att man från socialdemokratiskt håll skall ha förmåga att ta ansvar. Det har också sagts från socialdemokratiskt håll att man förut var enig i försvarspolitiska frågor. Men det som skiljer i dag är att vi förr i tiden hade en ansvarsmedveten opposition, vilket vi inte tycks ha nu.

Beträffande fredsorganisationsfrågorna är det naturligtvis beklagligt att de orter och bygder som berörs känner av förbandsnedläggningarna. Det är trist att konstatera. Om man gör som Åke Gustavsson och utgår från ett enskilt förband kan naturligtvis besparingarna synas små. Men de förhållandena att vi kommer att ha 6 000 färre värnpliktiga om nio år och att vi på grund av vapenfri tjänst kommer att ha färre rekryter leder till ett minskat utbildningsbehov. Det är det som vi har att ta hänsyn till.

När det gäller arbetsstillfällena har försvarsministern tagit en rad regionalpolitiska hänsyn i sina bedömningar. Det gäller Karlsborg, Härnösand, Kristinehamn. Trots att vi nu bevarar Milo Bergslagen har vi kvar

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

förstärkning till Kristinehamn. Vi har tagit regionalpolitiska hänsyn i Blekinge och på en rad andra orter.

Sedan till frågan om A 6. Jag skall aldrig nämna ordet dödspatrullen igen – jag utgår ifrån att alla förstår vad som menas när man använder ordet arbetsutskott. Arbetsutskottet var alltså enigt om att A 6 skulle läggas ner. Det är också intressant att konstatera att förslaget stått sig genom försvarsutskottet.

Vad sedan gäller den centrala byråkratin är Åke Gustavsson väldigt inkonsekvent. Han gjorde en rad uttalanden, nästan varje vecka, förra året när vi var ute och åkte med arbetsutskottet. Nu har han skrivit under att vi skall behålla Milo Bergslagen, som ju är en halvcentral myndighet. Sedan glömmer han bort att hälften av de centrala myndigheterna inte ligger i Stockholm. De ligger i Eskilstuna, Karlstad, Kristianstad, Umeå, Linköping. De är alltså utlokaliserade. På den punkten tycker jag att de besparingar på 30 % vi nu gör är nog så hårda för personalen.

Anf. 44 ERIC HÄGELMARK (fp) replik:

Herr talman! Ja, Åke Gustavsson, att avbryta det svenska projektet och i stället välja ett utländskt alternativ kommer uppskattningsvis att kosta ca en halv miljard. Socialdemokraterna har tidigare riktat kritik mot "bortkastade" pengar på flygplansutredningar. Ett uppskov medför stora nackdelar, även om beslutet innebär att projektet senare faktiskt kommer att genomföras. Man förlorar planeringskostnaderna på 400 000. Visserligen ställer industrin upp med hälften av dessa pengar. Det kommer säkert att bli en del andra fördyringar i ett sådant sammanhang. Det är riktigt, Åke Gustavsson.

Jag sade att FPN klarade dessa omplaceringar på ett förtjänstfullt sätt. Jag nämnde F 11 i Nyköping, F 12 i Kalmar och L v 5 i Sundsvall. Det har jag fått belägg för, både av berörda personer och av personalorganisationer, som jag har talat med i den här frågan.

Ju fler förband vi lägger ned, desto svårare blir det att placera folk. Det är helt klart. Därför sade jag i mitt anförande att myndigheterna måste visa generositet och att man måste få i gång en effektiv omplacering av personalen.

Anf. 45 ÅKE GUSTAVSSON (s) replik:

Herr talman! Först noterar jag att Gunnar Björk i Gävle backar när det gäller påståendet om vad jag skulle ha sagt i Storlien, och det är bra.

Sedan till sakfrågan. Nu tonar Gunnar Björk ned talet om breda lösningar. "Om möjligt" skall det vara breda lösningar. Ja, det är bra att man eftersträvar sådana. Men när det nu inte blir något brett ställningstagande från riksdagens sida – dessutom har Gunnar Björk tidigare sagt att en förutsättning för att regeringen skall lägga fram ett förslag är att det finns en bred anslutning, att också socialdemokraterna ansluter sig – konstaterar jag att ni från borgerlighetens sida inte anser det vara särskilt viktigt med bred anslutning i en fråga som handlar om 50 000 milj. kr. och som binder

försvarsutgifterna för lång tid framöver. Jag menar att det hade varit möjligt med en bred anslutning, om man hade följt den socialdemokratiska linjen. Eric Hägelmark hävdar att projektet kostar 500 milj. kr. Under förutsättning att det blir ett ja till JAS, är det ingen kostnad. Även om den kostnaden var ett faktum, skulle den vara motiverad med tanke på att projektet är så oerhört omfattande.

När det gäller fredsorganisationen säger Gunnar Björk att försvarsministern tagit en rad hänsyn. Ja, i vissa fall har man gjort det, och det har varit nödvändigt. Det skulle vara en skandal utan like om man inte hade haft några ersättningsprojekt för Karlsborgs del, för att nu ta ett exempel. Så något annat var inte att vänta.

Min fråga till Gunnar Björk i Gävle kvarstår emellertid: Vilka personalpolitiska och regionala politiska hänsyn har man tagit när det gäller de anställda på A 6? Jag begär inte svar på någon annan fråga som jag har ställt, bara jag får ett svar i detta avseende.

Anf. 46 GUNNAR BJÖRK i Gävle (c) replik:

Herr talman! För personalen på A 6 gäller samma regler som för personalen på alla andra förband. Då avses även personalindragningarna. Det är viktigt att meddela om indragningar i så god tid att omställningsproblemen kan klaras. Fem år i förväg talar vi alltså om att det kommer att ske förändringar. Vilket annat organ i samhället gör det? Inget. Det är alldeles riktigt att göra så. Sådana här saker skall skötas på bästa sätt. Staten skall gå före med gott exempel.

Vi har tagit regionalpolitiska hänsyn genom att meddela att det inte skall bli några förändringar i fråga om Eksjö, därför att Eksjö regionalpolitiskt är mera utsatt än Jönköping. Det är ett ställningstagande som jag för min del står fast vid.

Åke Gustavsson erkänner att han i två år har diskuterat och även funderat över frågan om en efterträdare till Viggen. Sanningen är ju den att Åke Gustavsson, Mats Hellström och Lena Hjelm-Wallén för tio år sedan väckte en motion, där de tog upp just denna fråga. Man har alltså haft tio år på sig och inte sex dagar, som en del försöker göra gällande. Man har haft gott om tid på sig för att förbereda ett ställningstagande – men det gäller att också ha förmågan.

Jag tycker att det hade varit bra med en större enighet, men en sådan har det inte gått att uppnå. Jag anser inte att regeringen för den skull skall undandra sig anvaret för vårt lands förhållande till andra länder genom att börja sjabbla som socialdemokraterna gör i sin reservation, där man återigen diskuterar utländska alternativ, som sätter oss i händerna på USA-administrationen. Med den skrivning som föreligger finns den risken.

Det är bra att vi har en regering som regerar i ett läge där det inte finns någon opposition som är beredd att vara med och fatta beslut i besvärliga frågor.

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

Anf. 47 ÅKE GUSTAVSSON (s) replik:

Herr talman! Först något om fredsorganisationen. Gunnar Björk i Gävle framhåller att det som gäller för A 6 och personalen där också gäller för andra förband. Men det säger ju ingenting. Alltså är man inte beredd att göra något, och det beklagar jag. Jag vill uppmana regeringen – jag ser att försvarsministern finns i kammaren – att verkligen med stort allvar ta tag i frågan, under förutsättning att riksdagens beslut går emot reservationen.

I en anda av generositet säger Gunnar Björk att man låter Eksjö vara. Det skulle bara fattas att man skulle "gräva" också där, att förband i Eksjö skulle offras. Någon måtta på tokigheterna får det väl ändå vara!

Gunnar Björk sade också att jag har diskuterat flygplansfrågan i tio år. Uppriktigt sagt har jag inte diskuterat den frågan förrän på senhösten efter valet 1979, då vi fick information genom den Norlingska kommittén i Linköping. Därefter har det inte varit någon seriös diskussion förrän våren 1980. Men även då var det bara fråga om ett koncept. Vad det handlar om är ju att vi inte haft någon möjlighet att ta ställning till det aktuella avtalet förrän under de sex dagarna. Det handlar ju ändå om vilka utfästelser vi gör som avtalsslutande part. Men under mellantiden – under de här tio åren – har Gunnar Björk hunnit med att diskutera B3LA, SK/A38 och SK2. Hade man fortsatt hade man till slut hamnat på ett flygplan som drivits med torv, för man sänkte ambitionsnivån hela tiden.

Anf. 48 OLOF PALME (s):

Herr talman! Eftersom jag har befunnit mig på resande fot i natt, har jag inget anförande att uppläsa utan kommer att tala mera fritt.

Låt mig börja med några allmänna synpunkter.

I kärnvapnets tid har begreppet militär seger förlorat sin innebörd. I ett kärnvapenkrig mellan de ledande stormakterna kommer det inte att finnas några segrare utan bara förlorare. Förlusten kommer att vara av den omfattningen att människosläktets överlevnad står i fråga.

Detta inser de flesta. Därför söker man på olika sätt förebygga risken för ett totalt krig. I stället har man börjat utveckla teorier om s. k. begränsade kärnvapenkrig och utvecklat vapen anpassade till ett sådant krig: granater, kortdistansraketer, minor. De kallas för minivapen, men man skall ha klart för sig att den genomsnittliga sprängkraften för dessa minivapen är ca 10 kiloton, dvs. ungefär sprängkraften för den bomb som fälldes över Hiroshima och som på tre sekunder dödade 140 000 människor.

Man har alltmör kommit att inse att begränsade kärnvapenkrig aldrig kommer att kunna föras. De kommer att utvecklas till det totala kriget. Alla dessa s. k. småvapen och med dem förbundna teorier ter sig som snubbeltråd, som kan utlösa den totala förintelsen.

För att undvika detta finns egentligen bara en väg. Det är att helt eliminera kärnvapnen, speciellt på den europeiska kontinenten där de framför allt finns lagrade.

Man kan behjätta dem som kräver en omedelbar och total avrustning eller som kräver att alla kärnvapen skall elimineras i ett slag. Tyvärr är detta

orealistiskt. Det gäller att vi i stället försöker finna en process som går gradvis, en nedåtgående spiral i stället för denna ständigt pågående kapprustning.

När man gör det finner man snart det nära samband som finns mellan kärnvapnen och den s. k. konventionella upprustningen. De stora kärnvapenstyrkorna i Europa byggdes upp av amerikanerna ursprungligen därför att man därigenom skulle motverka Sovjetunionens övervikt i konventionella styrkor. Men därav följer logiskt sett att om man kunde uppnå ungefärlig jämvikt när det gäller de konventionella styrkorna, vore ju kärnvapnen onödiga. Jag har alltså ständigt föreställt mig denna gradvisa process på det sättet, att samtidigt som man börjar en eliminering av kärnvapen – funktionellt, geografiskt eller hur man vill – så upprättar man en jämvikt i fråga om konventionella vapen. Detta är fullt möjligt och realistiskt. Jag skall här inte gå in på de olika steg som kan vara nödvändiga.

Jag säger detta därför att vi kommer att få leva med förekomsten av konventionella vapen under ganska lång tid. De utgör ingen idyll. Tvärtom sker en fruktansvärd teknisk utveckling också när det gäller det konventionella kriget. Det finns redan nu s. k. överkill-kapacitet när det gäller de konventionella vapnen, i Europa och på båda sidor. Man skulle dock kunna uppnå denna jämvikt i fråga om konventionella vapen på en betydligt lägre nivå än f. n. – det är också ett realistiskt mål. Nedrustningsansträngningarna bör inriktas på detta.

Jag vill tillägga några andra allmänna synpunkter.

Världen håller på att rusta sig till döds. Jag vet inte om de samlade försvarsutgifterna i dag utgör 650 eller 700 miljarder dollar – de är i alla fall i ständig progression. Det sker en militarisering icke bara i de industrialiserade länderna utan också i de fattiga länderna, som söker sin trygghet däri. Risken finns att Falklandskrisen kommer att leda till att allt fler utvecklingsländer säger sig att "vi har väl inget val än att försöka skaffa oss alla dessa nya fina vapen för vår trygghet".

Detta har inga goda, gynnsamma effekter för världsekonomin. Det är naturligtvis starkt inflationsdrivande, eftersom också Reagan efterfrågar vapen. Det är alltså inget tvivel om att rustningskostnaderna är en av de väsentliga orsakerna till världsinflationen. Det gagnar icke på sikt sysselsättningen. Det finns en gammal teori från Keynes läroböcker, som säger att det var upprustningen som klarade världsdépressionen på 1930-talet. Man tillverkade marschkängor och kanoner, och därmed satte man folk i arbete. Det är bara det att den moderna militärindustrin till mycket liten del består av tillverkning av kängor och kanoner. Den består främför allt av elektronisk industri, där det redan är brist på arbetskraft. Man tar arbetskraft från områden som är starkt expansiva, och därmed bidrar man till konkurrens om arbetskraften. Det leder till löneglidning, som icke särskilt ökar sysselsättningen men däremot driver på inflationen.

Det har gjorts många beräkningar, och i en sådan vägs en miljard satsad på militärutgifter mot en miljard satsad på olika andra ändamål. Om man satsar miljarden på sjukvård eller utbildning finner man att sysselsättningseffekten

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

blir mycket större än om man satsar miljarden på militärutgifter.

Jag tror heller inte att militariseringen är särskilt gynnsam för den tekniska utvecklingen. Det är också en av illusionerna att de s. k. spin off-effekterna av försvarsutgifterna är väldigt stora och driver på den tekniska utvecklingen. Det kan vara så i vissa fall, när man kan säga sig att staterna av andra skäl icke skulle satsa på en sådan teknisk utveckling. Men vilka länder har haft den snabbaste tekniska utvecklingen efter andra världskriget? Jo, det är Tyskland och Japan. Men Japans militärindustri är mindre än dess leksaksindustri. I Japan har man alltså kunnat använda sin tekniska kapacitet till att utveckla civila produkter och har icke behövt föröda den på militära produkter, och därigenom har deras tekniska utveckling gått snabbare än utvecklingen i andra industriländer.

Slutligen: I alla länder, framför allt i de fattiga länderna med sina usla statsbudgetar, konkurrerar militärutgifterna med utgifterna för sociala och kulturella ändamål. De minskar alltså människornas välfärd. I denna sjuka världsekonomi utgör inte militärutgifterna en positiv faktor, utan en svår belastning.

Det finns alltså överväldigande skäl för en nedrustning, både för att öka folkens välfärd och, framför allt, för att öka deras trygghet. Om man icke längre kan bibehålla den gamla tanken på att rusta för att förhindra angrepp eller för att kunna vinna ett krig om det bryter ut, när den gamla vedergällningstanken icke längre håller, då måste man försöka finna en annan teori. Då får man göra det revolutionerande ingreppet i tankevärlden att ställa in sig på att bygga säkerheten tillsammans med sin motståndare i stället för mot honom. Då får man gå fram på den svåra, knaggliga vägen av överenskommelser om fred och överlevnad i stället för att inrikta sig på en tävlan om förstörelse och krig.

Det är i denna miljö som vi skall se det svenska försvaret och den svenska säkerhetspolitiken. Eftersom vi anser den väsentligaste uppgiften i Europa vara att åstadkomma en gradvis eliminering av kärnvapnen under tillskapad konventionell jämvikt och eftersom vi, klokt nog, helt avvisar tanken på att ha kärnvapen, är det vår uppfattning att vi bör behålla ett konventionellt svenskt försvar. Det kan i en process av bevarad och fördjupad avspänning och av gradvis nedrustning spela en fredsbevarande roll och dessutom vara ett värn för vår trygghet vid påtryckningar utifrån. Men självfallet är det en ekonomisk belastning för oss. Att vi samtidigt har en önskan att medverka i en gradvis nedtrappning av försvarsutgifterna över hela vår kontinent och att inrätta oss på ett sådant sätt att detta blir möjligt skapar givetvis en tveksamhet inför långsiktiga bindningar, men i vissa fall kan sådana inte undvikas.

Tidigare socialdemokratiska talare har redovisat vårt partis inställning när det gäller frågan om anskaffning av ett nytt flygplanssystem efter Viggen. Låt mig emellertid rekapitulera huvudpunkterna i vårt ställningstagande och sedan gå över till själva handläggningen av frågan.

Inom socialdemokratin insåg vi att detta var ett stort och viktigt beslut. Vi tillsatte redan i höstas en grupp inom partiledningen tillsammans med

fackföreningsrörelsen för att förbereda den här frågan. Vi hade många och långa sammanträden med företrädare för industrin, flygvapnet och andra militära myndigheter, och vi försökte skaffa oss en så god inblick som det i den situationen gick att få. Vår utgångspunkt var i grunden positiv. Vi anser att vi behöver ett flygplan efter Viggen. Vi anser att det är en påtaglig fördel om detta är svensktillverkat. Men vi är inte beredda att fatta beslut om ett sådant projekt obesett, utan ett beslut måste föregås av en mycket, mycket noggrann granskning.

När vi hållit på med denna granskning i ett par månader greps vi av ganska stor oro och gick upp till regeringen och anmälde att vi fann att beslutsunderlaget var otillräckligt och att det behövdes betydligt större insatser för att klara ut förutsättningarna för det här projektet. Regeringen lovade återkomma men gjorde inte det – det skall jag återkomma till längre fram.

Socialdemokraterna i försvarsutskottet hade arbetat med den här frågan, och vi hade denna speciella JAS-grupp, så vi tyckte att vår kunskapsnivå motsvarade vad som över huvud taget var möjligt vid den tiden.

Detta var bakgrunden till den socialdemokratiska partimotionen i anslutning till försvarspropositionen. I motionen framhöll vi att det enligt vår bedömning behövs ett nytt flygplanssystem efter Viggen. Av främst industripolitiska skäl borde ett beslut inte uppskjutas till ett kommande försvarsbeslut, även om det t. ex. genom en livstidsförlängning av Viggen skulle vara möjligt att upprätthålla kapaciteten i det svenska flygvapnet.

Vi anser att det finns flera fördelar, om utvecklingen i stor utsträckning – liksom produktionen av planet – kan ske i Sverige. Samtidigt kan vi konstatera att det från utländska flygplansföretags sida visats ett stort intresse för att diskutera samproduktion och licenstillverkning vid anskaffning av ett utländskt alternativ.

Med hänsyn till de brister som förelåg i beslutsunderlaget, när vi i mars skulle ta ställning till regeringens proposition – brister som klart framgick inte minst av det dokument som försvarets materielverk överlämnade till regeringen – knöt vi därför till ett genomförande av IG JAS-projektet sju villkor utöver vad som från tekniska, ekonomiska och kommersiella synpunkter ingick i ett för statsmakterna godtagbart avtal. Dessa villkor var följande:

1. Några löften om framtida anslagshöjningar för försvarsmakten – t. ex. för att åstadkomma en "realt bevarad köpkraft" – kan inte utställas.

2. JAS-projektet måste hålla sig inom den av överbefälhavaren anvisade ramen 24,9 miljarder kronor fram till sekelskiftet.

3. Projektets prestanda skall långsiktigt svara mot vad överbefälhavaren och chefen för flygvapnet bedömer vara erforderligt. Därvid skall luftförsvarsuppgiften vara den centrala.

4. Projektets realiserbarhet, som för dagen är oklar, måste kontinuerligt granskas av de ansvariga militära myndigheterna. Full insyn från statens sida i tekniskt och ekonomiskt avseende måste därför finnas. Om allvariga problem uppstår måste staten ha rätt att avbryta projektet. Industrin måste i

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

avtal utfästa sig att ta en inte öväsentlig ekonomisk risk i detta sammanhang. Även för driftsäkerheten i projektet måste rimliga garantier ges av industrin.

5. Skulle kostnadsfördyringar uppstå – t. ex. genom att de militära myndigheterna ställer krav i fråga om modifieringar – måste dessa betalas inom ramen för flygvapnets anslag. De får alltså inte inkräkta på det utrymme som enligt nuvarande planering avdelats för övriga försvarsgrenar och ändamål.

6. Staten måste ha fri nyttjanderätt till de teknologiska innovationer och övrigt underlag av likartad natur som kan framkomma under arbetet med JAS-projektet.

7. För den framtida planeringen inom flygindustrin bör det klargöras att något nytt projekt för utveckling av flygplan ej kan vara aktuellt när utvecklingsarbetena för JAS börjar minska vid 1990-talets början. Industrin måste därför inrikta arbetet mot en på i huvudsak civil produktion baserad flygindustri.

Detta slog vi alltså fast. Vi fattade då vårt beslut, kan man säga. Vi anslöt oss till tanken på en efterföljare till Viggen och till att det var klart fördelaktigt om planet kunde anskaffas i Sverige. Av industripolitiska skäl ville vi inte vänta med ett ställningstagande tills det var strikt militärpolitiskt nödvändigt, men vi ställde sju mycket bestämda villkor för ett ja till det här flygplanssystemet.

När dessa villkor offentliggjordes sade man från alla håll att de var rimliga. Förhandlarna var mycket glada, för det var väl det klaraste besked som de fått från något politiskt håll. Försvarsministern säger ju fortfarande att dessa villkor skulle vara uppfyllda. Det visar att han kanske inte helt har satt sig in i villkoren eller i projektet.

Jag vill ändå framhålla att en rad av dessa av oss uppställda villkor är uppfyllda, och jag vill gärna säga att statens förhandlare, försvarets materielverk, i förevarande situation har fört förhandlingarna långt och såvitt jag förstår gjort ett bra jobb. Det har vi ingen anledning att anmärka på, inte minst med tanke på att man har en svag bakgrund när det gäller stöd från regeringens sida. Men samtidigt måste vi som nästa steg konstatera att de villkor som vi uppställde på två avgörande punkter icke är uppfyllda.

Den första punkten gäller prestanda. Där är det alldeles klart att det inom den högsta militärledningen finns delade meningar. Marinchefen hävdar att det finns starka skäl att förutsätta att en modifiering av projektet måste genomföras tidigt, så att erforderliga prestanda kan uppnås. Han förordade med andra ord ett bättre men då också ett dyrare flygplan. Arméchefen avstyrker JAS-projektet, eftersom man anser att det från både operativa och ekonomiska utgångspunkter innehåller så stor osäkerhet. Det föreligger enighet i militärledningen om behov av anpassningsåtgärder, alltså förändringar av flygplanet, på litet längre sikt. I JAS-projektet har vissa eftergifter gjorts i förhållande till tidigare uppställda krav, och enligt ÖB bestyrker den gjorda värderingen vikten av anpassningsåtgärder. Skilda meningar har t. ex. framkommit om behovet av modifieringar av motorn.

Det här är viktigt. Man är, för att uttrycka det mycket enkelt, inte riktigt på det klara med hur vingen till flygplanet skall vara, och man är inte riktigt på det klara med hur motorn skall vara. För lekmannen förefaller vinge och motor vara icke oväsentliga beståndsdelar i ett flygplan. Vi måste kunna säga att det är gammal svensk tradition att den materiel som vi skall sätta svenska försvarsanställda i skall vara av god kvalitet. Vi kan inte ta ansvar för låt mig säga en luftburen variant av kryssaren General Belgrano, för då skulle vi ta på oss ett oerhört ansvar. Nu tror jag inte att det är fallet. Jag tror att detta i grunden är ett bra plan i och för sig. Men det finns så delade meningar om planets prestanda och så pass stora oklarheter, att det inte är så att säga beslutfört.

Den andra invändningen är på sätt och viss allvarligare. Vi angav en mycket precis kostnadsram för det här projektet. Nu framgår det av förhandlingarna att projektet inte kan förverkligas inom den kostnadsram som tidigare angivits – 24,9 miljarder. Det har blivit 800 milj. kr. dyrare, enligt regeringens egna påståenden.

Vi har ju fått utomordentligt kort tid på oss för att se på detta. Vi hade sex dagar på oss, räknade vi ut, sedan kontraktet kom och vi skulle ta ställning. Men det framgick mycket snabbt och mycket klart att det var fråga om betydligt större överskridanden.

Viss vapenanskaffning, som tidigare planerats ske före sekelskiftet, har förts över till tiden därefter. Därför är regeringens egen kostnadsökning inte 800 milj. kr. utan 1 100–1 200 milj. kr. Avtalet utgår från en utomordentligt låg dollarkurs. Enbart en uppräknings från 4:58 till 5 kr. ger en merkostnad på 500 milj. kr. Vid beloppet 5:65, som svarar mot en mera aktuell dollarkurs, blir fördyringen 1,3 miljarder kronor. Nu vill jag inte svära på dollarkursen, men lägger man sig på en uppenbart orealistisk nivå för att kunna pressa ned de angivna kostnaderna, ger man inte en riktig bild.

Man har från regeringens sida pekat på att det skulle finnas 2,5 miljarder avdelade i reserver för att möta kostnadsökningar under resans gång. Men numera har den posten döpts om till Övrigt, därför att man efter avtalsförhandlingarna kan säga att den posten kommer att belastas med kostnader som man tidigare inte räknade med. Det kan bli fråga om mycket betydande belopp.

Jag har nyss pekat på behovet av att modifiera flygplanet i framtiden till de krav som en förändrad stridsmiljö kan ställa redan under 1990-talet. Vi vet av erfarenhet att sådant kostar mycket pengar.

Redan i dagens läge föreligger som en option en alternativ vingutformning för JAS som kallas Rockwellvingen. Utvecklingsarbetet och kostnaderna för de 30–40 första flygplanen går på 300 milj. kr. Därtill kommer också andra önskemål om kvalitetsförbättringar redan i nutiden som inte heller de finns inkalkylerade i kostnadsramen. Några medel för en eventuell anpassning av motorn finns inte heller avdelade.

Om man till detta lägger t. ex. osäkerheten beträffande hur indexsystemet i avtalet slår liksom beträffande möjligheterna att genomföra den avsedda personalminskningen inom materielverket, är slutsatsen alldeles klar: den

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

kostnadsram som ställts upp kan icke hållas:

Detta är allvarligt, eftersom det låser oss för lång tid. Det går inte att nu sätta i gång ett så omfattande projekt som detta i förhoppning om att det alltid ordnar sig, att försvarsramen kommer att höjas i framtiden för att garantera den krigsorganisation som man förutsätter i årets försvarsbeslut.

Med ledning av det material som försvarsstaben och flygstaben har redovisat för oss om flygvapnets ekonomiska planering till år 2000 kan vi konstatera att det inom flygvapnet odisponerade utrymmet – det utrymme som inte bundits upp genom beslut om utbildning, organisation samt anskaffning och drift av Viggen och JAS – är av samma storlek som det belopp som skall erläggas i förskott för den produktion av JAS-plan som skall ske efter år 2000, ca 900 milj. kr. Några marginaler därutöver finns inte.

Jag har tagit upp detta ganska utförligt. Det var dessa grundkunskaper som vi skaffade oss när vi höll på med den här frågan i vintras för att kunna bedöma ärendet någorlunda när det väl kom. Dessutom har vi tidigare erfarenheter.

Vår allmänna bedömning är att detta projekt är ungefär 4 miljarder, 15–20 %, dyrare än den ram som vi kan stå ut med. Inemot 4 miljarder är ett utomordentligt väsentligt överskridande.

Regeringen har tagit oerhört lättsinnigt på detta. Därav drar jag den slutsatsen att man inte räknar med att behöva ta ansvar för att ro det här projektet i land i praktiken. Det är alltid hejsan att ta beslut utan att behöva räkna på kostnaderna – men vi tvingas ju räkna.

Det här är ganska viktigt för förtroendet hos människorna. Om vi tar beslut om detta projekt nu skall vi leva med det i 50 år framåt. Då måste människorna ha förtroende för att politikerna noga har gått igenom kostnaderna och vet vad de ger sig in på.

Vi gick till regeringen i februari och sade: Det här ser inte bra ut. Det är ett dåligt beslutsunderlag på många punkter. Det finns stora osäkerheter, och vi varnar för det. Vi kan nu konstatera att dessa till mycket stor del finns kvar.

Jag vill inte påstå att regeringen vid detta tillfälle bidrog med många synpunkter i sak, men man lovade i alla fall att återkomma. Det gjorde regeringen emellertid aldrig – och det hör också till bilden.

Jag ser att försvarsministern påstår att vi har haft full insyn i det arbete som föregått regeringens förslag. Det är en mycket stor överdrift. Vi har fått de rapporter som de militära myndigheterna insänt till regeringen. Vi har därutöver själva genom olika kontakter och diskussioner försökt komplettera den bild som detta material ger, vilket sekretesskäl sätter gränser för.

Det var först när avtalet förelåg i början av maj som man kunde bilda sig en verklig uppfattning om konsekvenserna tekniskt, ekonomiskt och kommersiellt. Vi bildade oss också en uppfattning, så mycket vi alltså kunde göra det.

Vi fann då positiva ting, t. ex. villkor som hade klarats av. Men det förelåg

oklarhet om prestanda och det var ett mycket stort kostnadsöverskridande. För att ändå försöka att skapa enighet kring detta projekt föreslog vi att det skulle ske en översyn där alla försvarsgrenschefer skulle vara med, eftersom de inte var eniga, och där de politiska partierna skulle vara med för att se om det kunde skapas enighet. Detta har regeringen sagt nej till. Den har över huvud taget inte velat lyssna. Den borgerliga majoriteten tycks vara beredd att driva igenom detta beslut med knapp majoritet.

Jag vill påpeka för riksdagens ledamöter att det finns en utomordentligt väsentlig skillnad mellan detta beslut och de beslut som drevs igenom för en vecka sedan om försämrad arbetslöshetsförsäkring och försämrad sjukförsäkring, ty det är beslut som en ny riksdagsmajoritet omedelbart kan riva upp – kanske beslutet om karensdagarna aldrig ens träder i kraft. Men det beslut det nu gäller är förenat med betydande skadestånd, om det rivs upp. Hur mycket pengar det är fråga om, vet vi inte – det är nästan omöjligt att beräkna.

Till yttermera visso skall oenighet om tolkning av avtalets bestämmelser prövas av en skiljenämnd vars ledamöter skall utses av högsta domstolen, ingenjörsvetenskapsakademien och, av någon grundläggande anledning, av Advokatsamfundet. Det här blir dryga pengar. Därmed har regeringen och den borgerliga utskottsmajoriteten försökt att sätta tvångströja på kommande riksdagsmajoriteter. Deras valfrihet och handlingsmöjligheter begränsas. Möjliga besparingar får vägas mot av skadeståndsanspråken påtvingade fördyringar.

Därmed får detta försök att med kort varsel driva genom ett avtal om JAS med en rösts majoritet ett drag av kupp och innebär egentligen ett svårt demokratiskt övergrepp. Detta kunde man ha försvarat, om oppositionen hade haft gott om tid på sig att sätta sig in i och bedöma kontraktet, om man hade varit beredd att lyssna till avvikande synpunkter och om man hade tagit upp ingående förhandlingar med oppositionen. Nu fick vi sex dagar på oss att granska kontraktet och ta ställning till det. Något samråd med oss ägde över huvud taget inte rum. Då blir det närmast fråga om ett övergrepp. Genom detta handlande har den borgerliga majoriteten sprängt den politiska enighet om långsiktiga försvarsbeslut som hittills förelegat.

Detta är från flera synpunkter allvarligt och beklagligt. Fört det första kan det uppstå svåra påfrestningar för försvarsekonomin. Det talas om att det skulle kosta pengar med ett uppskov under en tid, och visst kostar det. Men jag tror att kostnaderna för de omdispositioner man kommer att tvingas att göra när detta projekt har sprängt kostnadsramarna förmodligen är betydligt större. Då kan man få göra mycket svåra och plågsamma omdispositioner inom flygvapnet som kan påverka bl. a. slagkraften i luftförsvaret. Då kan de andra försvarsgrenarna, marinen och armén, drabbas hårt. Då kanske vi hindras i en inhemsk vapentillverkning. Det har man lärt sig, bl. a. av det nu pågående kriget på Falklandsöarna, att planet är en sak. Men det väsentliga är beväpningen, robotarna. Om man satsar alla pengar på en plattform och inte har råd att tillverka vapnen till den ställer man sig i en eländig situation.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Det är illa om JAS blir en gökunge i försvaret, och det måste man förhindra innan det definitiva beslutet tas, så att man får rimlig balans mellan olika delar.

Jag tror för det andra inte att regeringens hantering av den här frågan är till gagn för försvarsviljan i vårt land. Viljan till försvar är starkt förankrad i Sveriges befolkning. Man är beredd att betala dryga kostnader för detta försvar. Men det är en gammal erfarenhet att försvarsviljan inte är oberoende av hur samhället i övrigt möter människornas krav. Känner man otrygghet inför arbetsmöjligheter, inför ålderdom och sjukdom, urholkas de sociala förmånerna, då påverkar detta människors uppfattning om behovet av att avstå också för att bevara den militära värnkraften.

De borgerliga partierna har visat en stark önskan att hålla tillbaka utgifter när det gäller sådant som stödet till de arbetslösa, till sjuka, för sociala och kulturella ändamål. Detta står i stark kontrast till den enligt min mening lättsinniga inställning som man visar när det gäller att bedöma kostnaderna för flygplanssystem som vi skall ha i 40–50 år. Jag tror att det är till skada för människornas uppslutning kring försvaret.

Regeringen tar för det tredje på sig ett mycket stort ansvar genom handläggningen av den här frågan.

Man söker inte kontakt för samråd om en fråga med så utomordentligt långsiktiga verkningar som denna. Man ger oppositionen sex dagar att sätta sig in i och ta ställning till det största industrikontrakt som någonsin har slutits i vårt land.

Regeringen kunde ha resonerat på följande sätt: Det här beslutet har verkningar 40–50 år framåt i tiden. Under den tiden kommer Sverige att ha många regeringar, sannolikt med växlande partifärg. Då är det väsentligt och viktigt att långsiktigt förankra beslutet i en bred enighet.

Något sådant försök till samråd har inte gjorts. Det egendomliga var att det var vi – oppositionen – som efter viss tvekan gick upp till regeringen och tog kontakt. Vi sade: Det är litet konstigt att det är vi som går till regeringen. Det brukar vara regeringen som tar kontakt, men vi får inte låta prestigebindningar vägleda oss. Det här gäller ju ändå landets försvar, och vi har som stort parti ett ansvar. Därför tar vi det här initiativet. – Men det mötte inte något som helst gensvar.

Regeringen kunde också ha sagt: Vi har en tradition här i landet, som innebär att vi skall ha enighet om viktiga försvarspolitiska beslut. – Jag skall inte överdriva detta så oerhört, men vi har alltid trott att det var en styrka för ett litet land att kunna visa enighet utåt i frågor som berör landets säkerhet. Så har vi alltid gjort tidigare. Jag har personligen deltagit i försvarsförhandlingar vid olika tillfällen sedan 1958, och det har varit tradition att försöka att genom samråd och genom att pröva om det finns möjlighet att ge och ta nå fram till enhällighet. Något sådant försök har i det här fallet inte gjorts. Det är ganska dystert.

Det börjar alltmer framträda som något av ett mönster att det i borgerlighetens tankevärld finns två Sverige. Det ena är storböndernas, kapitalägarnas och borgarnas Sverige. Man har den politiska makten, den

ekonomiska makten och makten över större delen av pressen. Denna makt vill man så länge det går utnyttja till det yttersta. Då blir det inte längre fråga om att ta hänsyn, att samråda, att ge och ta. Då blir det i stället fråga om en maktens stöddiga arrogans, en arrogans som naturligtvis ytterst bottnar i svaghet.

Denna mentalitet avspeglar sig i blockpolitiken i Sveriges riksdag. Dess offer blir i dag enigheten om den svenska försvarspolitik. Detta beklagar jag djupt. Det är något ganska viktigt i det svenska samhället som går förlorat när vi nu tvingas säga utåt att vi står splittrade. Men jag lägger helt ansvaret på borgerligheten, som inte gjort ett försök att överbrygga det som skiljer.

Vi socialdemokrater kommer naturligtvis av detta skäl inte att avvika från vår försvarslinje. Men vi känner oss naturligtvis inte bundna för 40 år framåt av ett riksdagsbeslut som fattas med knapp majoritet och utan att vi beretts tillfälle till ordentlig insyn. Vi förbehåller oss rätten att i framtiden ta upp frågan om den erforderliga sammansättningen av ett svenskt försvar i hela dess vidd. Det kommer att ske utan förändringar i vår politik och med utgångspunkt i den grundsyn som redovisats av socialdemokraterna i försvarsutskottet och försvarsutredningen och i vår partimotion till riksdagen. Den innebär att vi vill ha ett svenskt flygplanssystem, om möjligt, utifrån de sju villkor som vi angivit som en oavvislig förutsättning. Under tiden får vi i dag tyvärr begrava enigheten om den svenska försvarspolitik.

Anf. 49 GÖSTA BOHMAN (m):

Herr talman! Det var mycket på en gång i Olof Palmes – jag måste kalla det allmänpolitiska – anförande, där storbönder, barnfamiljer, fattiga, sjuka, samstämmighet och gemenskap, översitteri och makt var ingredienser i den långa argumentationen, som han enligt egen uppgift förde fram utan manus. Det var ju en skicklig prestation i sig att få in så mycket i försvarsfrågan.

På en punkt håller jag emellertid med Olof Palme. Det är klart att den fråga vi debatterar i dag bara är en del av ett mycket större och mycket mera komplicerat område. Ytterst rör det frågan om krig och fred, våra och mänsklighetens ytterst bräckliga möjligheter att undgå krigets fasor. I och för sig skulle det vara frestande att följa Olof Palme in på det här väldiga problemområdet om det gränslösa kärnvapenkriget som bara har förlorare. Det vore också i och för sig frestande att försöka belysa sambandet och motsättningarna mellan kärnvapenkrig och konventionellt krig, som Olof Palme gjorde något översiktligt. Och frågan om nedrustning och Sveriges möjligheter att påverka skeendet är också ett led i de här resonemang.

Men jag menar att den debatt som vi för i dag trots allt har ett mer begränsat syfte. Det är ur våra egna väldigt strikta svenska säkerhetspolitiska perspektiv som vi skall diskutera den konkreta och näraliggande uppgiften att bevara Sveriges frihet och oberoende i den konventionella miljö som ändå måste vara utgångspunkten för våra resonemang. Vi måste alltså utgå från den begränsningen att det är våra möjligheter att med konventionella vapen hävda oss mot konventionella angrepp som är det avgörande. Det är

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

naturligtvis också fråga om att Sverige genom att ha ett starkt försvar kan lämna ett bidrag till att trygga stabiliteten och freden i den här delen av vår värld.

Allt vittnar om – det finns ingenting som motsäger det – att en säkerhetspolitik med just detta syfte förutsätter ett starkt nationellt försvar. På den punkten har det, inte minst efter de erfarenheter som vi vann under andra världskriget, rått enighet mellan de demokratiska partierna i vårt Sverige. Meningsmotsättningar må ha gjort sig gällande om anslagsnivåer, om värnpliktsförmåner och om vapensystem, men i den grundläggande frågan om försvarets nära nog avgörande betydelse för Sveriges säkerhet och oberoende har det rått enighet under efterkrigstiden. Det är inte minst den enigheten som ger vår säkerhetspolitik både trovärdighet och styrka.

Jag anser mig våga påstå – men det kanske är förmåtet – att jag mer direkt än flertalet av kammarens ledamöter har kunnat följa försvarsfrågans utveckling under de senaste årtiondena och har kunnat förskaffa mig verklighetsnära erfarenheter både av de konkreta risker som ett försummat svenskt försvar har utsatt vårt land för och av den enastående försvarsvilja och förmåga till samling som inte minst i krislägen har visat sig vara utmärkande för det svenska folket.

Jag har bakom mig nära fem års påtagliga och personliga upplevelser under väntan i olika svenska gränstrakter på vad som skulle kunna hända om det värsta inträffade. Jag har därefter haft möjlighet att omsätta de slutsatser som jag kunde dra i alla de tre parlamentariska försvarsutredningar som verkade under 1960-talet efter 1958 års i många hänseenden genomgripande försvarsbeslut. Det var under den perioden som grunden lades till det Viggensystem som alltjämt och under det kommande decenniet utgör kärnpunkten i det svenska flygvapnet.

Men sedan, mot slutet av 1960-talet, följde det socialdemokratiska omtänkandet. Det kom första gången till uttryck i den socialdemokratiska regeringens åtgärd att sätta de ursprungliga direktiven för 1965 års försvarsutredning ur kraft. Det var omedelbart efter 1966 års dåliga kommunalval för socialdemokraterna som utredningen fick de nya direktiv vilka bröt mot den politik som hade varit gällande under det föregående decenniet. 1968 och 1972 års försvarsbeslut fattades av socialdemokraterna mot den dåvarande borgerliga oppositionen – det sistnämnda beslutet som bekant med hjälp av kommunisternas röster. Den dittillsvarande enigheten i den svenska försvarsfrågan bröts alltså då på ett lika uppseendeväckande som beklagligt sätt.

I dag har säkerligen alla klart för sig att de tankegångar som låg bakom främst 1972 års försvarsbeslut var felaktiga. Regeringen räknade med att den avspänningspolitik som då tycktes dominera skulle leda till minskande rustningar även på andra håll. Det hävdades, att tillkomsten av moderna och dyra vapensystem skulle medföra att anskaffningen av sådana vapen skulle kvantitativt sett avsevärt minska och att det skulle vara riskfritt för Sverige att genomföra en successiv neddragning av antalet kvalificerade förband.

Nu vet vi vad som hände. Vi har facit framför oss. Sverige kom att bli i stort

sett det enda land i Europa som under dessa år – från slutet av 1960-talet till början av 1980-talet – vidtog en betydande reduktion av sina viktigaste stridskrafter. Antalet jaktdivisioner skars ner till ungefär en tredjedel av den tidigare styrkan; antalet attackdivisioner mer än halverades; antalet moderna infanteribrigader nästan halverades; i fråga om kustartilleriförband skedde likaledes en kraftig minskning; antalet ubåtar gick ner till nära nog hälften; ubåtsjakten försvann helt och hållet ur bilden – för att bara nämna några betydelsefulla exempel.

Under den perioden var utvecklingen i vår omvärld en helt annan. Under 1970-talet har Sovjetunionen fortsatt att öka sina militära rustningar i reala termer med mellan 3 och 5 % varje år. En betydande kvalitativ förbättring av de sovjetiska stridskrafterna ägde rum samtidigt som de utökades kvantitativt. Även i Västeuropa ägde en ökning av de militära utgifterna rum, ehuru i blygsammare skala än i Sovjet. I Förenta staterna skedde visserligen under större delen av 1970-talet en viss reduktion av det militära försvaret. Men under åren efter 1978 accelererades i stället utgifterna kraftigt, och nu ökar de som bekant med ca 7 % per år, en siffra som jag dock personligen tror kommer att sjunka något framdeles.

Men vad jag här har sagt gäller inte bara supermakterna och de större länderna. Samtliga våra nordiska grannländer har under senare år ökat sina försvarskostnader procentuellt sett, medan Sveriges legat praktiskt taget stilla.

1977 års försvarsbeslut tillkom på grundval av förslag av den första trepartiregeringen. Den försökte att i någon mån bromsa utvecklingen. I viss utsträckning lyckades det också. Men trots detta, och framför allt på grund av ett otillräckligt och delvis slumpartat slående priskompensationssystem, blev resultatet sämre än vad man räknat med. I praktiken visade det sig inte vara möjligt att leva upp till de intentioner som 1977 års försvarsbeslut byggde på.

Det beslut som nu skall fattas företer både negativa och positiva drag. Till de negativa – för att ta det först – hör att man nu tycks vara beredd att åter sänka nivån på de resurser som tilldelas det militära försvaret. Och detta sker, besynnerligt nog, trots att försvarskommittén i fullständig enighet starkare än tidigare understryker att krigsriskerna under senare år har ökat och att detta ställer *större* krav på svensk säkerhetspolitik än tidigare. Man tycks alltså vara beredd att trots full insikt om att världsbilden från svensk horisont är *mera* hotfull än tidigare ta *större* risker än vad logik och ansvarskänsla kräver.

Den andra trepartiregeringen hade en mera realistisk syn. Den gav försvaret planeringsanvisningar som förutsatte att det militära försvaret skulle få i stort sett samma resurser under den kommande femårsperioden som det skulle ha fått, om 1977 års försvarsbeslut lett till vad det egentligen syftade till.

Men efter det att vi moderater lämnade trepartiregeringen har de två regeringspartierna gått ifrån den ståndpunkt som var trepartiregeringens och föreslagit en anslagsnivå som ligger mer än 300 milj. kr. om året under den

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken.
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

som lades till grund för planeringen.

Trots detta – och det framgår inte minst av den proposition vi nu behandlar – gör minoritetsregeringen försök att hävda, att den skulle kunna åstadkomma långt mera med de pengar som ställs till förfogande än vad som faktiskt är ekonomiskt möjligt. I försvarsutskottets betänkande redovisas bl. a. en tabell över krigsorganisationens utveckling, där de olika partiernas alternativ under femårsperioden i fråga om förband och enheter tas upp.

När det gäller att beskriva vad regeringens proposition kan komma att omfatta har man använt sig av en ren "glädjemätare". Sedan man konstaterat att vi moderater, inom de oförändrade ramar vi föreslår, kan inrymma enheter och förband, för vilka det uppenbarligen saknas motsvarande utrymme inom regeringens väsentligt lägre ramar, förser regeringen sin "glädjemätare" med en generös intervallskala, som ger ett intryck – helt felaktigt – av att den förstärkta försvarseffekt som vi moderater räknar med och tar det ekonomiska ansvaret för skall kunna omfattas även av regeringsförslaget.

Säga vad man vill, men någon större trovärdighet är ett sådant förfarande naturligtvis inte ägnat att inge. Det är på något sätt symptomatiskt för regeringens försvarspolitik. Man vill så väl, men man förmår inte riktigt.

Nu skall jag, herr talman, inte dramatisera konsekvenserna av de skillnader i effekt som kan uppkomma mellan våra moderata oförändrade kostnadsramar och den sänkta nivå som de två mittenpartierna står för. Däremot skulle jag gärna vilja kategoriskt varna för de försök som vi nu kan se i försvarsutskottets betänkande att överinteckna ramarna, att med andra ord ge ett intryck av att ramarna omfattar mer än vad de rimligen ekonomiskt kan göra.

Det vore oförsvarligt att antyda att krigsorganisationen är starkare än vad den i själva verket är. Det kan leda till att betydande krigsoperativa brister i försvaret kan komma att kvarstå eller ytterligare fördjupas, att man med andra ord presenterar en bild som kan leda till att man underlåter att vidta nödvändiga åtgärder:

Till de positiva dragen i det vi nu diskuterar hör, förutom självfallet den enighet om hotbild och försvarets behövlighet som jag nyss strök under, att vi nu i enighet får ett beslut om ett nytt priskompensationssystem. Därmed kan försvarsplaneringen bedrivas med betydligt större stadga än hittills, och vi bör kunna undvika de överraskningar i olika riktningar som det tidigare kompensationssystemet regelmässigt har bjudit på.

Till det starkt positiva hör också att ett klartecken ges till utveckling och produktion av ett nytt svenskt stridsflygplan. Därmed bortraderas en stor del av den osäkerhet och den splittring som varit rådande tidigare på det här området. De senaste årens erfarenheter, inte minst dem som vi nu kan hämta från det tragiska kriget om Falklandsöarna, har bekräftat den betydelse för ett modernt försvar som kvalificerade flygstridskrafter har.

För bara några år sedan var det inte så få som gärna talade om möjligheten att ersätta så gott som alla flygplan med robotar av olika slag. I dag är enigheten i den politiska och militära debatten betydande, både här i Sverige

och utomlands, om behovet av avancerade och robotbärande stridsflygplan. Man finner i dag t. o. m. forna robotvänner som anser att vi behöver ett ännu mera utvecklat flygplan än det som nu ligger på ritbordet.

Jag undantar självfallet, herr talman, när jag gör mitt påstående om flygplanens betydelse, de uppfattningar som företräds av Lars Werners kommunister och Maj Britt Theorins ensidiga nedrustare. Den politik som båda dessa sidor förordar är förvisso en politik som ingalunda kommer att leda till att svenskt lufterum i ett kris- eller krigsläge kommer att vara befriat från flyg. Men de flygplan som det i så fall kan komma att bli frågan om lär med största sannolikhet inte föra de svenska tre kronorna på sina vingar utan i stället *en* supermakts vita eller *en annan* supermakts röda stjärna. Den neutralitet som vi i dag gärna och ofta talar om blir då föga mer än en verbal illusion.

Det är självklart, herr talman, och det här framgått av dagens långa debatt, att just flygplansfrågan måste spela en central roll i försvarsdebatten. Varje anskaffning av ett nytt flygplan är ju en fråga av ytterst långsiktig natur och med betydande, delvis låsande, ekonomiska konsekvenser. Det finns därför skäl även för mig att uppehålla mig vid den här frågan.

Bakom den livliga och ofta starkt kontroversiella debatten i flygplansfrågan under en stor del av 1970-talet låg det beslut – och det glömde av någon anledning Olof Palme att nämna – som tvingades igenom på en socialdemokratisk partikongress i början av 1970-talet. Det beslutet torde vid det här laget på många håll ha fallit i glömska. Men dess innebörd var som bekant att efter Viggen skulle avancerade militära stridsflygplan icke utvecklas i vårt land. Detta beslut bidrog i hög grad till den låsning som sedan följde i debatten och i beslutsfattandet. Det ledde till flera års experiment och tankeutbyte om dyra, bränsleslukande och otidsenliga Superviggar för 2000-talet, och om försök att i skolflygplanets förklädnad bygga in vapentechniskt sofistikerade attackflygplan. Debatten fick självfallet också näring av det ensidiga robottänkande som förekom i början av 1970-talet.

Först våren 1980 gavs utredningsarbetet i flygplansfrågan en helt ny inriktning. Regeringen sade då, på förslag av den moderate försvarsministern, ett klart nej till ett flygplansprojekt som flygvapnet faktiskt hade ställt sig bakom – den s. k. Åslingen. Arbetet skulle nu i stället enligt regeringen inriktas på ett kombinerat flygplan för jakt, attack och spaning, med andra ord en ny plattform för dessa tre uppgifter. Det nya flygplanet skulle garantera svenskt luftförsvar någon gång på 1990-talet och på den andra sidan av år 2000.

De bedömningar som nu gjordes av vilka krav som svensk säkerhetspolitik skulle ställas inför under kommande år ledde till att jakt- och luftförsvarsuppgiften sattes i centrum för utredningsarbetet.

Det flygplan som blev resultatet av detta utredningsarbete – JAS, som det kallas här i kammaren, 2110 eller 2110-2, som experterna föredrar att kalla det – föreligger som bekant i dag både i konstruktionsritningar och i avtal som träffats mellan försvarets materielverk och Industrigruppen JAS. Flygplanet torde ha rimliga förutsättningar att inom realistiska ekonomiska ramar

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

motsvara de anspråk som ställs i första hand under 1990-talet. Jag använder avsiktligt ordet *torde*, därför att erfarenheten av fyra decenniers inhemsk flygplansutveckling i Sverige har klarlagt hur angeläget det är att nalkas kalkyler av det här slaget med mycket stor ödmjukhet.

Jag är alltså medveten om att det finns punkter, på vilka det flygplan som vi nu diskuterar kan behöva förändras eller förbättras under de år som ligger framför oss. JAS-projektet kommer att stöta på problem. Det är fråga om ett utvecklingsprojekt. När jag lyssnade på Olof Palme fick jag det intrycket att han trodde att det var fråga om en fabriksfärdig maskin, som stod glänsande ny och utrustad på plattan. Det är ett projekt som fortfarande skall utvecklas enligt givna direktiv och ramar. Men jag hyser inga tvivel om – och även i det hänseendet finns erfarenheter att bygga på – att det kommer att bli möjligt för oss att lösa dessa problem utan att vi för den skull skall behöva säga oss – någon gång i framtiden – att det beslut vi skall ta i dag var ett felaktigt beslut.

Därmed har jag också sagt att den inställning socialdemokraterna företräder och som Olof Palme utvecklade här – mångordigt och som vanligt verbalt skickligt – är för mig i sak obegriplig. Den är politiskt förstäelig, måhända. Men den är främst politiskt ansvarslös.

Jag skall inte försvara regeringens hantering, det är regeringens egen sak att göra det. Men eftersom Olof Palme tog väldigt starka ord i sin mun kan det finnas anledning att påminna om att det viktiga beslutet om Viggensprojektets på sin tid inte prövades under så långtgående och djupgående insyn från den dåvarande politiska oppositionens sida som Olof Palme gör anspråk på i nuvarande sammanhang. Den s. k. flygmaterielberedningen, som styrde projektet och fattade de avgörande besluten, var en intern kanslihusgrupp med åtskilliga nuvarande socialdemokratiska politiker som ledamöter.

Beträffande dagens projekt har vi – det gäller även oss moderater – haft en långt bättre insyn än vi någonsin hade när 37-projektet genomfördes. Man kanske skulle kunna önska att den hade varit ännu bättre. Men någon grund för den jämmen, den klagan och den bitterhet som Olof Palme gav uttryck för – i slutet av sitt anförande tycktes han t. o. m. tala på faderlösa barns vägnar eller vad det nu var – finns inte enligt min mening.

Skälet till hela den här jämmervisan måste alltså vara något annat än det som Olof Palme förde fram. Olof Palme får förlåta mig när jag öppet deklarerar att jag inte tror på hans förklaring till att det har blivit som det har blivit, till att socialdemokraterna har stannat vid den ståndpunkt som de nu har intagit. Såvitt jag kan förstå måste det finnas andra skäl, och de är att finna inom det socialdemokratiska partiet. Socialdemokraterna är nämligen – det vet alla – starkt splittrade i själva flygplansfrågan. I hur bra underlag som än skulle ha presenterats – om det nu hade varit möjligt – skulle Olof Palme ändå sökt sig fram till en möjlighet, till en förevändning att föra ett resonemang av det slag som han förde för en stund sedan.

Trots en utomordentligt försiktig motion i anledning av regeringsförslaget har den socialdemokratiska partiledningen fått stå ut med förödmjukelsen att en betydande grupp socialdemokratiska riksdagsmän väckt en motion

som är riktad emot partilinjen. Jag påstår att det för alla måste vara uppenbart att det är själva splittringen som ligger bakom oppositionen och att den är så stor att partiledningen inte kunnat samla sitt eget parti kring en enig ståndpunkt. Kravet på partienighet har satts före kravet på saklighet. Därmed har socialdemokraterna också fått finna sig i att äta upp alla de hårda ord och alla de anklagelser som de själva under en följd av år hävt ur sig, när de klandrade trepartiregeringen för långhalning i flygplansfrågan, för miljardrullning, för onödiga utredningar och mycket annat av det slaget. Nu är det socialdemokraterna själva som vill långhala. Nu är det socialdemokraterna själva som vill slösa med pengar och som vill ha ytterligare utredningar.

Den reservation som socialdemokraterna fogat vid utskottets betänkande – Olof Palme läste upp stora delar av den – är liksom Olof Palmes argument i debatten med förlov sagt ett under av politiska och logiska kullerbyttor. Sällan kan man i ett och samma aktstycke få ta del av så många motsägelser, och sällan tycker jag att begreppet beslutsförlamning illustrerats på ett så övertygande sätt. Den kommission som man vill tillsätta för att ytterligare bearbeta flygplansprojektet kommer att dra med sig kostnader på åtskilliga hundra miljoner kronor. Dess uppgift är till ytterlighet oklar och diffus. Det finns i sak inte någonting som en sådan kommission skulle kunna klarlägga, i varje fall inom den tidsrymd som kommissionen förutsättes arbeta, som inte redan i dag är tillfredsställande klarlagt. Jag har redan sagt att projektet innehåller oklarheter – och jag har redan medgivit att hundraprocentig klarhet inte kommer att kunna vinnas om ett långsiktigt utvecklingsprojekt av det här slaget – men oklarheterna är av den naturen att ingen kommission i världen kan klara av dem inom den tidsrymd som står till förfogande.

Om en kommission i dagsläget skulle anses behövlig, borde den få helt andra uppgifter – den skulle inte ha att klarlägga ytterligare problem förenade med JAS-projektet utan att överbrygga motsättningarna i det socialdemokratiska partiet, så att partiet kan ta sitt ansvar för det beslut som vårt försvar behöver.

För några dagar sedan hörde jag Olof Palme i massmedia tala om den glädje han kände över att ha lyckats ena så många motstridiga krafter i den kommission som han själv lett – uppenbarligen med mycket stor skicklighet, Olof Palme! Företrädare för väst och öst, för rika länder och utvecklingsländer, för Warszawapaktstatsater och NATO-länder hade kunnat jämka ihop sig till gemensamma ståndpunkter, sade Olof Palme, med mycket stor och berättigad tillfredsställelse. Jag tycker att en ordförande med så utomordentliga kvalifikationer borde kunna åstadkomma motsvarande gemensamma lösningar i sitt eget parti i en fråga om inte världens, utan om Sveriges realistiska och ansvarsfulla säkerhetspolitik. Men ingalunda! Den oförmåga som Olof Palme visar i det hänseendet har i stället tagit sig uttryck i beslutsförlamning, i uppskovskrav och slöseri med knappa statliga tillgångar.

Jag läste för några veckor sedan i tidningarna, när regeringen förklarade sig vilja genomdriva beslut i flygplansfrågan även om socialdemokraterna

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

vägrade medverka, hur Olof Palme med harm och indignation deklarerade – och vi hörde motsvarande för en stund sedan – att nu bröts för första gången efterkrigstidens enighet i den svenska försvarsfrågan.

Jag häpnade, herr talman, det måste jag erkänna. Jag förstod inte det uttalandet. Det känns trist att svenska journalister okritiskt och okunnigt lät ett så häpnadsväckande felaktigt uttalande stå helt oemotsagt.

Det demokratiska partierna var nämligen eniga i försvarsfrågan under efterkrigstiden i stort sett ända fram till 1966. Vilka var det då som bröt enigheten? Vilka var det som dikterade 1968 års försvarsbeslut? Vilka var det som fortsatte att bryta enigheten 1972 och räknade med stöd av kommunisterna i voteringen här i kammaren? Om man klagar över att vi genomför ett beslut med en rösts majoritet på den demokratiska sidan, medan man då genomförde ett helt försvarsbeslut med hjälp av kommunisternas röster, då är det fråga om politisk dubbelmoral, Olof Palme! Och vilka var det som på grund av interna partistrider i Viggenprojektets kölvatten ledde oss in på år av villovägar och vilsenhet i flygplansfrågan och drev taktikspel med försvaret 1977?

När jag nu efter känt föredöme uppmanar Olof Palme att gå hem och läsa historia, finns det skäl att rikta motsvarande uppmaning till de företrädare för massmedia som inte, när Olof Palme gjorde det uttalande som jag syftar på, ställde honom mot väggen och frågade: Vilket parti var det som efter andra världskrigets slut först bröt enigheten i försvarsfrågan? Den frågan ställdes inte.

Det finns ett särskilt skäl för mig, herr talman, – och jag vill sluta med det – att reagera mot den historieförfälskning som Olof Palme gjorde sig skyldig till.

Jag kanske får vara litet personlig nu. Det hör till mina allra ljusaste politiska minnen det som hände efter det att vi hade nått enighet i 1962 års försvarskommitté. Jag satt i den kommittén tillsammans med förutvarande talmannen Ivar Wirgin som företrädare för det dåvarande högerpartiet. Klockan fyra en tidig vårmorgon hade vi nått uppgörelse med socialdemokraterna om innehållet i det som sedan blev 1963 års försvarsbeslut. Det ljusa minne som jag syftar på är det spontana, personliga och varma tack som Tage Erlander och Gunnar Sträng riktade till mig den morgonen efter det som hade åstadkommits under nattens överläggningar. För det var faktiskt – och det är inget skryt, herr talman – vi moderater som den gången, liksom i 1960 års försvarskommitté Eric Holmkvist, kom överens med de socialdemokratiska ledamöterna om hur det svenska försvaret skulle lyftas över de politiska striderna.

Det var då det, herr talman.

Anf. 50 OLOF PALME (s) replik:

Herr talman! Jag är litet äldre här i riksdagen än Gösta Bohman, så jag kommer mycket väl ihåg 1958 års försvarsbeslut, som vi faktiskt fattade mitt i en oerhört hård politisk strid om ATP, två månader före extravalet 1958. Jag var med på ett hörn av de förhandlingarna, och det var mycket givande och

tagande, men man klarade det.

Hade jag fått några frågor av journalisterna om vem som hoppade av, skulle jag ha sagt högerpartiet – för det var väl det som skedde 1966, om jag minns rätt. Men det var då det.

Hela herr Bohmans långa tal var en enda krigsförklaring mot socialdemokraterna. Det var ingen ände på det antal invektiv som han lyckades samla under en dryg halvtimme. Det visar på ett ändrat stämningsläge inom den svenska högern, vilket ju framgår av att det denna gång inte varit fråga om att spräcka några förhandlingar eller motsvarande, eftersom det inte har förekommit några försvarsförhandlingar av den typen. Här står vi inför det största industrikontrakt som Sverige någonsin har slutit, och inför detta tar icke regeringen någon som helst kontakt med oppositionen utan säger bara: Ni får sex dagar på er att granska kontraktet, och om ni inte skriver på det till hundra procent, genomdriver vi det med en rösts majoritet. Det är skillnaden. Den mentaliteten har vi socialdemokrater aldrig representerat.

Sedan förde Gösta Bohman ett förfärligt oväsen om en påstådd oenighet inom det socialdemokratiska partiet. Jag måste göra honom besviken. Vi hade en specialkommitté i flygplansfrågan, och beslutet fattades helt enigt i den, i verkställande utskottet och i partistyrelsen. Det är alltså en mycket stark uppslutning. Det beror på att vi faktiskt fattade vårt beslut så att säga i förhand.

Vi bestämde att vi tar JAS, om det överensstämmer med sju villkor. Klarar inte JAS villkoren, säger vi nej. Men även eftersom vi tyckte att man hade kommit så långt var vi beredda att gå ett steg till och säga att vi gör en översyn, så kanske vi klarar också de två återstående villkoren. För detta har vi inte behövt några kommissioner. Därför är det helt meningslöst att tala om beslutsångest.

Om jag säger till bilförsäljaren Bohman att jag vill köpa en bil för 50 000 kr. med vissa prestanda, och herr Bohman kommer till mig med en bil som kostar 70 000 kr. med sämre prestanda, och jag då säger att vi får titta litet närmare på det där – då ropar herr Bohman: Beslutsångest! Men jag hade faktiskt beslutat mig för vad jag ville ha.

Och socialdemokratin har beslutat sig för vad vi tycker det är rimligt att satsa på anskaffningen av ett svenskt flygplan. Och i detta beslut står vi alldeles trygga. Vi behöver inte alls ta till de här väldiga åthävarna, som Gösta Bohman gjorde.

Sedan tog ju aldrig Gösta Bohman upp min grundtes här, dvs. att skall man fatta ett långsiktigt beslut, på 50 år, får man ta tid på sig. Man får vara beredd att ge och ta. Man får vara beredd att lyssna på motståndaren, särskilt som motståndaren inte har så alldeles olika utgångspunkter utan egentligen också vägleds av en omtanke om svenskt försvar och en omtanke om svensk industri. I ett sådant läge skall man inte bli stöddig och arrogant, för då förstör man allting.

Herr Bohman hade vänligheten att säga något om den internationella kommission som jag har arbetet med. En sak kan jag säga: Hade jag hanterat

den kommissionen som regeringen har hanterat flygplansfrågan, då hade det blivit fullkomligt kaos, och vi hade inte kunnat komma överens om någonting.

Men jag tycker att det är synd att vi skall behöva registrera en oenighet, utåt och inåt, när det gäller en grundläggande fråga i svensk försvarspolitik. Eller är det bara så, att Gösta Bohman egentligen upplever en glädje över att i allt vara oenig med arbetarrörelsen?

Anf. 51 GÖSTA BOHMAN (m) replik:

Herr talman! Nej, Olof Palme, jag upplever ingen glädje över att vara oenig med arbetarrörelsen eller med socialdemokraterna. Under den långa tid som jag har sysslat med politik har jag ansett att åtminstone en fråga, om vi inte kan klara av det i andra, skall hållas ovanför de politiska meningsbrytningarna, och det har varit försvarsfrågan. Det var därför jag slutade mitt anförande för en stund sedan med att påminna om att till ett av mina ljusaste minnen hör den spontana och varma tacksamhet som Olof Palmes företrädare gav uttryck åt, när vi högermän – som det hette på den tiden, och som det fortfarande heter i herr Palmes vokabulär – sent en natt träffade en uppgörelse med Fridolf Thapper, som då var ordförande, och löste frågan tillsammans. Jag har hela tiden hoppats att vi på samma sätt som Eric Holmkvist, Gunnar Heckscher och jag tillsammans löste motsvarande fråga i 1960 års försvarsutredning skulle kunna fortsätta med enighet i försvarsfrågan.

Men när den nuvarande regeringen lägger fram ett förslag som har stötts och blötts så länge som förslaget om det här flygplansprojektet, när regeringen har utsatts för en obönhörligt hård kritik från herr Palmes och socialdemokraternas sida för att den långhalar, förhalar och slösar pengar på flygplansprojektet och när Olof Palme sedan gör gällande att de borgerliga, när socialdemokraterna äntligen vill genomföra vad som i försvarets intresse är nödvändigt, bryter enigheten i försvarsfrågan för första gången under efterkrigstiden, då har jag stark anledning att reagera över ett totalt felaktigt påstående. Enigheten i försvarsfrågan bröts genom 1968 års och 1972 års försvarsbeslut. Det är alldeles obestridligt. Det vet Olof Palme, så jag skall inte argumentera mera, men så förhåller det sig.

På en punkt kan jag ge Olof Palme rätt – jag skall försöka vara generös. Jag tycker att det ligger väldigt mycket i Olof Palmes tanke att flygplansfrågan kunde ha diskuterats vid partiledaröverläggningar. Andra frågor har diskuterats på det sättet, och också den här kunde naturligtvis ha tagits upp till en ingående och allsidig diskussion.

Det glädde mig att Olof Palme på sätt och vis gav mig rätt när jag förklarade att han inte tycks förstå att JAS-projektet är ett utvecklingsprojekt och att det inte är fråga om en färdig maskin som står där med vapen och allt. Olof Palme drog nämligen en jämförelse mellan två färdiga bilar och trodde alltså att man skulle kunna göra jämförelser mellan bilförsäljning och utveckling av ett nytt stridsflygplan i Sverige. Det vittnar om att Olof Palme inte har någon känsla för vad det här är fråga om. Hela hans långa lista av

argument emot JAS-projektet tydde ju på detta, och jag undrar om han har klart för sig vad ett utvecklingsprojekt är för någonting. Detta är, herr statsminister, strängt taget ett ytterligare argument för att regeringen borde ha inbjudit till partiledaröverläggningar, där man hade kunnat utöva litet uppfostran och upplysning på Olof Palme, så att han fått klart för sig vad den här stora frågan ytterst gäller.

Det är litet trist, för att använda Olof Palmes eget favorituttryck, att när jag kritiserar socialdemokraterna på en enda punkt sedan få höra Olof Palme skälla på ett felaktigt påstående. Olof Palme gick ju upp här i talarstolen och gjorde gällande att jag söker strid med socialdemokraterna över hela fältet. Jag söker strid med socialdemokraterna när jag tycker att de har fel: Men socialdemokraterna har i den här frågan gjort positiva insatser – det gäller inte minst herr Holmqvist – för att komma fram till en lösning i enighetens intresse. Men i JAS-frågan finns inte den förståelsen.

Jag kan inte stå här och säga att Olof Palme ljuger – jag vill inte påstå något sådant heller. Men jag vill påstå att vi andra kan dra våra slutsatser av de hårda och oförsonliga debatter som har ägt rum inom det socialdemokratiska partiet om flygplansfrågan. Vi kan konstatera att det föreligger två skilda motioner i flygplansfrågan från socialdemokratiskt håll och att socialdemokraterna i en reservation till försvarskommitténs betänkande yrkar avslag på den ena socialdemokratiska motionen. Av det kan vi dra våra slutsatser, men jag kan för den skull inte påstå att Olof Palme far med osanning. Det är en samvetsfråga för Olof Palme att bedöma i vad mån mina anklagelser är riktiga eller inte.

Anf. 52 OLOF PALME (s) replik:

Herr talman! När det gäller att bedöma kostnader och kontrakt kan flygplan och bilar komma på ett ut – man utfäster sig att göra en betalning. Gösta Bohman säger att det är så mycket annat som ingår i flygplansprojektet, vapen t. ex. Ja, just det! Det är därför som kostnadsramarna sprängs. Här tillkommer ju alla kostnader för vapen, robotar och all utrustning. Det är ingen glädje med att ha utvecklade plattformar, om man inte har en bra beväpning till dem.

Det är riktigt att det i slutet på 1960-talet icke nåddes enighet om kostnadsramen. Men om jag minns rätt var skillnaden mellan oss och mittenpartierna i fråga om kostnadsramen omkring 100 milj. kr. Det var alltså ingen grundläggande skillnad. Det är en helt annan sak när det gäller långsiktiga projekt, som är bindande 50 år framåt, och när det gäller fredsorganisationer och sådant.

Jag har mycket riktigt sagt att vi slösade pengar på flygplanet B3LA, som var ett helt meningslöst projekt. Det skulle aldrig komma att lyfta. Min bedömning visade sig alltså vara riktig. Däremot har jag aldrig ansett att JAS är ett meningslöst projekt, eftersom vi behöver en efterföljare till Viggen. Därför är de utvecklingskostnader som man lägger ner på JAS-projektet berättigade.

När Gösta Bohman blir nostalgisk är det ganska tilltalande. Han gläds åt

Torsdagen den
3 juni 1982.

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

att han fått vara med om att tillsammans med här i kammaren naningivna personer enas om försvaret. Han utpekade Eric Holmqvist och sade att Eric Holmqvist och han hade blivit eniga 1962. De hade då suttit och resonerat och till slut blivit eniga. Nu faller samme Eric Holmqvist under fördömseln, därför att han inte nu ställer upp till hundra procent på JAS-projektet, utan har samma mening som jag. Men en person som är en sådan ljusgestalt en gång kan ju inte plötsligt förvandlas till mörkrets furste. Förklaringen kanske ligger däri att på den tiden, då enighet nåddes, var Gösta Bohman och Gunnar Heckscher inbjudna till samråd. Man gjorde försök att mellan partierna bygga enighet om försvaret. Den här gången har gardinen dragits ner, och man har drivit det i blockpolitikens tecken.

Det är ju inte sant när man säger att de här frågorna har stötts och blötts länge och väl och att det därför skulle vara mycket enkelt att ta beslut. Frågorna har diskuterats länge, som alla stora flygplansprojekt, men det var först under det senaste året som det någorlunda kristalliserades ut ett projekt, och något kontrakt fanns inte förrän i maj. Kontraktet hade vi sex dagar på oss att begrunda. Det är ett oomkullrunkeligt faktum, att därnied har man totalt brutit med en tradition.

Men så mycket är klart – och där vill jag ge Gösta Bohman rätt – att med detta kontrakt bryter man mot kostnadsramarna. Och eftersom det i regeringens proposition finns så mycket av önsketänkande som man vill stoppa in i ramen, så råder det en motsättning mellan de önskemål man radat upp från regeringens sida och de pengar man faktiskt ställer till förfogande. Till denna slutsats har Gösta Bohman och jag från helt olika utgångspunkter kommit.

Då menar vi att man får rätta munnen efter matsäcken – man får rätta den militära organisationen och den anskaffning vi kan göra efter de pengar vi anslagit. Gösta Bohman vill förmodligen gå rakt motsatt väg och öka pengarna – var i all fridens dar han skall ta dem, när han skall sänka skatten också och när han har förstört budgeten. Skall han låna utomlands? Det är inte så vackert.

Men på den punkten är vi ändå överens, att vi icke skall ta det här beslutet förrän vi vet att vi klarar det inom en rimlig kostnadsram, och det vet vi absolut icke i dag.

Till slut antyder Gösta Bohman, på sitt finkänsliga sätt, att jag inte talar sanning beträffande inställningen inom det socialdemokratiska partiet. Läget är ju helt enkelt det att sedan urminnes tider har vi haft mera pacifistiskt inriktade medlemmar i vårt parti, som kräver lägre försvarskostnader. När jag kom in i riksdagen var det Oskar Åkerström från Skellefteå, och nu är det några andra. Det har vi levat med, och det är bra att det finns sådana människor inom vårt parti också.

Men när det gäller partiets helt bestämmande organ, så inbjuder jag Gösta Bohman att studera våra protokoll. Han skall då kunna förvissa sig om att det har rätt fullständig enighet i partiets bestämmande organ, just därför att vi har lagt fram en klar linje i flygplansfrågan, som vi håller fast vid även när kostnaderna brakar i höjden, så att vi icke kan ta projektet i dagens läge.

Anf. 53 GÖSTA BOHMAN (m) replik:

Herr talman! Jag väntade bara att skattefrågan och budgetunderskottet och lån utomlands skulle komma in i bilden, och det gjorde det också i den här allmänpolitiska debatten, vilket tyder på att Olof Palme känner sig starkt trängd i diskussionen. Han måste plocka in allt det här för att klara den fråga som vi ytterst diskuterar.

När det gäller talet om bilar kanske man förstår Olof Palme bättre om man tror sig veta att han, enligt uppgift, kör omkring i en gammal Saab – en röd Saab f. ö., vad det nu är för symbolik. Men om det gäller att byta den här gamla Saaben t. ex. mot en Saab 900, som också det är en rätt bra bil, skulle man förstå Olof Palmes liknelse. Om liknelsen skall vara fullständig är det emellertid fråga om att byta den gamla Saaben mot en bil som skall köras någon gång efter år 2000, och då lär det hela inte vara fullt lika lätt. Jag upprepar på nytt att det när det gäller JAS är fråga om ett utvecklingsprojekt som – det är naturligtvis regeringen som bör bedriva den här försvarskampen, men jag kan ju ändå föregripa den något – är förenat med starka garantier i olika hänseenden för oförutsedda händelser. Det är inramat med så starka garantier som man enligt de olika bedömande myndigheterna över huvud taget kan få till stånd när det gäller en sådan här fråga. Man kan inte komma längre, säger de. Även om man fortsätter att utreda till hösten och under nästa år kan man inte komma längre i garantier för kostnadsförordningar och nya utvecklingsbehov i ett sådant här projekt. Det är därför det resonemang om bilar som Olof Palme själv gled in på är så falskt. Det går inte att göra jämförelser mellan de två olika objekten – det är helt skilda saker.

Olof Palme antydde förresten – om jag inte hörde fel, men jag kan ju ha gjort det – att när enigheten i försvarsfrågan bröts i slutet på 1960-talet, var skillnaden bara några hundra miljoner. I själva verket var väl skillnaden – om jag inte är fel underrättad – 1,3 miljarder mellan socialdemokraternas och mittenpartiernas bud. Vi låg som vanligt, höll jag på att säga, en bit över, eftersom vi alltid har haft en känsla för vad försvaret behöver och därför också varit särskilt angelägna om att försöka träffa uppgörelser för att därigenom garantera ett bättre försvar. Vi har varit beredda att förhandla just av det skälet.

Jag gläds fortfarande över att ha haft förmånen att diskutera och förhandla med Eric Holmqvist och andra.

Då säger Olof Palme: Men varför har ni inte gjort likadant nu? Men de förhandlingar som jag talar om ägde rum i försvarsutredningarna – det var där vi kom överens. Viggenprojektet var däremot, när det presenterades av den dåvarande socialdemokratiska regeringen, inte något resultat av en ingående granskning i försvarsutredningar. Det projektet sköttes i allra högsta grad av dem i regeringen som deras egen business – med vissa kontakter, det skall givetvis erkännas, men ingalunda med det intima och nära kontaktarbete som Olof Palme har efterlyst i fallet JAS.

Jag kan inte granska Olof Palmes hjärta och njurar så ingående som jag skulle behöva göra för att vara tvärsäker. Jag kan bara konstatera att

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

socialdemokraterna i sin reservation yrkat avslag på en motion som flera prominenta socialdemokrater har ställt sig bakom här i kammaren. Det tyder inte precis på att enigheten beträffande flygplansprojektet varit av den hundraprocentiga karaktär som Olof Palme här i debatten vill göra gällande. Jag drar bara slutsatser av vad jag faktiskt kan bedöma – det är vad jag har gjort.

Anf. 54 LARS WERNER (vpk):

Herr talman! När vi förra veckan diskuterade karensdagarna drogs bilförsäkringarna in i resonemanget. I dag diskuterar vi försvarsfrågan och JAS, och då diskuterar vi också bilar. Jag tror, herr talman, att det vore en fördel om vi lämnade den bilnasarmentaliteten och diskuterade sakfrågorna i stället.

För en tid sedan genomfördes den största fredsdemonstrationen någonsin i Norden. Över 100 000 människor samlades i Göteborg för att demonstrera för fred och nedrustning. Det var en mäktig manifestation av det i dag mycket starka folkliga stödet för kravet på nedrustning och på fred och avspänning.

Det har med tiden blivit allt fler sådana demonstrationer på allt fler platser i allt fler länder, och de samlar allt fler människor. Det är en alltigenom sund reaktion på den vanvettiga kapprustning som pågår i dag och som ständigt ökar osäkerheten runt om i världen. Människorna känner berättigad oro för de gigantiska kärnvapenarsenalerna och för att kärnvapenkriget – det sista kriget – en dag skall bryta ut.

Människorna kräver av sina valda politiker att de skall arbeta aktivt för att kärnvapnen skall avskaffas, att kapprustningen skall stoppas och vändas åt andra hållet och att man skall åstadkomma nedrustning.

I stället för att planera för krig mot varandra vill man att världens samlade militärutgifter skall skäras ner och att vi alla skall förenas i ett krig mot svält och nöd, ty i dag nöjer sig inte människorna längre med politikernas tal om fred och nedrustning. De inser klart och tydligt de stora risker som finns, de inser behovet av konkret nedrustning, de går ut på gatorna och demonstrerar för att visa oss politiker sina åsikter och krav. Deras oro och krav är befogade och det är vår uppgift att förverkliga deras krav och förväntningar.

Detta starkt folkliga engagemang tror jag har förståtts av alla partier och har stöd i alla partier här i landet utom i moderata samlingspartiet, som envist vägrar att förstå vad det handlar om och som i stället läser in att det egentligen rör sig om något slags kommunistisk konspiration när det gäller fredsarbetet. Jag vill bara säga till moderaterna att jag beklagar denna oförnuftiga och primitiva inställning till detta starkt folkliga engagemang.

Bohmans slänger här för en stund sedan om herr Werners kommunister och fru Theorins socialdemokrater uppfattar jag som ett uttryck för den obegåvade och oförnuftiga inställningen till vad det handlar om – att det handlar om ett starkt folkligt engagemang som skär tvärsigenom partigränserna när det gäller frågor om krig och fred.

Vid den demonstration i Göteborg som jag talade om var kravet på en

nordisk kärnvapenfri zon ett huvudkrav för de över 100 000 människorna från de olika nordiska länderna. De som demonstrerade och det stora flertalet människor i Sverige och Norden är väl medvetna om det hot och de risker som vi lever under. De är också medvetna om att bara fler och fler vapen inte ger ökad säkerhet. De vet att fler och fler vapen bara ökar riskerna mer och mer. Detta betyder ju inte – som en del borgerliga debattörer och politiker påstår – att man inte vill ha något försvar alls eller att man helt och hållet underskattar det militära försvarets betydelse för vår säkerhet. Men i vår tid med de stora lagren av kärnvapen och andra förstörelse- och förintelsevapen är inte längre det militära försvaret tillräckligt.

I dag är det viktigare än tidigare att arbeta för att undanröja krigsrisker och krigsorsaker, att minska politiska och militära spänningar, att stärka det internationella samarbetet och verka för politisk avspänning, likaså att arbeta mer och mer för en internationell nedrustning. Detta är vårt partis uppfattning och det är också vad en stark folkopinion anser, även om det kanske inte kommer att framgå av debatten här i dag.

Om några dagar inleds FN:s nedrustningssession. Företrädare för all världens länder och folk kommer att samlas för att diskutera hur kapprustningen kan hejdas och vad som kan göras för att få till stånd den nödvändiga och efterlängttade nedrustningen. Konferensen kommer att följas av människor i vårt land, i USA, i Sovjetunionen, i Kina, i El Salvador, i Argentina, ja, en hel världs blickar kommer att vara riktade mot denna FN-session. Stora förhoppningar är knutna till konferensen om att den skall kunna säkra freden och stärka säkerheten för alla människor på vår jord.

Häromdagen presenterade den s. k. Palmekommissionen sin slutrapport, vilken skall föreläggas just denna FN-session. Den rapporten är viktig, och den innehåller konkreta förslag, som främjar nedrustningssträvandena och som, om de började genomföras, väsentligt skulle kunna minska de militära spänningarna och bryta väg för en långtgående nedrustning.

Enligt vad jag hittills har uppfattat har alla partier här i landet, utan undantag, uttryckt sig positivt om både Palmekommissionens rapport och FN-sessionen. Allt detta är bra, men det räcker inte. Det räcker inte längre med ord, med till intet förpliktande uttalanden för fred och nedrustning. Ord och handling måste följas åt. Det behövs konsekvens i nedrustningsarbetet, i det hårda arbete för fred och nedrustning som måste pågå.

Steget från FN:s nedrustningssession till dagens frågor i den svenska riksdagen är inte så stort som det ibland kan tyckas. Det handlar egentligen om samma sak: Om fred och säkerhet. Det handlar om hur vi skall säkra fred och säkerhet för vårt eget land och hur vi skall kunna bidra till att säkra världsfreden och få i gång en internationell nedrustning.

Då inställer sig naturligtvis frågan: Är det möjligt att med bevarad trovärdighet protestera mot militär upprustning i andra länder och förespråka global nedrustning samtidigt som man på hemmaplan föreslår ökade militära utgifter och militär upprustning? Jag tror att allt fler människor svarar nej på den frågan. De inser det som en del politiker inte vill eller tycks inse – sambandet mellan våra egna och världens samlade militärutgifter. De inser att global nedrustning och sänkning av militärutgifterna med nödvän-

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

dighet måste innebära att vi också i Sverige själva börjar nedrusta och skära ned på militärutgifterna. De inser t. o. m. att detta gäller för oss här i landet i särskilt hög grad, eftersom vi förbrukar mer per person på militären än flertalet andra länder gör.

Dagens debatt gäller formellt försvarets inriktning och omfattning för de närmaste fem åren, men de beslut vi kommer att fatta kommer att ha betydelse under avsevärt längre tid än så. De får betydelse för de återstående åren under det här århundradet.

Det handlar inte i första hand om hur många miljarder vi skall anslå till militären, vilka förband vi skall ha kvar eller om vi skall ha ett nytt stridsflygplan, utan det handlar om hur vi bäst kan säkra vårt lands och vårt folks säkerhet.

Andra talare från vårt parti har tagit upp och kommer att ta upp och närmare beröra detaljerna i de beslut vi är i färd att fatta. Jag vill begränsa mig till den fråga som har väckt särskilt stort intresse bland de flesta människor och som dessutom spelar en central roll i det paket som försvarsbeslutet utgör.

Jag tänker på JAS-projektet, på förslaget att vi skall skaffa ett nytt stridsflygplan. Det är, som det har sagts, det största industriprojekt som vi har haft här i landet i modern tid. Det rör sig om totalt närmare 50 miljarder kronor för hela projektet. Det är således det mest omfattande ekonomiska beslut som riksdagen har fattat.

Med all rätt undrar naturligtvis en stor del av svenska folket hur vi kan ha råd med det, när riksdagen ena dagen slopar värdesäkring av pensionerna, sedan höjer momsen på maten, sparar på anslagen till barnomsorgen, åldringsvården och sjukvården för att sedan också införa karensdagar, försämlra sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen – allt med hänvisning till vår dåliga ekonomi. Vad skall folk tro när de får höra att det inte finns pengar till arbetsmarknadsstyrelsen för att ordna jobb åt de arbetslösa, för att exempelvis skaffa jobb åt de 30 000–40 000 arbetslösa ungdomarna – bara för att någon dag senare få höra att riksdagen fattat beslut om att spendera närmare 50 miljarder kronor på ett nytt stridsflygplan? Med all rätt undrar naturligtvis många människor hur detta kan gå ihop, och det gör det givetvis inte.

Är det sedan att undra över att människornas förtroende för politiker sjunker, att man i dag talar om något som kallas politikerförakt!

Säkert undrar de också hur allt detta kan gå ihop med de många vackra orden om fred och nedrustning.

Ni i regeringen som verkställer riksdagens borgerliga majoritets beslut och som i dag uppträder som förespråkare för JAS-planen är skyldiga svenska folket ett svar på de här frågorna. Om det möjligen besvarar er att det är vi kommunister som ställer frågorna, så försök då att bortse från det och ge ändå människorna svar på dessa frågor, som jag och andra har ställt.

Vpk är det enda parti som yrkat avslag på förslaget om JAS-projektet. Men det finns en stark folklig opinion som liksom vi säger nej till planen. Framför allt är det ett starkt motstånd inom arbetarrörelsen, och inom hela

freds rörelsen mot JAS-projektet. Här på Sergels torg startade redan i går en protestaktion, som kommer att pågå under hela dagen i dag då vi debatterar försvaret och JAS.

Utöver vår partimotion, där vi yrkar avslag på förslaget, finns en motion undertecknad av företrädare för det socialdemokratiska ungdomsförbundet, det socialdemokratiska kvinnoförbundet och broderskapsrörelsen, vilkas organisationer också är motståndare till JAS.

Men jag tror att det också inom det borgerliga lägret finns ett starkt motstånd. Jag förmodar att det bland de 175 borgerliga ledamöterna finns åtminstone några som tvekar inför det beslut som skall fattas i kväll. Det må vara hur som helst med det, men det är helt klart att det bland de borgerliga väljarna finns en stark opinion som säger nej till JAS.

Men det är bara vpk som säger nej som parti. Den opinion mot JAS som finns utanför det här huset kommer, som jag tidigare sagt, inte till fullt uttryck här i riksdagen. Om inte vi kommunister fanns här i huset vore det inget parti alls som skulle gå emot JAS.

Om man dessutom skulle räkna ihop alla de stämmor här i riksdagen som uttalat sig mot kapprustningen, mot det vanvettiga slöseriet på militärutgifter samtidigt som folk svälter, skulle en mycket stor och stark majoritet avslå förslaget om JAS-projektet. Men en majoritet kommer förmodligen att rösta igenom detta beslut, trots sina uttalanden, trots de många sparpaketen, trots den dåliga ekonomin.

Alla partier – utom socialdemokraterna, så när som på några enskilda ledamöter – har av det föreliggande materialet kunnat ta slutlig ställning till JAS-frågan, för att säga ja eller nej. Socialdemokraterna vill utreda mer, och vill uppskjuta beslutet.

Det är väl ingen hemlighet att många människor uppfattar detta som en taktisk manöver i hopp om att slippa ta en klar ställning i frågan före valet. Man försöker ge sken av att inte ta ställning till frågan om JAS. Man försöker ge sken av att utredningen skall avgöra ställningstagandet. JAS skulle alltså bara bli ett slags JASSÅ.

Socialdemokraterna vill alltså utreda frågan ytterligare. Man vill tillsätta en särskild kommission för det ändamålet. Vi har ställt en rad frågor till de borgerliga partierna om hur de kan försvara 50-miljarderssatsningen på JAS – samtidigt som de skär ned och försämrar för vanligt folk på andra områden. Vi får naturligtvis ett svar på det så småningom.

Men det finns naturligtvis lika stor anledning att ställa frågor till socialdemokraterna. Väljarna har rätt att få besked om vad alla partier anser i JAS-frågan. Jag vill därför ställa frågan: Vad är det som skall utredas? Finns det inte redan i dag fakta nog för att säga nej till JAS?

Ur den socialdemokratiska reservation i försvarsutskottet, som ju skall klargöra inställningen och motivera uppskovet med beslutet, kan man bara utläsa att ni inte vill utreda om JAS skall genomföras, utan *hur* det skall genomföras. Detta styrks sedan också av att ni vill anslå nästan exakt lika mycket som de borgerliga till JAS-projektet.

Nästa fråga blir då: Vilka ekonomiska frågor skall utredas? Ett av de

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

många skälen mot JAS är att det kostar ofantligt mycket pengar. Erfarenheterna från bl. a. Viggenprojektet visar också att kostnaderna skjuter i höjden vad man än beslutar, och när beslutet väl en gång är fattat har också varje kostnadsökning godtagits.

Kostnaderna i det här fallet har på kort tid ökat med 800 milj. kr. Men i praktiken är det egentligen ännu mer, för JAS-projektet har omdisponerats. Delar har senarelagts för att inte ytterligare öka kostnaderna. Och om man lyssnar till en del av debattörerna, som betraktas som insiktfulla och som är väl insatta i JAS-frågan, får man höra att kostnaderna kommer att öka ytterligare.

Därför måste socialdemokraterna ge besked om vilka ekonomiska frågor det är som skall utredas. Hur många miljarder anser ni er ha råd att spendera på JAS?

Den tredje frågan till socialdemokraterna är: Vilka skall ingå i kommissionen? I förarbetena till det beslut som vi skall fatta i dag har de mest kritiska rösterna inte kunnat höras. Detta är oacceptabelt och har gjort att underlaget är behäftat med brister. JAS-anhängarna och framför allt industriintressena har haft ett alltför stort inflytande på det hittillsvarande arbetet, och allt arbete har varit hemligt utan insyn för allmänheten.

Är man från socialdemokratiskt håll beredd att minska JAS-anhängarnas inflytande och i stället ge plats i kommissionen för de kritiska röster som finns, för representanter från vårt parti och från de olika fredsorganisationer som har debatterat den här frågan?

Vi kommunister vill avgöra den här frågan i dag. Vi vill avföra frågan en gång för alla. Men med den sammansättning som riksdagen har f. n. tror vi inte att det är möjligt att fälla JAS-projektet. Vårt avslagsyrkande kommer troligen bara att stödjas av vårt parti, och på sin höjd kanske det blir 30 röster från oss kommunister och några enskilda socialdemokrater, det vet vi inte ännu.

Ni socialdemokrater måste därför ge klart besked om vad uppskovsyrkandet innebär. Ni måste ge besked om huruvida ni vill ha ett JAS eller inte. För det är väl ändå inte så att skillnaden mellan ert förslag och regeringens förslag bara är en fråga om tid – att de borgerliga säger ja i dag och att socialdemokratin säger ja i morgon?

Låt mig sedan, herr talman, ta upp en annan aspekt på JAS-projektet, nämligen sysselsättningsfrågan.

När JAS-anhängarna blir pressade tillgriper de sysselsättningsargumentet – de försöker skrämman människorna med arbetslöshet om inte JAS-projektet förverkligas. Jag tycker att det är rätt osmakligt, och det är dessutom falskt.

Jag förstår till fullo att många känner oro för arbetslösheten. Den är redan hög och den fortsätter att öka. Men den som tror att JAS-projektet skulle säkra en massa jobb tror fel. Det är mycket dåligt använda pengar för att hålla arbetslösheten nere. Det blir mycket dyra jobb. De pengarna kan användas på ett förnuftigare sätt för att skapa nya, framtidsinriktade jobb – och pengarna skulle räcka ganska långt för det ändamålet.

Alla är i dag fullt på det klara med att den svenska militärindustrin står inför en nödvändig omläggning av produktionen, från militär till civil produktion. Ju snabbare den omläggningen på allvar inleds desto bättre är det, desto bättre kan vi trygga jobben. Det handlar inte heller bara om rätten till arbete för dem som i dag har sysselsättning i Linköping. Det handlar lika mycket om deras barns och barnbarns rätt till arbete i framtiden.

Ett nej till JAS innebär inte att det blir arbetslöshet i Linköping. Det kan det bara bli om man inte samtidigt satsar på att skapa nya jobb. En satsning på JAS gör att vi spenderar miljarder som i stället kunde användas för en omläggning av produktionen. Ett nej till JAS är därför också ett ja till satsningar på ny, alternativ produktion och på nya jobb.

Att folk i dag känner oro i Linköping beror på gamla försyndelser, på att man inte redan för många år sedan lade om produktionen till en mer civil inriktning. Om det borde nog alla vara överens. Ändå är några beredda att än en gång upprepa misstaget och ytterligare uppskjuta den nödvändiga omställningen.

Vårt parti har under många år här i riksdagen – och senast i dag genom Nils Berndtson – pekat på nödvändigheten av en omställning av produktionen, samtidigt som vi gått emot alla flygplansplaner. De som har gått emot våra konkreta förslag bär ett stort ansvar för att omställningen inte hunnit längre än den gjort.

Herr talman! Den debatt vi för här i dag följs med stort intresse av människorna i Sverige. De kräver, och de har rätt att få, klara besked av alla partier.

De som tror att de i och med dagens debatt och beslut slipper undan frågan i valrörelsen tror fel. Frågan om fred och säkerhet och frågan om hur tillgångarna i vårt land bäst skall användas är frågor som hör till valet. Alldeles oavsett vilket beslutet blir i dag går kampen mot JAS vidare.

Om de borgerliga partierna tvingar igenom ett klartecken för JAS med sin enda rösts övervikt, ändrar det ingenting i sak. Det betyder bara att beslutet måste rivas upp och att de borgerliga tömt statskassan på ytterligare några miljoner som måste betalas i skadestånd.

Om det blir ett uppskov betraktar jag det som ett tecken på att vi vunnit en delseger i kampen mot JAS, att den starka folkliga opinionen stoppat planerna på JAS-projektet och att nästa steg blir att definitivt avföra frågan efter höstens val.

Hur som helst kommer frågorna om freden och om vår säkerhet, liksom om nedrustning i Europa och om en kärnvapenfri zon, att bli viktiga frågor i valrörelsen.

Frågan om JAS har sin självklara plats i dessa diskussioner, alldeles oavsett vad de andra partierna anser vid voteringen här i riksdagen. Jag tror att det svenska folket ändå kommer att diskutera JAS och vårt lands militärutgifter –

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

och förhoppningsvis kommer folkopinionen att vara så stark efter valet att JAS-projektet försvinner.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

5 § Anmälades och bordlades

Propositionerna

1981/82:136 Ändring i växtförädlarrättslagen (1971:392)

1981/82:170 Förslag till lotterilag, m. m.

6 § Anmälades och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkande

1981/82:37 Vissa valfrågor (prop. 1981/82:222 och 1981/82:224)

Finansutskottets betänkande

1981/82:42 Åtgärder för de små och medelstora företagen samt innovationspolitikens inriktning (prop. 1981/82:118)

Socialutskottets betänkande

1981/82:49 Resurser för arbetsmiljöförbättringar (prop. 1981/82:118)

Näringsutskottets betänkanden

1981/82:38 Anslag till Studsvik Energiteknik AB, m. m. (prop. 1981/82:115)

1981/82:42 Allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelses årsredovisning (skr. 1981/82:207)

1981/82:46 Vissa anslag inom ekonomidepartementets område (prop. 1981/82:100)

1981/82:49 Samordnad datapolitik (prop. 1981/82:123) (förnyad behandling)

1981/82:51 Åtgärder för de små och medelstora företagen, m. m. (prop. 1981/82:118, 1981/82:100 och 1981/82:113)

1981/82:54 Kontroll över visst automatspel (prop. 1981/82:203)

1981/82:57 Anslag till styrelsen för teknisk utveckling (prop. 1981/82:100) (förnyad behandling)

1981/82:58 Näringspolitiken (förnyad behandling)

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1981/82:16 Småföretag (prop. 1981/82:118)

7 § Kammaren åtskildes kl. 17.33.

In fidein

Nr 164

Torsdagen den
3 juni 1982

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert